António Lobo Antunes

Velnio skylė

Alma littera

VELNIO SKYLE

ANTÓNIO LOBO ANTUNES

VELNIO SKYLĖ

Romanas

Iš portugalų kalbos vertė
Valdas V. Petrauskas

Alma littera

VILNIUS 2010

UDK 869.0-3
An-168

Versta iš:
António Lobo Antunes
OS CUS DE JUDAS
Dom Quixote

ISBN 978-9955-38-569-1

Skiriu Danieliui Sampaio –
savo Bičiuliui

A

Zoologijos sode labiausiai man patikdavo čiuožykla medžių paunksnėje ir treneris juodu treningu – įsitempęs kaip styga, nė raumenėlis nekrustelėja, lėtai čiuožia sau atbulas cementine danga, brėždamas elipses tarp merginų trumpais sijonėliais ir baltais batais: jeigu jos prabiltų, tikriausiai jų balsai skambėtų dusliai lyg pro šydą, kaip pranešėjų oro uostuose – minkšti kaip vata skiemenys, ištirpstantys ausyse tarytum saldainio įdaras liežuvio latakėlyje. Nežinau, gal pagalvosi, kad aš nusišneku, bet sekmadieniais iš ryto, kai mudu su tėvu nueidavome į zoologijos sodą, žvėrys atrodydavo dar žvėriškesni, žirafa tokia pat ištįsėlė ir vieniša kaip sielvarto palaužtas Guliveris, o iš šunų gardų kapinyno retkarčiais pasigirsdavo gūdus pudelio viauksėjimas. Atrodydavo, lyg vaikščiotum dangumi dengtais Koliziejaus* koridoriais, pil-

---

* Garsus žiemos cirkas Lisabonoje (*čia ir toliau pastabos vertėjo*).

nutėliais neregėtų pasakiškų paukščių, spurdančių už vielinių aptvarų, stručių, panašių į senmerges gimnastikos mokytojas, nerangiai krypuojančių pingvinų, minančių lyg podagros deformuotomis pėdomis, kakadu, pakreipusių galvą į šoną nelyginant paveikslų vertintojai; baseine ramiai plūduriuojančių tingių rubuilių begemotų, besiraitančių it minkštos išmatų spiralės gyvačių, tysančių krokodilų, kuo gražiausiai prisitaikiusių prie savo, kraupių priešistorinių roplių, likimo. Tarp narvų augantys platanai pabalo kaip ir mūsų plaukai, ir man dingojasi, kad mes netgi senstame drauge; tarnautojas, grėbiantis lapus į kibirą, man primena chirurgą, sužėrusį mano tulžies pūslės akmenis į menzūrėlę ir užklijavusį lipnia juosta; vegetacinė menopauzė, kai ima augti prostatos augliukai, panašiai kaip medžiams gumbai, kelia liūdesį ir varo į neviltį: krūminiai dantys krinta kaip sugedę vaisiai nuo medžių, susimetusios ant pilvo raukšlės diržta kaip medžio žievė. Tačiau galima galvoti ir taip, kad tas panašumas gali sukrėsti ir pačių aukščiausių medžių lajas, o koks kosulio priepuolis – vargais negalais perskrosti kurtų rūką nelyginant pučiamos kriauklės ūksmas, priepuolis, kuris, palengva slopdamas, primena paprasčiausią šeimyninį bronchitą.

Zoologijos sodo restoranas, kur žvėrių tvaikas miešėsi su virtuvės kvapais, gadindamas keptų bulvių skonį nejučia kylančia kokčia mintimi apie šerius ir pojūčiu, kad kramtai ne mėsą, o kilimo plaušus, vis pasipildydavo atitinkamu būriu lankytojų, vidun sugužėjus dar vienai ekskursijai ir nekantrioms motinoms, kurios šakutėmis lyg nerūpestingas šypsenas vaikydavo balionėlius su nutįsusiais siūlgaliais – tarsi Šagalo skraidančias nuotakas su suknelių šleifais. Pagyvenusios damos mėlynomis suknelėmis, lydimos įkyrių musių spiečiaus, įrėmusios sau į pilvą padėklus, siūlydavo vaišintis sluoksniuotais pyragaičiais, apdulkėjusiais labiau nei jų suvytę skruostai. Perkarę šunys, kokie paprastai vaizduo-

jami viduramžių šventųjų paveiksluose, tykodavo pasiruošę suleisti dantis arba į padavėjo batą, arba į dešreles, kyšančias iš lėkštės it papildomi pirštai, riebaluoti, blizgantys, lyg briliantinu sutepti. Po baseiną nardančios valtelės galėdavo bet kada įlėkti pro atvirus langus, skrosdamos grėsmingas popierinių servetėlių bangas. Lauke, abejingas nykiai muzikai, sklindančiai iš garsiakalbių, vienišo buivolo mūkavimui, ekskursančių išsikvėpusių būgnelių tarškėjimui, juodasis treneris, įsitempęs kaip styga, nuoširdžiai mane žavėdamas, čiuoždavo sau atbulas po čiuožyklos medžiais, nuostabiai didingas ir neįprastas su visa savo palyda.

Jeigu mudu, ponia, tarkime, būtume skruzdėdos, o ne vyras ir moteris, plepantys šiame baro kamputyje, aš tikriausiai įprasčiau prie tavo tylėjimo, prie tavo rankų, kuriomis laikai suėmusi taurę, tavo stiklinių sidabrinės menkės akių, klaidžiojančių lyg mano plike, lyg bamba, tada galbūt geriau suprastume vienas kitą, kai, ieškodami vabzdžių, nervingai trūkčiojančiomis šnirpšlėmis sutartinai uostinėtume cementinę aslą, galbūt tamsos priedangoje patirtume sueitį, tokią pat nykią kaip Lisabonos naktys, kai tvenkinių neptūnai, nusipurtę maurus, suka ratus plačiomis aikštėmis, išsproginę užjuodusias karščiuojančias akis. Galbūt tada prabiltum pagaliau apie save. Galbūt tavo aukštoje kaip Kranacho kaktoje glūdo slapta simpatija raganosiams. Galbūt apsičiupinėjęs netikėtai susivokčiau esąs vienaragis, apkabinčiau tave, ir tu, apsalusi iš laimės, išsigandusi imtum mosuoti rankomis it smeigtuku prismeigtos peteliškės sparneliais. Nusipirktume bilietus į traukinuką, kuris važinėja po sodą nuo vieno žvėrelio prie kito, traukiamas prisukamo garvežio, paspruke iš tos provincialios vaiduoklių pilies, pamojuotume ranka važiuodami pro baltųjų lokių – perdirbtų kilimų – prakartėlę grotą. Oftalmologiškai įvertintume makakas hemorojiniais vokais, sergančias išangės uždegimu. Mudu bučiuotumės prie narvų,

kuriuose liūtai, nušiurę kaip seni kailiniai, šieptų bedančius nasrus. Glamonėčiau tavo krūtis nutįsusiuose lapių šešėliuose, tu nupirktum man ledų batonėlį prie pajacų aptvaro, kur, iškilmingai pritariant liūdnai saksofono melodijai, skamba antausiai ir iš nuostabos kilnojasi antakiai. Ir taip atgautume bent dalelę prarastos vaikystės, kuri atkakliai, įnirtingai retkarčiais bando sugrįžti prislopinto juoko aidu.

Ar prisimeni akmeninius erelius prie zoologijos sodo vartų ir kasas, panašias į sargybinio būdelę, kur darbuodavosi sudusę tarnautojai, tvankioje prieblandoje mirkčiodami trumparegių pelėdų žlibėmis? Mano tėvai gyveno netoliese, prie ritualinių paslaugų firmos, prekiavusios šventojo Kryžiaus Pranciškaus vaškinėmis rankomis ir biustais, kurie, naktimis staugiant tigrams, drebėdavo vitrinų lentynose iš artritinio siaubo, mistiniais luošiais šaldytuvams papuošti, paprastai statomais ant apskritų siuvinėtų staltiesėlių, tad atrodydavo, kad ne buitinis prietaisas burzgia, o sutrikus virškinimui raugėja molinė stemplė. Pro mano brolių kambario langą buvo matyti aptvaras su kupranugariais, susukusiais vepšlas, tik trūkdavo cigaro dantyse, kad atrodytų kaip vadybininkai. Užtūpęs tualete ant klozeto, kuriame, gurgiant viduriams, beveik nebūdavo girdėti upelio čiurlenimo, klausydavausi, kaip gailiai dejuoja ruoniai, per stambūs, kad galėtų laisvai plaukioti kanalizacijos vamzdžiais ir drauge su vandeniu išsprūsti pro čiaupą, nekantriai urzgiantį it matematikos mokytojas per egzaminus. Kai kada paryčiais mamos lova vaitodavo lyg strėnų gėla sergantis bedantis dramblys, mainais į krūvelę kopūstų skambinantis varpeliu šimtmečiais infliacijos nepaisančioje krautuvėje, kur viešpataudavo mano tėvo dusulys – ritmingas dramblių varovo švokštimas. Žemės riešutų pardavėja su bige ligi alkūnės vietoj kairės rankos versdavosi savo verslu, pasistačiusi pintines po mūsų balkonu, ir, užvertusi galvą, amžinai pasakodavo mano senelei apie vy-

ro išgertuves, tokias pašėlusias, kad nejučia ateidavo į galvą „Minervos“ leidyklos pigiosios bibliotekos serijoje išleisto Maksimo Gorkio puslapiai. Rytais klykaudavo tukanai ir ibiai, kai, valgydami bandeles, lesindavome juos trupiniais, nuo kurių pirštai aplipdavo lyg miltais, lyg nevalytų baldų dulkėmis. Popiečio saulės atšvaitai sėlindavo grindimis ne ką pasaliau nei hiena, nušviesindami vieną po kito kilimo raštus, nukarusius lovatiesės kutus, dėdės gaisrininko portretą ant sienos, jo ūsus ir nušveistą šalmą, kaip durų rankena tviskantį namų jaukumu. Prieškambaryje stovėjo didelis veidrodis, kuris nakčia likdavo tuščias ir bedugnis it miegančio kūdikio akys, jame pakakdavo vietos visiems zoologijos sodo medžiams ir orangutanams, kurie, įsikibę į savo žiedus, kabodavo nelyginant milžiniški įšaldyti vorai. Tuo metu aš dar puoselėjau beprotišką viltį vieną gražią dieną, avėdamas baltais batais ir mūvėdamas rožinėmis kelnėmis, brėžti grakščias spirales aplink didingąsias juodojo trenerio hiperboles, sklęsti girgždant skryščiams, nes, prisiskaitęs menkavertės literatūros, visada naiviai vaizduodavausi, kad taip sunkiai plazdendami sparnais skraido Džioto angelai biblinėse padangėse. Čiuožyklos medžiai užsivertų užpakaly manęs, susipindami savo tamsiais šešėliais, ir taip aš išnykčiau. Galimas daiktas, pasenęs gyvensiu ketvirtame aukšte be lifto ir rūpinsiuosi tik savo laikrodžiais ir katėmis, kol pagaliau išnyksiu ne kaip vargeta, uždusęs po krūva vaistų, tvarsčių, gydomųjų arbatų pakelių ir maldų į Šventąją Dvasią, o veikiau kaip vaikas, kuris, išėjęs iš mano kūno kaip dvasia, kokia vaizduojama katekizmų iliustracijose, nedrąsiai sukdamas piruetus, bandys prisiartinti prie tiesaus it styga juodojo trenerio briliantinu suteptais plaukais, kurio lūpomis klaidžioja mįslinga ir be galo atlaidi čiuožiančio Budos šypsena.

Šis angelas sargas, ryšintis kaklaraištį, man visada atstodavo dorybės įsikūnijimą – šventuolėlę dviprasmiška šypsena, za-

kristijos Mei Vest*, mistiškos meilės saitais susijusią su Kristumi mano tetulių dievinamo nebyliojo kino aktoriaus Ferbankso ūsiukais, tetulių, gyvenusių dideliuose, tamsiuose namuose, kur prieblandoje tvyrodavo tiršti sofų ir kitų baldų bareljefų šešėliai, o damasto takeliais uždangstytos pianinų klaviatūros žėrėdavo visais savo ėduonių bemoliais. Kiekviename nykios – kaip lietus pertraukos metu mokyklos žaidimų aikštėje – Barata Salgeiro gatvės name gyveno po garbaus amžiaus giminaitę: ramsčiuodamosi lazdele, jos irdavosi pro kiniškas vazas, per ilga įsmegusias į kilimus, pro gobelenus ir indiškus sekreterus su gausybe stalčiukų, kuriuos ten paliko marios pirklių smailiomis barzdelėmis, priplaukusių paskutinį krantą. Ten atsiduodavo pelėsiais, gripu ir džiūvėsiais, gyvos man atrodydavo tik didelės, rūdžių išėstos vonios, stovinčios ant naguotų sfinkso kojų, rudu ruoželiu, lyg kaktoje įsispaudusiu kepurės graižu, ženklinančiu paskutinįsyk prileisto vandens lygmenį, vonios tarytum godžios milžiniškos burnos, siekiančios varinių čiaupų spenių, iš kurių lašas po lašo varvėdavo retos antiseptiko ašaros. Virtuvėse, panašiose į mokyklos chemijos laboratorijas su juodaodžių vaikų nuotraukų pilnutėliu „Misijų kalendoriumi“ ant sienos, nenusakomo amžiaus tarnaitės, visos kaip viena vardu Albertina, virdavo prėskus vištienos sultinius, palinkusios prie puodų murmendavo rožinį, jo nuotrupomis pagardindamos ryžių košę. Papeno garinio puodo laikų vandens kaitintuvuose dujų liepsnelės plevendavo lyg vėjo plaikstomi gležni žiedlapiai, pranašaudamos neišvengiamą sprogimą, nuo kurio turėtų išlakstyti į druzgus paskutinis Sevro porceliano puodelis. Sunku būdavo atskirti langus nuo paveikslų: ir lauke, ir drobėje tie patys spalio medžiai, susitraukę kaip penis po maudymosi baseine, nukabinėti išblukusiais pernykščio karna-

* Mae West (1893–1980) – XX a. ketvirto dešimtmečio Holivudo sekso simbolis, populiari komedijų aktorė.

valo serpantinais. Tetulės vaikščiodavo trūkčiodamos, lyg prisukamų muzikinių dėžučių šokėjos, grėsmingai nukreipdamos savo lazdas man į pašonę, ir, su panieka nužiūrėjusios vatinius mano švarko pečius, gaižiai tardavo:

– Koks tu liesas, – lyg išsišovę raktikauliai atrodytų gėdingiau nei lūpų dažais ištepta marškinių apykaklė.

Iš spintų šešėlyje užsislėpusio sieninio laikrodžio kapsėdavo valandos, tuojau pat slopdamos kažkur toli koridoriuje, užgriozdintame kamparmedžio skryniomis, vedančiame į drėgnus, pridvisusius kambarius, kur vis dar plūduriuodavo Prusto lavonas, praretėjusį orą gadindamas išsivadėjusiu vaikystės kvapeliu. Tetulės vargais negalais įsitaisydavo ant siuvinėtais užtiesalais papuoštų milžiniškų krėslų kraštelio, vaišindavo arbata iš arbatinukų, prašmatnių kaip didžiųjų atradimų laikų komuninės, ir karštai melsdavosi, arbatiniu šaukšteliu durdamos į nuotraukas nuožmių generolų, dar prieš man gimstant žuvusių šlovinguose mūšiuose po triktrako ir biliardo partijų karininkų valgyklose, nykiose kaip tušti valgomieji, kur vietoj „Paskutinės vakarienės“ kabodavo kautynių graviūros.

– Laimė, atitarnavęs kariuomenėje, jis bus tikras vyras.

Ši nepaneigiama pranašystė, su neginčijamu valdingumu man košiama pro dėtinius dantis vaikystės ir paauglystės metais, šaižiu aidu atsiliepdavo prie kanastos lošimo stalų, prie kurių giminės moterys po du sentavus už tašką išpirkdavo sekmadienio mišias – mažiausia suma, suteikiančia joms dingstį išgiežti ilgus metus širdies gilumoje kantriai slopinamą pagiežą ir pyktį. Giminės vyrams, žavėjusiems mane savo didingu orumu tada, kai dar nebuvau priėjęs pirmosios komunijos ir nesupratau, kad per tuos savo slaptus pasitarimus, nepasiekiamus ir gyvybiškai svarbius kaip dievų sueigos, jie tiesiog pakuždomis apšneka neprilygstamą kambarinės sėdmenų minkštumą, o jiems rimtai pritaria tetos, pasiryžusios žūtbūt atitolinti dar vienas rankas, kurios vogčiomis gnybte-

lėtų joms nešant į stalą valgius. Salazaro* šmėkla vainikuodavo jų nuplikusias galvas korporacijų Šventosios Dvasios liepsnelėmis, apsaugosiančiomis mus nuo miglotų ir įtartinų socializmo idėjų. PIDE** narsiai ėmėsi savo šlovingojo kryžiaus žygio prieš grėsmingą demokratijos sąvoką, ir beregint godžiose laikraščių pardavėjų ir pasiuntinukų kišenėse vienas po kito dingo paauksuoti stalo įrankiai. Kardinolas Serežeira***, įrėmintas viename kampe, laidavo, kad iki gyvos galvos gyvuos Šv. Vincento Pauliečio konferencija**** ir, žinoma, tarnų skurdas. Paveikslas, vaizduojantis liaudį, staugiančią iš bedieviško džiaugsmo aplink giljotiną išvaduotoją, drauge su senais klozetais ir klišomis kėdėmis buvo galutinai ištrenktas ant aukšto, kur saulės spinduliai nušviesdavo viską paslaptinga dulkelyčių aureole, pabrėždami išmestų rakandų pasmerktumą. Taigi, kai išplaukiau į Angolą karo laivu, kad pagaliau tapčiau tikru vyru, mano giminė padėkojo Vyriausybei, nemokamai suteikusiai man tokią galimybę, tada atskubėjau į krantinę pats savo valia, patriotinio impulso pagautas, mielai sutikdamas, kad man alkūnėmis kamšytų pašones įsiaudrinusi bevardė minia, tokia pati kaip aname paveiksle su giljotina, susirinkusi bejėgiškai stebėti savo mirties.

---

* António de Oliveira Salazar (1889–1970) – 1932–1968 m. Portugalijos ministras pirmininkas, prezidentas ir diktatorius. Dešiniosios autoritarinės valdymo sistemos – *Estado Novo* (Naujoji valstybė), kuri kontroliavo šalį 1932–1974 m., kūrėjas ir lyderis.

** *Polícia Internacional e de Defesa do Estado* – Tarptautinė ir valstybės saugumo policija (*portug.*), Salazaro įsteigta saugumo tarnyba.

*** Manuel Gonçalves Cerejeira (1888–1977) – kardinolas, Portugalijos katalikų bažnyčios galva, rėmęs Salazaro režimą.

**** Šv. Vincento Pauliečio (1576–1660), kanonizuoto 1737 m., vardu pavadinta katalikų draugija, kuri ypač rūpinosi gyvenimo nuskriaustaisiais ir ligoniais, apaštalavo tarp varguomenės, subūrė dievotų moterų draugiją neturtingiems ligoniams slaugyti.

B

Ar esi girdėjusi apie Santa Margaridos karinę bazę? Klausiu todėl, kad karininkų valgykloje, visada išpuoštoje kaip prasto skonio priemiesčio dantų gydytojo priimamasis – plastikinės gėlės, nenusakomos oleografijos, kurių vienodos arabeskos susilieja su sienų apmušalais, kietos kėdės, panašios į pavienius keturkojus, asimetriškai rupšnojančius nubrizgusius kilimėlių kutus, – kartais siautėjantys majorai staiga statydavo ant stalo taures su viskiu, kuriose vietoj ledo gabaliukų kaukšėdavo pokerio kauliukai, ir išsitempdavo kaip pilvoti švininiai kareivėliai, atiduodami pagarbą kokiam nors netikėtai mandagiu tapusiam pulkininkui, lydinčiam damą, kuriai einant pro šalį vos girdimai sušnarėdavo galionai ir nusidriekdavo vorelė pakuždom perduodamų kareiviškų blevyzgų, sugulančių aiškiomis diagramomis ant gyslomis išmarginto pisuarų marmuro kaip valytojoms skirta vaizdinė mokymo priemonė. Masturbacija buvo mū-

sų kasdienė mankšta: sutenėję drebučiai ant šaltų paklodžių lyg susiraukšlėjęs gemalas, kurio nebeatgaivintų jokia gimda, o už lango tuo tarpu šiušendavo migla apsivėlusios pušys, ir nuo drėgmės sulipę jų kuždesiai tvindydavo naktį, gličią naktį, aptekusią jų kamienus, apkibusius rūko kuokštais it cukraus vata, parduodama per masines šventes. Maždaug kaip vaikystėje, pameni, kai rugsėjo pabaigoje, nuėję į Obelų paplūdimį, atsiguldavome, atrodydavo, kad kūnas lengvas lyg sėklelė, pamesta ant milžiniško čiužinio, susitraukusi, mėšlungiškai drebanti visais savo plaušeliais, išsigandusi jūros, dusulingai švokščiančios apačioje, nežinia kur, savo neregimais užkalkėjusiais plaučiais. Rytais žadindavo trimitas, erzindamas ne ką mažiau nei kitados laikrodis su gegute, apranga prilipdavo prie kūno kaip savitas chitininis kareivio kiautas, trumpai kirpti plaukai ir rikiuotė primindavo vaikystės dienų vasaros stovyklas, gaižiai salsvą dėl vandens stygiaus kvapą ir šiek tiek apmaudų susitaikymą su likimu. Sekmadieniais atvažiuodavo šventiškai nusiteikę namiškiai pasigrožėti, kaip iš civilinės lervos pamažu vystosi idealus karys su berete, tarytum prikniedyta ant galvos, milžiniškais batais, apskretusiais istoriniu Verdeno* purvu, jau atsidūręs pusiaukelėje tarp mitais maitinamo skauto ir karnavalinio Nežinomojo kareivio. Vyravo ta pati atmosfera kaip ir mokykloje-internate, tik kareivinėse daug subtilesnė, su savo paslaptimis, iniciatyvinėmis grupėmis, pradinio iškrypimo strategijomis, sukurtomis puskarininkių budrumui slopinti, nors iš tikrųjų bridžo partijos, kurių baigmė nulemdavo, kaip bus virškinama vakarienė – ramiai ar audringai, jiems rūpėdavo labiau nei naktinės konvulsijos miegamuosiuose už apkerpėjusių platanų, kur ilgesingai susirakindavo šunys,

---

* 1916–1918 m. Portugalija dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare, gelbėdama savo Afrikos kolonijas nuo Vokietijos.

liesi kaip El Greko skalikai, nelyginant mirštančios vienuolės nenuleisdami nuo mūsų skausmingai maldaujančių akių.

Mafros mokymo stovykloje, lietui lyjant, kartą mačiau šmirinėjant peles tarp gultų, begalinio vienuolynų liūdesio slegiamu koridorių labirintu, kuriuo šmėklinėdavo vaiduokliai viršilos. Tomare, kur žuvys, iššokusios iš upės, žaižaruojančiais guotais klajodavo gatvėmis, aš pastačiau iš degtukų Šv. Jeronimo vienuolyną, sužavėdamas hepatitu sergančius parašiutininkus pageltusiomis akimis. Elvase, atsidūrus šalia storulio gardemarino, kieto kaip saldus kremas karštą dieną, mane apėmė noras kaip Šagalo smuikininkui atsidurti virš miesto sienų sodrioje drobės mėlynėje ir, nerangiai plasnojant sparnais, prisiūtais prie mano milinės rankovių, nuskristi į Paryžių ir ten sukelti abstrakčiosios tapybos ir konkrečiosios poezijos tremties revoliuciją, kuriai Portugalijos dienraštis „Žinios" suteiktų luzitaniško taurumo, kokį sužadina vedybų skelbimai, nuoširdūs kaip įžvalgių notarų žodžiai, ir septintąją dieną po mirties aukojamos gedulinės mišios, nuskaidrintos bekūnės mirusiųjų šypsenos. Santa Margaridoje, belaukiant įlaipinimo, man teko aptarnauti ilgas voras kareivių drauge su išprotėjusiu dantų gydytoju, kuris, žvėriškai plėšdamas dantis, stūgavo iš laimės.

– Nebeturėsi vargo, kolega, dabar bent jau jie nesiskųs, kad skauda dantys, – palinkęs prie savo pasibaisėtinos kėdės, klykavo jis man, laimingas, išprakaitavęs, kišdamas įkaitusį grąžtą į siaubo iškreiptą burną.

Kartais mus aplankydavo menopauzės kankinamos Tautinio moterų judėjimo damos, dalydavo Fatimos Dievo Motinos medalikėlius ir raktų pakabukus su Salazaro atvaizdu, giedodamos šovinistines liaupses Tėvui Mūsų ir grasindamos bibliniu pragaru – Penišės kalėjimu kitaminčiams, kur saugumiečiai veiklumu pranokdavo šakėmis apsiginklavusius vargšus katekizmo velnius. Visad įsivaizduodavau, kad

jų gaktos minkštos kaip lapės kailis, o kai jos įsiaistrina – iš vaginos drauge su *bave de caniche** srovena „Ma Griffe“ kvepalai, per suvytusias šlaunis driekdami blizgantį nelyginant sraigių taką. Sėsdamos prie brigados vado stalo valgyti sriubos, atkišdavo lūpas – taip sergantieji hemorojumi stengiasi įsitaisyti ant sofos, – o po kiekvieno sriubsnio glausdavo prie lūpų popierinę servetėlę, ant kurios likdavo barnių su tarnaitėmis pėdsakai ir patriotinių šūkių nuotrupos. Tąsyk iš ryto vėl susidūriau su jomis ant laivo trapo: jos drąsino mus, dalydamos pakelius pigių cigarečių ir kiekvienam vyriškai paspausdamos ranką savo ilgais, herbiniais žiedais apmaustytais pirštais.

– Būkite ramūs, pasikliaukite mumis, savo užpakaline sauga, mes budėsime.

Tiesą pasakius, net iš šalies žvelgiant buvo aišku, kad vargu ar galėtų kam nors įvaryti baimės tokie liūdnojo vaizdo sėdmenys, kaip ir makštys, turinčios tenkintis pagalbiniais išvaržų raiščiais.

Paskiau, kaip kažin ką, Lisabona ėmė tolti, tolydžio tylant karinių maršų sūkuriui, ir, tebeskambant ausyse jų akordams, prieš akis sukosi tragiški, sustingę lydinčiųjų veidai, įsikirtę į atmintį nuostabos valandėlę. Kajutės veidrodyje atsispindėjo baimės iškreipti veidai, tarytum neįmintos dėlionės, ir liūdnos šypsenos, panašios į pasišlykštėtiną kreivą randą. Vienas gydytojas, sukniubęs ant savo gulto, kūkčiojo tolydžio užsikirsdamas kaip springstantis taksi variklis, kitas spoksojo į savo nagus tokiomis pat neveizdžiomis akimis, kokiomis žiūri naujagimiai arba idiotai, spindinčiu žvilgsniu ilgai laižantys sau nagus, o man nėjo iš galvos mintis, ką gi mes čia veikiame, leisgyviai laivo denyje, siūbuojančiame kaip minama kojinės siuvamosios mašinos pamina, Lisabo-

---

* Pažodžiui: pudelio seilės (*pranc.*).

nai tolumoje grimztant į jūrą su paskutiniais himno akordais. Staiga aš, žmogus be praeities, bet su raktų pakabuku ir Salazaro medalikėliu kišenėje, stovėdamas tarp mažytės, tarsi žaislinės vonios ir praustuvės, priveržtos prie sienos, pasijutau lyg tėvų namuose vasarą: jokių užuolaidų, kilimai suvynioti į laikraščius, baldai išrikiuoti pasieniais ir apdangstyti didelėmis drobulėmis, nugultomis dulkių, servizai išgabenti į močiutės namus, tuščiuose kambariuose baugiai skamba niekieno žingsnių aidas. Taip atsitinka, kai naktį imi ir sukosėji garaže, dingtelėjo mintis, ir prislegia nepakenčiamai sunki vienatvė, ausyse ima dunksėti panašiai, kaip atsigulus tvinksi smilkiniuose, lyg kas būgną muštų.

Kitą dieną atplaukėme į Madeiros salą – cukrinių namelių prikaišiotą tortą, plūduriuojantį fajansiniame mėlyno vandenyno padėkle, kažką panašaus į Alenkerą*, pasroviui plaukiantį pavakario tyloje. Laivo orkestras iš paskutiniųjų stengėsi bolero melodijomis pralinksminti karininkus, tokius pat paniurusius kaip pelėdos paryčiais, o iš triumo, kur lindėjo susigrūdę kareiviai, kilo sūdrus vėmalų tvaikas, pamirštas tolimų vaikystės dienų tvaikas virtuvėje per pietus, kai, namiškiams tai pritariamai, tai grėsmingai žiūrint į mane, atbulais dantimis valgantį sriubą, ir sulig kiekvienu nurytu šaukštu plojant katučių, kas nors, atidesnis, staiga sušukdavo:

– Visi dainuokit „Papūgėlę“, vaikas tuoj vems!

Atsiliepdami į šį siaubingą perspėjimą, suaugusieji pratrūkdavo nedarniai dainuoti lyg skęstančio „Titaniko“ keleiviai, iššiepę auksinius dantis, tarnaitė mušdavo taktą puodų dangčiais, sodininkas su šluota ant peties vaidindavo žygiuojantį per karinį paradą, o aš išvemdavau lėkštėn ryžių košę, kurią mane versdavo vėl valgyti, tik šįkart jau nebe dainuodami choru, o piktai pusbalsiu keiksnodami. Taigi, denyje iš-

* Miestelis Lisabonos apylinkėse, išsidėstęs ant akinamai baltos kalvos.

sidrėbęs šezlonge, jaučiau, kaip pamažu mirksta nuo prakaito marškinių apykaklė – nepermaldaujamas Lisabonos žiemos virsmas gličia pusiaujo vasara, šilta ir minkšta kaip mano senelio barzdaskučio pono Melo ranka ant kaklo, kai ateidavau į jo tvankią kirpyklėlę Gruodžio Pirmosios gatvėje, kur pasmėlusiuose veidrodžiuose blykčiodavo chromuotos žirklės, ir – kaip ir anais laikais – labiausiai troškau, kad Žiža ateitų pakasyti nugaros, kaip kadaise švelniai ir kantriai kasydavo man siaurą vaikišką nugarytę, kol pagaliau nugrimzdavau į sapnus, sugrėbstytus ramybe dvelkiančiais pirštais, kurie nuvaikydavo nevilties ir liūdesio šmėklas, apnikusias mano kūną.

C

Luanda buvo neišvaizdi, skurdi prieplauka su sandėliais, tarytum virpančiais drėgname, įkaitusiame ore. Vanduo, kuriame plūduriavo sutrešusių virvių narpalynė, priminė blizgančią, įdegio losjonu nupurkštą susenusią, nešvarią, nelyginant venų išraizgytą odą. Mirguliuojančioje kaitroje sunkiai įžiūrimi juodaodžiai, sutūpę būreliais, lyg atsiję nuo laiko spoksojo į mus žvalgiomis ir drauge neveizdžiomis akimis – tokiu žvilgsniu, tarytum nukreiptu į save, nuotraukose įamžintas Džonas Koltreinas, saksofonu išliejantis savo švelnų girto angelo kartėlį, – ir aš įsivaizdavau kiekvieną jų glaudžiant prie storų lūpų po neregimą trimitą, it fakyro virvę pakylant į sūdrų orą. Balti nušiurę paukščiai nyko tolumoje virš pakrantės palmių ir Saloje piktžolių ir vabzdžių apniktų lentinių lūšnelių, kur kekšės, nukamuotos švelnumą pamiršusių lisaboniečių, kaip merdėjantys banginiai, bangų išmesti į mirtimi paženklintą krantą, siurbia paskutinius putojančio

vyno lašus, retkarčiais vinkstelėdamos klubais pagal nenusakomo maudulio apniaukto pasodoblio ritmą. Žemaūgiai akiniuoti puskarininkiai stropių išmaningų mokinių veidais, smagiai šokčiodami, nulydėjo mus prie gyvulinių vagonų, stovinčių ant purvino, šiukšlėmis apkreikto pontono, na, žinai, tokio kaip keltas prie Krus Kebrados, kur miesto pakraštį užteršia kanalizacijos vamzdžiai – it susenę šunys, ant demblio vemiantys visokias šlykštynes. Visur, kur tik nuleidžiame inkarą, paliekame savo klajonių pėdsakus – įspūdingus akmeninius paminklus ir tuščias konservų skardines, savotišką didvyrių skorbuto ir surūdijusios skardos derinį. Aš visada puoselėjau mintį Portugalijoje, atitinkamoje aikštėje, pastatyti paminklą spjūviui, biustą spjūvį, spjūvį maršalą, spjūvį poetą, spjūvį politiką, raitą spjūvį, kažką panašaus, kas ateityje idealiai įamžintų idealų portugalą, kuris oriai nusispjauna, pasigyręs paskutine sueitimi su moterimi. Na, o pasaulėžiūrai plėsti, mieloji, mums gana ir dienraščio vedamojo, kuriame minčių ne ką gausiau nei eskimų Gobio dykumoje. Štai kodėl, tokiais sudėtingais apmąstymais išsekinę smegenis, mes sriaubiame homeopatinį sirupą, kad galėtume gyventi savo galva.

Gal dar po taurelę „Drambuie“? Matai, kai tik prisimenu homeopatinį sirupą, iškart užsimanau kokio nors geltono saldimo, kvailai tikėdamasis maloniai ir smagiai apsvaigęs atskleisti gyvenimo ir žmonių paslaptį, jausmų apskritimo kvadratūrą. Kartais po šeštos ar septintos taurelės man būna toks jausmas, kad pagaliau pasiekiau tikslą, kad netobulomis proto žnyplėmis atsargiai kaip chirurgas užčiuopiu jautrų paslapties branduolį, bet tuomet mane beregint apima nesuvokiamas džiaugsmas, kažkoks užkrečiamas apkvaišimas, kurio nusikratau tik kitą dieną, be saiko rydamas aspiriną ir sūdytas alyvuoges, paknopstomis skubėdamas į darbą, nešinas neperžvelgiama savo gyvaliojimo tamsa, gyva bala pa-

slapčių, tokia tiršta kaip cukraus nuosėdos rytmetinės kavos puodelio dugne. Ar tavęs niekada nebuvo apėmusi nuojauta, kad jau esi netoli, kad netrukus pasieksi tikslą, atkakliai siektą metų metus, kad pagaliau įgyvendinsi savo sumanymą, į kurį beviltiškai dėjai visas viltis, ir štai, kai ištiesi ranką, apimta nesutramdomo džiaugsmo, staiga griūvi aukštielninka tuščiomis rankomis, ir tavo siekio ir sumanymo kaip nebūta? Galbūt niekad nesi patyrusi tokio kraupaus pralaimėjimo, galbūt metafizika tau sukelia nebent akimirkos nepasitenkinimą, silpną niežulį, galbūt tau smagu plūduriuoti gyvenime it prieplaukoje pririštai valčiai, bangelių supamai iš lėto, kaip supamas lopšys. Beje, norėčiau prisipažinti, kad labiausiai žaviuosi tavo tyrumu, bet anaiptol ne tuo – būdingu vaikams ir policininkams – dvasiniu tyrumu, kylančiu iš patiklumo arba kvailumo, o kitokiu, išmintingu, nuolankiu, sakyčiau, beveik gamtiniu tyrumu, savitu tiems, kurie tikisi iš kitų ir savęs to paties, ko mudu, čia sėdėdami, tikimės iš barmeno, kuris, atsiliepdamas į mano rankos mostą, eina mūsų link su chroniškai pavyzdingo mokinio veido išraiška: atidus, truputį išsiblaškęs ir reiškiantis visišką panieką mūsų menkiems arbatpinigiams, kuriais atsidėkojame už aptarnavimą.

Traukinys, prikrautas lagaminų, pritvinęs nedrąsios baimės, apėmusios mus, atsidūrusius svetimame krašte, kurio priklausomybė Portugalijai atrodė tokia pat abejotina kaip bet kokio ministro sąžiningumas, pajudėjo iš prieplaukos ir, krypuodamas kaip pasipūtęs balandis, nuriedėjo miesto link. Margas Luandos priemiesčių skurdas, lėtai siūbuojantys moterų klubai, nuo sankasos akimis mus lydintys vaikai iš bado išsipūtusiais pilvais, virželiu prisirišę varganus žaislus, – visa tai iš pradžių man sužadino keistą absurdo jausmą, dar labiau sustiprino maudulį, įsimetusį į galvą ir paširdžius išplaukiant iš Lisabonos, skaudžiai smelkiantį nežinia kurioje vietoje, smelkiantį ne tik mane, bet ir tuo

pačiu laivu plaukiantį kunigą, savo maldyne stropiai ieškantį biblinio nekaltųjų žudynių pateisinimo. Kartais nakčia mudu susitikdavome denyje, jis – su knyga rankoje, aš – susikišęs rankas į kišenes, abu spoksodavome į tas pačias juodas neperžvelgiamas bangas, kuriomis retkarčiais nelyginant žuvys imdavo šokinėti atspindžiai (lyg šviesų, lyg žvaigždžių, lyg milžiniškų vyzdžių), tarsi toje tamsioje, laivo sraigtų akėjamoje plynumoje būtume stengęsi rasti išsamų atsakymą į savo miglotus būgštavimus. Šį kunigą pamečiau iš akių (beje, tokia mano dalia – vos susitikęs, labai greitai pametu iš akių visus kunigus ir visas moteris), bet labai aiškiai, kaip vaikystės dienų košmarą, prisimenu sutrikusį jo veidą – Nojų, prievarta grūdamą į laivą su viduriuojančiais gyvuliais, atplėštais nuo gimtųjų biurokratijos girių, teniso stalų, privačių klubų ir vardan gaivalingų ir kvailų idealų pasmerktais dvejiems metams baimės, pavojų ir gresiančios mirties. Dėl gresiančios mirties nebuvo nė menkiausios abejonės: didumą triumo užėmė į milžiniškas dėžes rietuvėmis sukrauti karstai, beliko griebtis šiek tiek makabriško žaidimo – žiūrėti kitiems, o ir sau į akis, spėti, kas greičiau persikraustys į naują būstą. Ar jis? Ar aš? Ar mudu abu? Ar storulis majoras, triumo gale šnekučiuojantis su ryšių skyriaus puskarininkiu? Pernelyg įdėmiai stebėdami žmones, ne tiek geriau juos pažįstame, kiek sutauriname, įsivaizduodami juos mirties valandą. Be niekur nieko gimsta simpatija, draugystė, netgi savotiškas švelnumas, paslaugumas, kvailumas maloniai žavi savo naivumu. Iš tikrųjų, išgyvendami dėl kitų mirties, patys jos bijome: susidūrę su ja akis į akį, išsigąstame ir nuolankiai tampame bailiais.

Gal išgertume degtinės? Kur kas lengviau žiūrėti mirčiai į akis tada, kai dega liežuvis ir skrandis, šis mano senelės sesers kvepalais atsiduodantis alkoholis, kurį galima pilti į lempą, turi gerą savybę – sukelia gastritą ir todėl įkvepia

drąsos: rėmuo kaip niekas kitas puikiausiai išsklaido baimę ar veikiau, jeigu tau tai arčiau širdies, mūsų pasyvųjį egoizmą paverčia nežabotu aktyvumu; taip paaiškėja Napoleono opos paslaptis, tikriausiai supranti, kad turiu galvoje jo pergales ties Vagramu ir Austerlicu. O šie nuodingi, sūrūs lašeliai, kurių imperatorius dievaži niekada neragavo, nušliauš mūsų žarnomis kaip šarmo kristalėliai, šiek tiek palaisvindami vidurius ir skatindami ieškoti beprotiškų arba malonių nuotykių. Galimas daiktas, nakčia pasimylėsime, pašėlusiai kaip raganosiai, nesitveriantys iš dantų skausmo, mylėsimės, kol blyški aušra nušvies paklodes, sujauktas mudviem įnirtingai besibadant ragais. Apatinio aukšto kaimynai apstulbę pagalvos, kad parsivedžiau namo du storaodžius gyvūnus, kurie tūžmingai kriokia rujodami, stoję į žūtbūtines grumtynes, ir nežinia, ar ši naujovė nepažadins snaudžiančių instinktų, ar nepaskatins jų sukibti taip, kaip sukimba tie japoniškų dėlionių dėmenys, kuriuos vėliau įmanoma išardyti nebent apsiginklavus begaline chirurgo kantrybe arba mikliu įgudusio romytojo peiliu. Ar galėtum atnešti pusryčius į lovą, jau kvepėdama dantų pasta, pilna optimizmo? Arba švilpauti pro dantis, kaip kadaise švilpaudavo kepėjai, miltuoti angelai su pintine ant peties, pavaduodavę nuvargusius panaktinius apuokus, – tai vienas liūdniausių mano vaikystės prisiminimų? Ar mokėtum mylėti? Atleisk, kvailas klausimas, visos moterys moka mylėti, ir netgi tos, kurių nebėra, myli per kitas, ir gyvenime bent jau pirmuosius mėnesius to beveik neįmanoma atskirti nuo tikrojo jausmo. Neimk į galvą, vynas daro savo, aš netrukus pasipiršiu tau: toks jau mano įprotis. Kai jaučiuosi pernelyg vienišas arba padauginu išgerti, mano širdyje prasiskleidžia puokštelė vaškinių gėlių – potroškių vesti, kurie įsimeta tarytum pelėsiai uždaroje spintoje, ir aš tampu blogas, įžeidus, silpnas, tikras menkysta; perspėju, tau metas nešti muilą, prasimetus kokia nors dingstimi, įsmukti

į automobilį, lengviau atsidusti, o vėliau iš kirpėjos paskambinti draugėms ir pakikenti apie mano lėkštus pasiūlymus. O kol kas, jeigu neprieštarausi, slenkuosi arčiau prie tavęs su savo kėde, ir mudu išmauksime drauge dar vieną kitą taurę.

Traukinys, nudundėjęs su mumis iš tos afrikinės Krus Kebrados, pilnos surūdijusių kranų ir ilgakojų žuvėdrų, pagaliau atvežė mus į savotiškas kareivines Luandos pakraštyje, karščiu tvoskiančius betoninius barakus, kur prakaitas purslais žliaugė mūsų kūnais. Karininkų būstuose tarp bananmedžių didžiuliais nuspurusiais lapais, panašiais į nušiurusius arkangelų sparnus, tamsoje darniai be atlydos zyzdavo uodai, prasismelkę pro tinkleliais užtrauktus langus, įsikibę godžiai siurbdavo kraują, pagaliau džiugiai ištrūkusį iš mano kūno. Mane stebindavo neįprastas žvaigždynų išsidėstymas danguje: kartais man būdavo toks įspūdis, kad mano kasdienį pasaulį užgožė kitas, netikras ir kad galiu pats savo rankomis nuplėšti tą trapią, keistą dekoraciją ir grįžti į įprastą kasdienybę, susigrąžinti pažįstamus veidus ir kvapus, ištikimus kaip šunyčiai. Pietaudavome mieste, nešvariose esplanadose, kur knibždėte knibždėdavo kareivių, kur tarp kojų keturpėsti ropodavo vargšai berniūkščiai – batų valytojai, svaidydami į batus kreivus, pavydžius žvilgsnius, arba bekojai invalidai, nedrąsiai siūlydami peiliuku drožinėtus talismanus, kaip pas mus kad siūlomi plastikiniai Belemo* bokštai. Storuliai baltieji su portfeliu po pažastimi, pilni išmoningos lupikautojų ramybės, keitėsi portugališkus pinigus į Angolos valiutą; gatvės, visos kaip viena panašios į centrinį Lisabonos prospektą, kirtosi ir šakojosi, pakeliui į tvirtovę sudarydamos ištisą labirintą; ant šaligatvių telkšojo oranžinės provincialių neoninių reklamų valkos, svaidydamos į visas puses šviesos

* Įtvirtintas gotikinio stiliaus bokštas Lisabonoje, pastatytas XVI a. pradžioje Vasko da Gamos ekspedicijos atminimui įamžinti.

blyksnius. Atsispindėdamas vandenyje, įlankoje stovėjo mus atvežęs laivas: ruošėsi išplaukti, be manęs grįžti į ūkanotą žiemovidžio Lisaboną, kur, man išvykus, viskas apmaudžiai tekėjo sena vaga, tad galėjau tulžingai įsivaizduoti, kad ir po mano mirties visiškai niekas nepasikeis, kad ir toliau viešpataus niaurus ir bukas abejingumas be jokio džiaugsmo ir sielvarto, taip puikiai man pažįstamas, toliau slinks kaip laidotuvių procesija bedvasių biurokratų surikiuotos dienos be jokio polėkio. Ar tu tiki baimės proveržiais, didžiais šuoliais, vidiniais kataklizmais, ekstazės skrydžiais? Atsipeikėk, mieloji, visa tai tik optinė apgaulė, vylingas veidrodžių žaismas, paprasčiausias cirko triukas, kartoninė ir celofaninė scenos dekoracija, dirbtinė tikrovė, kuriai įkvepia gyvybės mūsų iliuzijų galia. Kaip ir šis baras su neskoningomis *art nouveau* lempomis, jo lankytojai, maloniai apsvaigę nuo alkoholio, susikišę vieni kitiems slapčia kužda mielas banalybes, foninė muzika teikia mūsų šypsenoms paslaptingos jausmų didybės, mums visiškai svetimos ir nepasiekiamos, dar pusė butelio – ir mes tarsimės esą vermejeriai, tokie talentingi, kad mokėtume paprasčiausiu buitiniu judesiu išreikšti graudų, nenusakomą savo būties kartėlį. Pajutę šalia pat gresiančią mirtį, mes tampame protingesni ar bent jau atsargesni: Luandoje, likus kelioms dienoms iki išvykimo į frontą, pelningai išmainėme metafiziką į blogos šlovės Salos kabaretus, po kekšę iš abiejų pusių, panosėje kibiras putojančio vyno, o scenoje žvairiukė šoka striptizą – nusirengia taip pat vangiai ir atsainiai, kaip gyvatė neriasi iš senos odos. Kelis kartus atsibudau įtartinų pensionų kambariuose, nesuvokdamas, kaip galėjau ten atsidurti, tylomis apsirengiau, apsiaviau, išsitraukęs batus iš po juodais nėriniais papuoštos liemenėlės, kad tik neprižadinčiau kokios moters, susisupusios į paklodes, ant priegalvio išsidraikiusiais plaukais. Mano artimųjų pranašystė pasitvirtino: tikrai suaugau į vyrus, savotiškas

niūrus ir ciniškas godumas, nepasotinama neviltis, egoizmas ir potroškis slėptis pačiam nuo savęs visam laikui nuslopino trapų vaikiško džiaugsmo malonumą, tyrą, giedrą, netramdomą juoką, kurį, nakčia grįždamas namo, kartais girdžiu pašaipiais pliūpsniais skambant tuščioje gatvėje.

D

Ne, ne, man nieko neskauda, gal šiek tiek galvą, menkniekis, truputį svaigsta ar bent jau taip atrodo. Jaučiuosi lyg apdujęs nuo vienodo balsų šurmulio, nuo visų tų kvapų, šnekančių veidų; aš čia nieko nepažįstu, nesu pripratęs prie šių egzotiškų šventyklų, kur žmogus aukoja nebe gyvulių vidurius, o savo kepenis, prie šiuolaikinių katakombų, kur taip keistai šviečia aliejinės lempelės, tylūs pokalbiai atrodo kaip maldos per šventvagiškas apeigas, o kitapus baro-altoriaus stovintis barmenas – aukso veršis, apsuptas diakonų-lankytojų, kurie garbina jį, keldami „Black Velvet“ viskio taures. Timolio kryželiai mums atstoja krucifiksą, Didžiąją savaitę pasninkaujame, stengdamiesi kraujyje sumažinti cholesterolio kiekį, sekmadieniais vietoj komunijos ryjame stiprius vitaminus, nuodėmes išpažįstame grupiniuose psichoterapijos seansuose ir nuodėmių atleidimą gauname kas mėnesį apmokėdami sąskaitas. Kaip matai, niekas nepasikeitė, tik mes laikome save ateistais, nes nebesimušame į krūtinę – gydytojas stuk-

sena mus stetoskopu. Žinai, čia jaučiuosi panašiai, kaip mano tėvas, mažas būdamas, jausdavosi bažnyčioje per gedulines giminės mišias: kaip paprastai pavėlavęs, stovėdavo it įdiegtas prie šventinto vandens indo, susidėjęs rankas už nugaros, įžūliai spoksodamas į aukų dėžutes ir sielvartingas molines šventųjų akis – tikras Robespjeras vaikišku paltuku. Be jokios abejonės, mano vieta ne čia, gerai nežinau kur, bet tikriausiai ta vieta labai tolima tiek laiko, tiek vietos atžvilgiu, ir aš niekada ten nepateksiu, turbūt mano vieta anų dienų zoologijos sode, šalia trenerio, čiuožiančio atbulomis čiuožykloje po medžiais, riaumojant žvėrims ir tilindžiuojant ledų pardavėjo varpeliui. Jei būčiau žirafa, mylėčiau tave tylomis, įdėmiai stebeilydamas per aukštą aptvarą, liūdnas kaip statybinis kranas, mylėčiau nerangiai, kaip myli išstypėliai, it kramtomąją gumą mąsliai gromuliuodamas lapus, pavydėdamas lokiams, skruzdėdoms, ančiasnapiams, kakadu ir krokodilams, palengva palenkčiau kaklą, įtempdamas sausgyslių skridinius, ir prisiglausčiau, virpėdamas ir švelniai baksnodamas ragiukais tau į krūtinę. Nes, turiu pasakyti, esu švelnus, būnu švelnus netgi po penkių gryno „JB“* viskio arba septynių „Drambuie“ taurių, esu paikai, nuolankiai švelnus kaip sergantis šuo, vienas tų šunų gailiomis, itin žmogiškomis akimis, kurie retkarčiais, kamuojami vergiškų instinktų, inkšdami be niekur nieko gatvėje glaustosi prie kojų, kol jų nepaspiriame, ir jie nuskuodžia, žinia, širdies gilumoje rypuodami populiarius sonetus ir liedami ašaras dėl nuvytusių žibuoklių. Prisipažįstu, mieloji, nors tai ir labai nepatiktų Čė Gevarai, tam revoliucijos Karlosui Gardeliui, kurio portretą kadaise laikiau pasikabinęs virš lovos, kad jis mane saugotų nuo buržuazinio slogučio, ir kuris mane veikia daugmaž panašiai kaip dvasinis magnetinis žaislas vitaforas: su tuo visuomenės sluoksniu, iš kurio esu

* Burbonas „Jim Beam“.

kilęs, mane tebesieja du dalykai – greitai susigraudinu ir apsižliumbiu pieno bare, kai tik per televiziją rodo kokį serialą, ir siaubingai bijau apsijuokti. Labiausiai norėčiau, pavyzdžiui, nieko nesivaržydamas ir nesipuikuodamas savo plinkančią galvą papuošti plunksnomis apkaišyta tiroliška skrybėle. Arba užsiauginti ilgą mažylio piršto nagą. Arba po žiedu paslėpti tramvajaus bilietą. Arba priimti ligonius, persirengęs vargšu klounu. Arba padovanoti tau emaliuotą širdies formos medalioną su savo nuotrauka, kad jį nešiotum pastorėjusi, nes kada nors tikrai pastorėsi, nesijaudink, visi mes pastorėsime, būsime stori, stori ir ramūs kaip išromyti katinai, per rytmetinius seansus „Odeone"* laukiantys mirties.

Taigi tuo laiku, apie kurį pasakoju, kai dar turėjau plaukų, ir nemažai, na, užtektinai, nors ir trumpai pakirptų ir sukištų po karine berete, iš Luandos teko keliauti į karo veiksmų zoną, į Naująją Lisaboną, per neįtikėtinai platų kraštą. Turėtum suprasti mane: esu gimęs senoje, mažoje šalyje, mieste, kur galybė namų tarytum dauginasi, atsispindėdami vieni kitų fasaduose, išklotuose melsvomis glazūruotomis keraminėmis plytelėmis, ir apvalainuose tvenkiniuose, Lisabona – tai tik erdvės iliuzija, žema, balandžių užtraukta padangė ir siauras tarp krantų įspraustos upės ruožas, įstrižai perkirstas didvyriško protrūkio pagauto bronzinio jūrų keliautojo ranka. Gimiau ir užaugau šiame ankštame nėriniais apmegztame pasaulėlyje, senelės sesers ir vėlyvosios gotikos stiliaus nėriniais, nuo mažens man buvo diegiama meilė miniatiūriniams dirbiniams, smulkiems daikteliams, draudžiama skaityti „Luziadų"** devintąją giesmę, buvau mokomas, kad, vykstant į kelionę, dera pamojuoti nosine. Tas pasaulėlis sugebėjo taip išplauti man

* Kino teatras Lisabonos centre.

** Žymiausio Portugalijos poeto Luíso de Camõeso (1524–1580) epas. Devintoji giesmė dažnai būdavo draudžiama dėl tariamai erotinio pobūdžio.

smegenis, kad mano geografija apsiribojo vien laiko juostomis ir darbo valandomis, nustatytomis valdininkėliui, kuriam skirta, užuot karavele plaukus į Indiją, daugių daugiausia prie plastiku dengto stalo kempinėle lyžtelėti klijuojamus pašto ženklus. Ar tau kada nors jau teko va šitaip svajoti, alkūnėmis užsikvempus ant vieno tų siaubingų stalų, ir užbaigti dieną Kampo de Ourikės* ketvirtajame aukšte arba Šventojo Adriano priemiestyje, klausantis, kaip ilgais tuščiais vakarais želia barzda? Ar esi patyrusi kasdienę mirtį, kiekvieną rytą atsibusdama šalia žmogaus, kurį vos gali pakęsti? Ar esate kartu važiavę automobiliu į darbą užjuodusiomis nuo nemigos akimis, jau iš ryto pilni kartėlio ir nuovargio, vienas kitam netardami nė žodžio, tuščia, bežade širdimi? Tuomet įsivaizduok, kad staiga visas šis pasaulėlis, visi šie nykių įpročių žabangai, visa popierinės pūgos, neatlyžtamos popierinės pūgos gūduma be niekur nieko dingsta, pranyksta šaknys, kuriomis tu buvai įaugęs į siuvinėtų pagalvėlių neviltį, nutrūksta saitai, saistę tave su nuobodžiais žmonėmis, ir tu susivoki, kad sėdi furgone, žinoma, nelabai patogiame ir, be kita ko, pilnutėliame kareivių, ir važiuoji per neregėtą kraštą, kur viskas mirga marga, spalvos, medžiai, neapžvelgiami plotai, dangus, kuriame čia atsiveria, čia užsiveria debesų laiptai, ir tavo žvilgsnis, užkliuvęs už jų, krinta smegčia kaip didelis pakerėtas paukštis.

Vis dėlto retkarčiais šmėkšteli Portugalija – pakelės miestelis, kuriame negausūs baltieji, kiaurai perregimi nuo pelkių drugio, beviltiškai stengiasi atkurti prarastuosius Lisabonos kvartalus, palangėse klijuodami fajansines kregždes arba prieduriuose kabindami kaldintos geležies žibintus: kas per amžius stato bažnyčias, tas neišvengiamai ima instinktyviai dėlioti ant šaldytuvų vazas su plastikinėmis gėlėmis, panašiai kaip Tolstojus merdėdamas aklai vedžiojo pirštais per paklo-

* Vidurinės buržuazijos kvartalas Lisabonoje.

dę, mėgdžiodamas rašymą, skirtumas nebent toks, kad ant glazūruotomis keraminėmis plytelėmis išklotų sienų rašinėjame sveikinimus, o prie durų patiesiame kilimėlį su išblukusiu žodeliu SVEIKI. Pagaliau pavakare, vieną tų pavakarių, kai staiga, be jokių sutemų stoja naktis, mes atvykome į Naująją Lisaboną, geležinkelio mazgą plokščiakalnyje, miglotai prisimenu provincialias kavines, apdulkėjusias vitrinas ir restoraną, kur vakarieniavome, tarp kelių suspaudę karabinus, o į mus pro tamsius akinius spoksojo mulatai sustingusiais it randai veidais, sėdėdami prie savo nepamainomų alaus skardinių: valgydamas muštinį, jaučiausi kaip prieš šventojo Valentino dienos žudynes*, laukdamas šūvių kaip sausojo įstatymo laikais, kėliau prie burnos šakutę, nutaisęs nuobodžiaujantį Al Kaponės veidą, prieš veidrodžius išdarinėdamas kraugeriškas šypsenas. Žinai, netgi dabar išeidamas iš kino prisidegu cigaretę kaip Hamfris Bogartas, bet, pažvelgęs į savo atvaizdą lango stikle, nusiviliu ir, užuot skubėjęs į Lorinos Bakal glėbį, grįžtu namo į Pišeleirą, ir iliuzija išsisklaido, skaudžiai žlugus mitui. Kišu raktą į spyną (Hamfrio Bogarto ar savo?), neryžtingai einu į vidų, žiūriu į graviūrą prieškambaryje (žiūriu aš, be jokios abejonės) ir drebiuosi ant sofos, iškvėpdamas orą kaip pradurta padanga arba, priešingai, kaip Pelenė. Visiškai taip, kaip atsitiks dabar, supranti, kai išeisiu papasakojęs šią neįprastą istoriją ir lėtai kaip kupranugaris išgėręs visus butelius, kuriuos matai prieš akis, atsidursiu gatvėje, šaltyje, toli nuo tavo tylėjimo ir šypsenos, vienišas kaip našlaitis, ir, susikišęs rankas į kišenes, stebėsiu, kaip aušta rytas, užtvindydamas baugia žara, makabriškai paryškinančia medžių balkšvumą. Beje, ryto metas man – tikra kankynė: šleikštus, žvarbus, pritvinkęs kartėlio ir apmaudo. Viskas dar snaudžia, tačiau pa-

---

* 1929 m. vasario 14 d. Čikagoje per gangsterių susišaudymą žuvo septyni žmonės.

mažu įsivyrauja nenusakoma grėsmė, slenka artyn, lipa mums ant kulnų, spaudžia krūtinę, gniaužia kvapą, pagalvė atrodo kieta kaip akmuo, baldai kliūva aštriais kampais. Augalai vazonuose ištroškę tiesia į mus savo čiuptuvėlius, dingsta šlepetės, nebėra chalato, o mintyse atkakliai, nesustabdomai, skausmingai lėtai dunda traukinys per Angolą, iš Naujosios Lisabonos į Luzą, pilnutėlis uniformuotų vyrų, kurie, beviltiškai bandydami užmigti, tolydžio trinksi galva į langą.

Ar esi girdėjusi apie generolą Mašadą? Ne, nekilnok antakių, nekvaršink sau galvos, niekas nėra girdėjęs apie generolą Mašadą, šimtas procentų portugalų niekada nėra girdėję jo pavardės, niekas nieko nežino, bet Žemė sukasi, ir tiek, o aš, pavyzdžiui, jo nekenčiu. Tai mano močiutės iš motinos pusės tėvas, kiekvieną sekmadienį prieš pietus ji didžiuodamasi rodydavo atgrasaus ūsuoto gaisrininko nuotrauką ir krūvą medalių, it parodai išdėliotų svetainėje, įstiklintoje spintoje drauge su kitais karo trofėjais, tokiais pat beprasmiškais, tačiau artimieji garbino juos kaip šventas relikvijas. Taigi, žinai, metų metus kas savaitę apdujęs klausydavausi, kaip močiutė įsijausminusi seka nuobodulio pasaką apie prieštvaninius gaisrininko žygdarbius, ta proga keliamus į epines aukštumas. Ilgus metus generolas Mašadas nuodijo man gyvenimą, gadindamas muštinių skonį savo akmeninio orumo glitėsiais, pykindamas man širdį Viktorijos laikų rambumu. Tas pasipūtėlis smerkiamai spoksodavo į mane išsprogusiomis akimis nuo sienos nelyginant prefektas ar kunigas be jokio atlaidumo, paprastai kaip aura nuskaidrinančio pageltusias senovinių portretų šypsenas, be abejo, ne kas kitas, o jis nutiesė geležinkelį arba vadovavo jo tiesimo darbams, arba jį suprojektavo, arba suprojektavo ir vadovavo tiesimo darbams, tą geležinkelį, kuriuo važiavome su minų ieškikliu garvežio priekyje, dundėjome per bekraštę lygumą, atbulais dantimis žėlėdami sauso davinio konservus, jau apimti pa-

niškos mirties baimės, per dvidešimt septynis mėnesius žarnyne užveisusios žaliojo grybelio koloniją. Užuolaidas, vyno taures, baltąsias moteris ir kilimus paskutinįsyk mačiau labai seniai, regis, Luzo kariniame miestelyje geometriškai taisyklingomis gatvėmis ir standartiniais nameliais, panašiame į patį skurdžiausią Lisabonos priemiestį, pastatytame Bundaso plokščiakalnyje pagal korporacinės Mažosios Portugalijos pavyzdį, vienaip ar kitaip nulėmusį nepaliaujamas Naujosios valstybės paklaidas. Per daugelį metų pamažu pripratau prie to, kad viskas tolsta nuo manęs: artimieji, patogumai, ramybė, menkų nemalonumų džiaugsmas, romus ilgesys, toks mielas širdžiai, kai mums nieko netrūksta, Antonijaus Nobrės* apdainuotas nuobodulys, kylantis iš tvirto tikėjimo įsivaizduojamu pranašumu. Pavyzdžiui, popiet apninkantį liūdesį nuslopindavo laikraščiuose spausdinami kryžiažodžiai, ir aš stumdavau laiką, tuščius langelius užpildydamas sudėtingais proto mankštos rezultatais, svyruojančiais nuo visiškos nesąmonės iki begalinio lėkštumo, beje, žyminčiais luzitanų mąstymo ribas, kitaip sakant, popiergaliuose rašinėjamų ketureilių** metafizinius atitikmenis. Turėtum mane suprasti: esame gimę šalyje, kur sumanumas laikomas talentu, o apsukrumas – kūrybiniu genijumi, ir dažnai man atrodo, kad iš tiesų esame nagingi silpnapročiai, kurie sugeba, dvasios saugikliams perdegus, panaudoti paprasčiausią vielą. Netgi tai, kad štai dabar sėdžiu su tavimi, galbūt yra tik mėginimas griebtis tos pačios vielos gelbstintis nuo gresiančios nevilties bangos, supranti, nežinia kodėl kylančios nevilties, kuri nakčia įtraukia mane į savo gličią purvynę, skandina

* António Nobre (1867–1900) – poetas, vienas ryškiausių portugalų romantizmo atstovų.

** Per Jonines, birželio 23–24 d. Portugalijoje žmonės vieni kitiems dovanoja gvazdikus, įvyniotus į popierių, kuriame parašytas ketureilis.

sielvarto ir baimės akivare, prakaito ūsais apvelka viršutinę lūpą, įsimeta į kelius, kurie ima daužytis vienas į kitą, kaukšėdami kaip kastanjetės – užsnūdusio namsargio dėtiniai dantys. Ne, gryna teisybė, temstant pradeda pašėlusiai plakti širdis, jaučiu, kaip tvinksi pulsas, traukia vidurius, skauda šlaplė, ausyse ūžia, kažkas nesuvokiama darosi krūtinėje, atrodo, kad tuoj kažkas nutrūks: vieną gražią dieną namsargis ras mane vonios kambaryje tysantį ant grindų – nuogą, su dantų pastos ir kraujo srovele lūpų kamputyje, staigiai išsiplėtusiais vyzdžiais, sproginantį akis į nebūtį, dvokiantį, papilkėjusį, nuo dujų išsipūtusiu pilvu. Perskaitysi laikraštyje, nepatikėsi savo akimis, perskaitysi dar kartą, pasitikrinsi pavardę, profesiją, amžių, o po dviejų valandų būsi viską pamiršusi ir kaip paprastai ateisi čionai pabūti tyloje, nuleidusi inkarą šiame taurių užtakyje, sulig menkiausiu judesiu dzingsėdama savo indiškomis apyrankėmis, primenančiomis praeities miglose skendintį Londoną, tuos metus, kai kalbėjo Bobas Dilanas, o „Selfridges“ prekybos centro pardavėjų kojos atrodė beveik tokios pat žavios kaip ir policininkų šypsenos.

Dar po vieną degtinės? Tiesa, aš pats dar nebaigiau savosios, bet, kai pasakodamas prieinu šią vietą, visada baisiai susijaudinu, ir nėra ko stebėtis: prabėgo šešeri metai, o aš tebesijaudinu. Taigi iš Luzo žygio vora patraukėme į Pasaulio Kraštą per smėlynus, per Lukusą, Luangingą, pro kuopas, saugančias kelią tiesiančius darbininkus, per bjaurią, plyną Rytų dykumą, pro čiabuvių kaimus, spygliuotomis vielomis aptvertus barakus, kapų tyloje skęstančias valgyklas, palengva trūnijančias kareivines cinkuotos skardos stogais, važiavome į Pasaulio Kraštą, už dviejų tūkstančių kilometrų nuo Luandos, buvo sausio pabaiga, lijo, o mes važiavome mirti, važiavome mirti, lijo, lijo be perstojo, sėdėjau sunkvežimio kabinoje šalia vairuotojo, užsismaukęs kepurę ant akių, su virpančia cigarete rankoje. Taip skausmingai pratinausi mirti.

E

Gago Koutinjus – raudonos dulkėtos žemės spenys Zambijos pasienyje, už trijų šimtų kilometrų į pietus nuo Luzo, erozijos nusiaubtuose laukuose, karinis miestelis, čiabuvių gentys, kurių vadai, vykdydami Portugalijos vyriausybės valią, vilkėjo juokingais, žvaigždėmis nukarstytais karnavaliniais drabužiais, vietinė valstybės saugumo tarnybos būstinė, administracija, Metės Lenjos kavinė ir raupsuotųjų kaimelis: kartą per savaitę, nuėjęs į koplyčią, stovinčią vidury pažiūrėti tuščių lūšnelių, paskambindavau varpu, sudrumsdamas tylą, dūzgiančią nuo ūžesių, kurie, netgi esant didžiausiai tylai, Afrikoje niekada nenuščiūva, ir raišuodamos, ropodamos, straksėdamos dešimtys beformių pamėklių išlįsdavo iš po medžių, krūmų, iš lapinių, tamsių užnarvių, dešimtys Boscho žmogystų nuo mažiausių iki seniausių, apsidangstę it plunksnomis plevėsuojančiais skarmalais, artindavosi prie manęs tarytum vaikystės naktų košmarų rupūžės,

tiesdami išopėjusias biges prie vaistų. Ponas Žonatanas, juodaodis sanitaras iš vietinio sveikatos apsaugos skyriaus, kaip amžinai šypsantis kinas iš Timtimo pieštinių paveikslėlių, su makabrišku didingumu dalydavo tabletes, lyg atlikdamas eucharistinę apeigą tiems gyviems numirėliams, kai kurie jų, jau apakę, žvelgdavo į jį tuščiomis akiduobėmis, išvarvėjusiomis, priskretusiomis sukrešėjusių pasišlykštėtinai melzganų pūlių. Krūvon spiesdavosi musių nugulti bepirščiai vaikai, tylūs, išsigandę, kuždėdavosi moterys chimerų veidais, aimanos verždavosi pro išopėjusias lūpas, ir man ateidavo į galvą mintis apie katekizmo skelbiamą kūnų prisikėlimą, apie žarnagalius, lendančius iš kapų lyg tingiai bundančios iš miego gyvatės. Prisiminiau visa tai, žiūrėdamas į išblyškusius žmones šiame bare, kuždančius, susirietusius embriono poza, vienas kitam apkabinusius kaklą bekauliais rankų čiuptuvais, netrukus jie urmu išvirs pro duris, bet anaiptol ne į jaukią ir saugią Lapos kvartalo naktį, kur drauge miega taksai ir grafienės, jie išeis į akinamą šviesą, nukreiptą žemyn operacinėse arba bokso ringuose, negailestingai išryškinančią pajuodusius paakius, nuovargio ir senatvės raukšles, suvytusias krūtis, tuščius žvilgsnius, kurių nepagyvintų nė konjakas. Karališkai įsitaisęs išklibusioje kėdėje, ponas Žonatanas jodu patepdavo žaizdas – lyg suteikdamas paskutinį sakramentą, bergždžiai stengdamasis nugalėti mirtį, o aš klaidžiodavau nuo vienos lūšnelės prie kitos, gąsdindamas prieangiuose tupinčias sudžiūvusias senes, kurių sijonai, pernelyg platūs jų simboliniams klubams, priminė popierinius maišelius su gaivinamųjų gėrimų šiaudeliais. Atsiduodavo pūvančiais manijokais, pabertais ant demblių, vos juntama drėgme, artėjančiu lietumi, sudžiūvusiais ekskrementais, panašiais į kartoninius, kuriais tam tyčia mėtomasi per karnavalą, po atmatas naršydavo riebios žiurkės, tolumoje plytėjo lyguma, kuria nelyginant vena vingiavo siaura upė, išdžiūvusių užmiršties žolių

apgožtuose kolonijinio stiliaus pastato – it Dianos šventyklos – griuvėsiuose tamsos laukdavo šikšnosparniai.

Gago Koutinjus, be kita ko, garsėjo kavine, kurios savininkas, ištiža baltasis, vardu Metė Lenja, kalbėdavo vos išstenėdamas kiekvieną žodį ir taip išsiviepdamas, kaip viepiasi sunkiai lengvindamasis žmogus; jo žmona, kaip tikras butano balionas, apkarstytas ryškiaspalviais karoliais, nuolat skųsdavosi karininkams, kad kareiviai žnybtelėjimais pagerbia jos titaniškus sėdmenis, kuriuos, beje, būdavo sunku atskirti nuo viso kūno, nes pati moteris panėšėjo į milžinišką riedantį pasturgalį, žandai – į sėdmenis, o nosis atrodė kaip skaudus hemorojaus mazgas. Toje kavinėje būdavo tik nekaltų gėrimų, kuriais gaivindavomės be galo ilgomis sekmadienio popietėmis, ten leitenantas pirmąsyk patikliai atskleidė piniginę ir man parodė savo tarnaitės nuotrauką, paskiau, atsirėmęs į geležinę kėdės atkaltę, pernelyg siaurą jo nežmoniškai plačiai nugarai, išdėstė viso gyvenimo apmąstymų santrauką:

– Jeigu ponas nedulkina tarnaitės, ji niekada neprisiriša prie namų.

Šiurpiame civilinės ligoninės pastate, panašiame į merdėjančios provincijos pensioną nuo drėgmės pūslėmis aptekusiomis sienomis, ant prieangio laiptų, koridoriuje, kabinetuose, laboratorijose, drugio krečiami, chinino ampulių laukdavo sergantieji maliarija, laukdavo ramiai, kupini įgimtos kantrybės, būdingos juodaodžiams, laiką, atstumą ir gyvenimą suvokiantiems kitaip nei žmonės, gimę tarp princesių kapų ir žadintuvų, įpratę prie mūšių datų, vienuolynų ir darbo valandų. Pro tvirtą kaip bunkeris rašomąjį stalą, ant kurio laikiau medicinos vadovėlių išmintį, kiekvieną rytą, tyliai ir nuobodžiai lyjant rugsėjo lietui, virtine traukdavo vargas ir badas, ir aš niekuo negalėdavau padėti, tik kareiviškais vitaminais, kalta šypsena dangstydamas savo bejėgiškumą ir

gėdą. Netekę dirbamų žemių, teisės žvejoti ir medžioti, atsidūrę už spygliuotos vielos aptvarų, priversti tenkintis valdžios išmalda – džiovintos žuvies daviniu, sekami saugumo agentų, engiami parsidavėlių gentainių, vyrai bėgo į džiungles, kur slapstėsi MPLA*, nematomas priešas, primesdamas mums beprotišką karą su šmėklomis. Kiekvienąsyk, kai būdavo sužeistas mūsų kareivis, pakliuvęs į pasalą arba netyčia užmynęs ant minos, man neduodavo ramybės ta pati mintis, man, „Jaunosios Portugalijos“ sūnui, katalikų „Naujienų“ ir monarchistų „Debatų“ skaitytojui, katekizmo mokytojų sūnėnui ir stikliniame rutulyje mus lankančios Šventosios Šeimynos garbintojui, įmestam į parako statinę: kas mus žudo – partizanai ar Lisabona, Lisabona, amerikiečiai, rusai, kinai, šunsnukiai, kurie susitarę dulkina mus, žiūrėdami mums nesuvokiamos naudos? Kas mane įkrušo į šį pragarą, velniui į subinę, kur nieko nėra, išskyrus raudonas dulkes ir smėlį, kur esu priverstas žaisti šaškėmis su seniu kapitonu, pradėjusiu karinę tarnybą seržanto laipsniu, dvokiančiu kaip menopauzės priremtas prie sienos pensininkas buhalteris ir kenčiančiu nuo chroniško kolito? Kas man išaiškins visą tą absurdą, kas paaiškins, ką reiškia visi tie laiškai, kurie man ateina ir pasakoja apie pasaulį, tokį tolimą, visiškai svetimą ir nerealų, ką reiškia tie kalendoriai, kuriuose, ženklindamas kryželiais, skaičiuoju dienas, skiriančias nuo grįžimo į tėvynę, o prieš akis nesibaigiantis mėnesių tunelis, tamsus mėnesių tunelis, puolu į jį stačia galva, maurodamas kaip sužeistas bulius, kuris nieko nesupranta, ničnieko nesupranta, nesugeba suprasti ir galiausiai įbeda liūdną drėgną snukį į davinį – spagečius su vištos kauliukais, tai štai kaip aš čia, būdamas drauge su

---

* *Movimento Popular de Libertação de Angola* – Angolos liaudies išsivadavimo judėjimas (*portug.*), Angolos kairioji socialdemokratinės krypties politinė partija.

tavimi, jaučiuosi – kaip arklys, kuris, įmerkęs prusnas į lovį su degtine, gromuliuoja rūgštų citrinos šieną.

Po vakarienės karininkų džipai šmirinėdavo kaip jonvabaliai, stabčiodami tai prie vienos, tai prie kitos lūšnelės, ieškodami pigios ir greitos meilės tvankiose kamarėlėse, kur spingsėdavo žibalinės lempos, lyg aukuro amžinosios ugnies atšvaitais nušviesdamos plūktines sienas. Važinėdavome apsirūpinę tūbele tepalo nuo venerinių ligų, praskleisdavome antuką it medžiaginę makštį ir tepalu sutepdavome penį, abejingai stebint moterims trikampiu nuzulintais dantimis, tupinčioms lovoje profiliu, panašiu į kai kuriuos Pikaso portretus, tik paniekos iškreiptomis „Gernikos“ lūpomis. Ant to paties čiužinio paprastai miegodavo vaikai, vištos ir koks nukaršęs, mumijos košmaruose pasiklydęs senolis, knarkdamas savo sapnų hieroglifus. Leitenantas dulkindavosi su pistoletu prie šono, apsukęs kepurę snapeliu ant pakaušio, o pasiuntinys stovėdavo sargyboje už durų, su užtaisytu šautuvu stebėdamas apylinkę. Užsisakęs iš Luzo siuvamąją mašiną, tiekimo karininkas rytais siūdavo kelnių apsiuvus, o šalia sėdėdavo žavi juodaodė didžiulėmis, it Romos vilkės nukarusiomis krūtimis; kapitonas, šaškių mėgėjas, atsisėdęs prie vairo, liepdavo paauglėms jį masturbuoti, už tai atsilygindamas maišeliais mėtinių saldainių; „Baltasis su bizūnu atvažiavo, – pritardamas sau gitara, dainavo seržantas, – baltasis su bizūnu atvažiavo, ir vadas su visa gentim į kailį gavo, baltasis su bizūnu atvažiavo, ir vadas su visa gentim į kailį gavo.“

Kad tu žinotum, ką reiškia, prispyrus bėdai, atsibusti vidury nakties ir eiti į lauką nusišlapinti, kai nėra mėnulio ir aplink nematai nieko, nei žiburėlio, nei kareivinių – nė gyvos dvasios, tik girdi, kaip čiurškia iš tavo neregimo pimpalo, ir matai dangaus pusapelsinyje sustingusias žvaigždes, tokias tolimas, mažytes, nepasiekiamas, jau gęstančias, nes beregint aušta rytas ir artėja diena. Kad tu žinotum, ką reiškia atsibusti

vidury nakties ir pajusti ramybę ir tylą, nenusakomą Afrikos miegą, o tu stovi prasižergęs vienais marškiniais ir glaudėmis, mažutis, pažeidžiamas, juokingas, keistas, be praeities ir ateities, plūduriuojantis ankštoje ir baisioje dabartyje, stovi kasydamasis grybelio apniktą mašnelę. Tokiu metu tu jau sėdi užsikvempusi ant baro, kaire ranka laikydama tokią pat cigaretę, dešine – tokią pat taurę, tokiu pat visiškai abejingu žvilgsniu, nė nekrustelėdama, paukštis dažytais akių vokais, tupintis ant šakos-taburetės, sulig kiekvienu judesiu dzingsėdama indiškomis apyrankėmis. Man patinka tavo judesiai, tokie lėti ir įprasti kaip atkaklus laikrodžio rodyklių slinkimas ciferblatu; kai nusišlapindavau, klausydamasis, kaip čiurškia ant žemės šlapimas, lyg mano šlaplė būtų verdantis arbatinis, grįždavau į vidų, guldavau į baltą emaliuotą ligoninės lovą ir duodavau į akį, kol pirmieji trimito garsai ūmai išplėšdavo iš miego ūkanų.

Retkarčiais į mūsų pragarą, tą velnio subinę, atklysdavo nelaukti svečiai: štabo karininkai iš Luandos, užsikonservavę kondicionuoto oro formaldehide, penkiasdešimtmetės pietų afrikietės, bučiuojančios ligonius su menopauzės sulaukusių moterų gašlumu, dvi kabareto šokėjos, kurios, dusulingam akordeonui pritariant, nedarniai kratydavo storas šlaunis ant sustumtų stalų. Jos vakarieniaudavo karininkų valgykloje, sėdėdamos šalia majoro, kuris švytėdavo iš laimės ir pasididžiavimo, pričiupto paauglio šypsena dangstydamas savo drovumą, o leitenantas, tarnaitės jaukintojas, sukinėdavosi aplink ir, alpėdamas iš nebylaus džiaugsmo, uostydavo jų iškirptes. Kapelionas atgailaudamas markstydavo skaisčias blakstienas, nepakeldamas akių nuo sriubos-brevijoriaus.

– Per keturiasdešimt metų neišeikvojo nė lašo spermos, – apskaičiavo pagyvenęs kapitonas, iš tolo skvarbydamas jį žvilgsniu. – Jeigu tas švilpis nuleistų, visus mus paskandintų šventintame savo kiaušių vandenyje.

Aktorės galiausiai nuėjo gulti į vietinę saugumo būstinę, saugomos tulžingų saugumiečių, grėsmingai raukančių antakius. Sklido gandai, kad inspektoriaus žmona, džiūsna ispanė, iš pažiūros buvusi cirko akrobatė, netgi kalbanti cirko artistų žargonu, pati kankinanti belaisvius ir išgalvojanti kankinimus be jokio polėkio: tikra Lukrecija Bordža iš Lisabonos raudonųjų žibintų kvartalo. Vėliau Baiša du Kasanžėje girdėjau, jog, norėdami įbauginti čiabuvius, mūsiškiai pakorė genties vadą, paskiau juodaodžiai išsikasė duobę ir, sulipę į ją, kantriai laukė, kol kareiviai kulkomis suknežins jų galvas ir užvers smėliu, kad nebeliktų nė žymės nei kraujo, nei lavonų.

– Šunsnukiai, šunsnukiai, šunsnukiai, – kartojo sukrėstas leitenantas.

„Baltasis su bizūnu atvažiavo, ir vadas su visa gentim į kailį gavo, – pritardamas sau gitara, dainavo seržantas, – ir vadas su visa gentim į kailį gavo.“

F

Ar esi pastebėjusi, kad naktį tokiu laiku, užsipylus atsargą alkoholio, kūnas pamažu išsilaisvina, nebepaslenka prisidegti cigaretės, vos nulaiko taurę drebančia ranka, neriasi iš drabužių, liulėdamas nelyginant tenėsiai? Malonu sėdėti bare, ar ne? Juo labiau kad antrą valandą nakties, ištrūkusi iš savo žemiškojo apvalkalo, siela kyla tiesiai į dangų pas mūsų maldynų vėles, mistiškai plevendama baltais šydais, betgi ir kūnas atsižada sielos, šiek tiek nustebęs, ir pradeda klampų vaškinių statulėlių šokį, kol pagaliau pasrūva atgailos ašaromis, kai paryčiais pirmieji įžambūs aušros spinduliai negailestingai kaip rentgenas išryškina gūdžius nepermaldaujamos vienatvės griaučius. Beje, įdėmiau įsižiūrėję, galime pamatyti savo kaulų šešėlius, kurių fone užjuodusių paakių kableliai ir burnos riestinis kirtis – tarytum liūdna šypsena ironiškai nutįsusiame lūpų kamputyje, lyg nusvirusi sužeistojo ranka. Galbūt štai šitas švilpis prie gretimo stalelio, po dešimtos portveino taurės pasviręs septyniolikos laipsnių kampu į

kairę ir grėsmingai sustingęs kaip Pizos bokštas aksominiu švarku, – tai Amadėjas Modiljanis, taurės dugne bandantis įžvelgti nužudytos moters veidą, galbūt Fernandas Pesoa yra įsikūnijęs į šį akiniuotą prie veidrodžio sėdintį poną, ir jo kriaušių trauktinėje jausmingai sukasi „Odės jūrai" šturvalas, galbūt mano likimo brolis Skotas Ficdžeraldas, pasak Blondeno*, labai panašus į vieną airių futbolininką, kada nors prisėdęs prie mūsų staliuko ims aiškinti, kad naktis beviltiškai švelni ir kad meilė neįmanoma, nes, kaip žinai, degtinė nepaiso nei laiko, nei atstumų, iš tikrųjų tu esi Ava Gardner ir per savaitę sudoroji aštuonis toreadorus ir šešias dėžes „Logan" degtinės, na, o aš, tiesą pasakius, esu Malkolmas Lauris, toks pat mįslingas kaip ir kapas, kur ilsisi mano bičiulis, rašau nemirtingus romanus, patariu perskaityti *?Le gusta este jardín que es suyo? !Evite que sus hijos lo destruían!*** O paskutiniajame puslapyje mano lavonas bus išmestas į gilią griovą kaip šuns maita. Visi mes šiandien atėjome į šį nekaltai rausvą Lapos kvartalą, Karlušo Boteljaus*** paveikslo reprodukciją, kaip ateiname kartais, *by appointment of Her Majesty the Queen*****, kai mus atneša tylaus gėrimo banga ir mūsų pateptas kaktas nuliežia ugniniai Šventosios Dvasios Džono Volkerio liežuviai, ateiname pabendrauti su genijais: Utrilju, kuris tapydamas glamžydavo atvirukus, Sutinu su jo vaikų chorais ir sudarkytais namais, Gomišu Lealiu***** su jo griausmingomis

* Antoine Blondin (1922–1991) – prancūzų rašytojas.

** Skelbimas Ispanijos parkuose: „Ar jūs mėgstate šį parką? Jis jūsų, saugokite, kad jo nenusiaubtų jūsų vaikai." (*Isp.*)

*** Carlos Botelho (1899–1982) – portugalų dailininkas, iliustratorius ir karikatūristas, ekspresionistų stiliumi tapęs Lisabonos vaizdus.

**** Atsiklausę Jos Didenybės karalienės (*angl.*).

***** António Duarte Gomes Leal (1848–1921) – portugalų poetas, gyvenimą baigęs skurde.

ir naiviomis susenusio vaiko kančiomis, ir mudu susižavėję stebime šią didingų klounų eiseną, kuri traukia pro šalį, griežiant cirko muzikai. Gal tu nepatikėsi, bet aš visada gyvenau tarp šmėklų senoviniame name, kuris irgi buvo savotiška šmėkla, pradedant prieangiu su akmeniniais ananasais iš šalių ir baigiant skrynia su kaulais, laukiančia, kol ateisiu mokytis anatomijos į savo kambarį, gardžiai kvepiantį smilkalais ir gangrena. Sode, figmedyje tarp šakų, nelyginant slapukai vaisiai, slapstydavosi katės žalio, ūmaus nepatiklumo pieno pritvinusiomis akimis, ant šildytuvo stiklinio gaubto opalo spalvomis žaižaruodavo Sezarijo* eilės, o svetainėje talento sudeginto skausmingo grožio Antero** portretas mesdavo iššūkį kukliems prosenių ūsams savo žilos barzdos bangų šėlsmu, kuriame putodavo tercetų nuotrupos. Mano tėvas, liesas, prakaulus kaip mormonas, plaukdavo pasroviui, įsitaisęs krėsle, iš pypkės lyg iš garlaivio kamino rūkstant dūmams. Liūdnojo Sulažo*** nutapyta tamsa geometrinėmis figūromis tvindavo ant gretimų namų. Na, o aš masturbuodavausi savo kambaryje po spalvota „Benfica“ komandos nuotrauka, vildamasis kada nors tapti literatūros Agvasu****, Agvasu, kuris, pritūpęs pačiame viduryje, išdidžiai, lyg iškaltas iš marmuro, žiūrėdavo į pasaulį pergalingo disko metiko žvilgsniu.

Tame pragare, velnio subinėje, dangstydamasis slepiamosios spalvos uniforma, su kuria savotiškai atrodžiau kaip iliuzijų nusikratęs chameleonas, vis atidėliojau kelionę į Stokholmą popieriniu laivu, skraidydamas sraigtasparniu su

---

* Cesário Verde (1855–1886) – portugalų poetas, romantizmo atstovas.

** Antero Tarquínio de Quental (1842–1891) – portugalų poetas, kurio sonetai laikomi romantizmo poezijos šedevrais.

*** Pierre Soulages (g. 1919 m.) – prancūzų tapytojas abstrakcionistas, erdvės ir nakties dailininkas, kuriam pagrindinė spalva yra juoda.

**** Garsus Portugalijos futbolo komandos kapitonas.

kraujo plazmos balionais tarp kelių ir džiunglėse rankiodamas į pasalą pakliuvusius sužeistus kareivius, kuriuos gyvieji nešdavo apdują lyg skenduolius iš sudužusio laivo. Grandinis sanitaras, kurį pykindavo vos pamačius kraują, likdavo prie improvizuotos operacinės durų ir, dvilinkas kaip lenktinis peiliukas, ant suolo vemdavo per pusryčius suvalgytas pupeles, o aš, įsirėžęs iš pykčio, įsivaizduodavau, kaip džiūgautų mano artimieji visi drauge, matydami mane su plačiakrašte skrybėle kaip Rembranto „Anatomijos pamokoje“, atsakingą ir įgudusį gydytoją, kokį troško mane matyti, adantį ir lopantį Imperijos didvyrius, nesuvokiamos baimės vaikomus džiunglių takais: *c'est un peu dans chacun de ces hommes Mozart assassiné**, – įtūžęs kartodavau mintyse, pjaudamas gyvą mėsą nuo blauzdikaulių, verž-damas timpas, reguliuodamas deguonies aparatą, ruošdamasis paryčiais Portugalijos ginkluotųjų pajėgų lėktuvėliu išsiųsti amputuotuosius į Luzą, sanitarai tuo tarpu greta palapinėje maigydavo donorų venas, o leitenantas, apimtas tolydžio didėjančio nerimo, baimingu žvilgsniu sekdavo kiekvieną mano judesį. Dar niekada žodžiai man neatrodė tokie tušti kaip tomis pelenų dienomis, kai aš triūsdavau tempdamas odą ant bigės ar kišdamas į pilvą išvirtusius vidurius, tomis beprasmiškomis, bevertėmis, bereikšmėmis, bespalvėmis dienomis, dar niekada protestai neatrodė tokie bergždi, o tremtiniai jakobinai, bėgę iš Paryžiaus, – tokie kvaili: „Jeigu kas nors klaustų, kodėl tebetarnauju kariuomenėje, atsakyčiau, kad revoliucija prasideda iš vidaus“, – aiškino man kapitonas su akiniais plonyčiais plieniniais aptaisais, laibais pirštais laikydamas savo amžinąją cigaretę, tas pats kapitonas, kuris nukreipė pistoletą į nugeibusį saugumietį, spyrusį nėščiai jaunai moteriai į pilvą, ir išvijo iš kuopos, nekreipdamas dėmesio į gaižius jo grasi-

* Beveik kiekviename jų slypi žuvęs Mocartas (*pranc.*).

nimus, tas pats kapitonas, kuris turėjo prisikrovęs lagaminus užsienietiškų knygų ir žurnalų ir pasakojo man apie tai, ko neišmaniau, tas pats kapitonas, su kuriuo vėliau susitikau Nindoje, paupyje, už spygliuotų vielų, atsidūręs ten todėl, kad bandžiau be kompaso pereiti ilgą tamsią naktį.

Lušazų genties būgnai dunksėdavo it baimės apniktos širdys – tachikardijos koncertai, ir tik tamsa sutramdydavo pašokusį norą bėgti akipločiu ten, kur tyko pavojus: panašiai ir mano kojos po stalu drebėdamos patylom sėlina prie tavo kojų. Būgnininkų akys, be vyzdžių, panašios į fosforescuojančius kietai virtus kiaušinius, tviskėdavo įsmeigtos į pleškančių žolių laužą, užkurtą, kad įsitemptų būgnų oda, arba į siūbuojančius sėdmenis, pakibusius nebūtyje lyg tolstančio traukinio žibintai. Kiekvieną lūšnelę kaip ir šalia pastatytą miniatiūrinę jos kopiją, skirtą protėvių ir mirusiųjų viešpačiui dievui Zumbiui, supdavo beformė nerimo ir baimės atmosfera, baikščiai skalydavo šunys, verkdavo vaikai, klausiamai kudakuodavo vištos, netobuli paukščiai, kuriems lemta baigti gyvenimą ant iešmo. Tamsa smelkdavosi į galerijas, koridorius, laiptus, kuriais kildavo garsai, įnirtingai kažko ieškodami, naršydami po šešėlius, nustumdami veidus, vartydami tuščius tylos stalčius, tikėdamiesi juose aptikti savo aidą, taip ir mes patys kartais, sukrėsti ir nustebę, susivokiame atsidūrę daiktuose, pamirštuose spintų lentynose, negailestingai ir primygtinai primenančiuose, kas esame iš tikrųjų. Juodaodžių prakaitas, lipnus ir sodrus, iš esmės skirdavosi nuo apgailėtinų šaltų lašelių, riedančių mano nugara, ir aš su liūdesiu tardavau sau, kad esu iš pasenusios, nevykusios, merdinčios šalies, iš Europos, nusėtos rūmų šunvotėmis ir neįgalių katedrų inkstų akmenimis, kad susidūriau su tauta, kurios neišsenkamą gyvybingumą pajutau prieš kelerius metus, išgirdęs Luiso Armstrongo solo trimitu, gaivalingu savo melodijos džiugesiu genantį šalin neurasteniją ir kartėlį.

Tuo metu policijos ir cenzūros iškastruotame mano gimtajame mieste žmonės drebėdavo sužvarbę autobusų stotelėse, iš burnos kildavo garo debesėliai – vyriausybės draudžiamų pieštinių pasakojimų balionėliai. Nuogas iki juosmens tėvas, ko gero, kaip paprastai mikliai ir greitai skusdavosi vonios kambaryje, atsistojęs prieš veidrodį, mano žmonos gimdoje spardydavosi artigimis kūdikis, stengdamasis kuo greičiau ištrūkti iš savo kalėjimo, mieguista mama, siekdama padėklo su pusryčiais, tiesdavo ranką iš plačios juodos lovos, visada man atrodžiusios kaip šeimos židinio simbolis. Man dingtelėjo mintis, kad, tiesą pasakius, niekada nesugebėjau jiems parodyti, kaip juos myliu, gal drovėjausi, gal nedrįsau, ir tiek metų tramdoma meilė išsiliejo kartėliu, skausminga atgaila, kad apvyliau jų kuklias viltis, savo gyvenimą paversdamas virtine pragaištingų kūliavirsčių. Pabudus sąžinei, galvoje vienas po kito brendo ir leido daigus didūs planai, kuriuose šmėkščiojo ir maišėsi Froidas, Gėtė ir šventasis Pranciškus Asyžietis, tarytum pupelės, sukaišiotos į drėgną vatą per mūsų laboratorinius bandymus licėjuje, kišeniniai stebuklai Lavuazjė* mongoloidams: jei grįšiu namo gyvas ir sveikas, – prisiekiau taip karštai, kaip galėtų prisiekti nebent Šventojo Jokūbo kelią nuėjęs piligrimas, – pasistengsiu iš savo neaiškios nebūties sukurti didingą idealaus vyro ir sūnaus bronzinę statulą pagal močiutės maldų už mirusiuosius piešinius ir aprašymus, atsižvelgdamas į šventosios Teresės Lizjietės pašlovintus garbius ir doringus žmones, kuriuos pažįstu nebent iš likimui nuolankių šypsenų. Galbūt netgi įsirašysiu į skautus, kad galėčiau – su švilpuku, trumpomis kelnėmis ir pilnas valdingos kantrybės – vedžioti būrelį spuoguotų pa-

---

* Antoine-Laurent de Lavoisier (1743–1794) – prancūzų mokslininkas, vadinamas šiuolaikinės chemijos tėvu, pasižymėjęs chemijos, biologijos ir ekonomikos srityse.

auglių po Karietų muziejų arba gatvės kampe tykoti senukų su lazda, kuriems nelengva įveikti pėsčiųjų perėją. Įstosiu į Švenčiausiojo Sakramento broliją, pūsiu klarnetą orkestre, kolekcionuosiu dantų protezus, kad tik įstengčiau susitaikyti su nepakenčiama budynių ramybe ir nuslopinti pragaištingą norą dėti į kojas. Amžinai nutildysiu tylų vidinį balselį, atkakliai reikalaujantį, kad būčiau toks pat miklus kaip Zoras. Ir pagaliau, kantriai ir nuolankiai kaip tikras krikščionis sirgęs sunkia liga ir priėmęs Šventosios Motinos Bažnyčios sakramentus, ir pats persikelsiu į močiutės maldyno panteoną, papildysiu būrį geraširdžių įkyruolių ir būsiu rodomas kaip pavyzdys abejingiems vaikaičiams, kurie žiovaus klausydamiesi mano tuščio ir beprasmiško gyvenimo istorijos.

G

Ninda. Nuo vabzdžių dūzgiantys Nindos eukaliptai tomis be galo prailgusiomis rytų naktimis, sausų lapų brązgėjimas medžių viršūnėse – taip brązga dantys, kai burna išdžiūvusi, išdžiūvusi kaip mums, tamsoje įtemptai laukiantiems priešo. Ataka prasidėjo nuo pakilimo tako pusės, priešingos nei čiabuvių kaimelis, lygumoje mirksėjo žiburiai nelyginant Morzės abėcėlės signalai. Danguje kabojo milžiniškas mėnulis, įkypai apšviesdamas kareivinių barakus, smėlio maišais ir rąstais apkrautus sargybos postus, cinkuota skarda dengto šaudmenų sandėlio stačiakampį. Apsimiegojęs, nuogas išpuolęs į pirmosios pagalbos punkto tarpdurį, pamačiau kareivius, su ginklais rankose bėgančius spygliuotos vielos užtvarų link, paskiau – balsai, riksmai, raudoni šautuvų šūvių žybsniai. Įtampa, prastas maistas, palaikiai būstai, vanduo, iškoštas pro filtrus ir virtęs atgrasia sutižusio kartono tyre, absurdiškas, nesuvokiamas karo siaubas, visa ta neįtikėtina, nereali atmosfera, toks jausmas, kokį vėliau patyriau psichiatrijos ligoni-

nėse, beviltiškų kančių salelėse, nuo kurių Lisabona stengėsi atsitverti sienomis ir grotomis, kaip audiniai bando apsiginti nuo svetimkūnių, apsupdami juos fibrozine kapsule. Uždaryti apgriuvusiose ligoninėse, aprengti ligoninės pižamomis, slankiodavome prie kareivinių po smėlėtą aikštelę nuo nenusakomų sapnų ūžiančia galva, kamuojami gaivališkos baimės, pro antrąjį žiūrono galą stebėdami savo praeitį – lagamino dugne po lova saugomus artimųjų laiškus ir nuotraukas, tas priešistorines liekanas, taip biologai tiria pirštikaulį, tikėdamiesi pamatyti kraupius savo kartėlio griaučius.

Man neduodavo ramybės mintis, kad, gavę įsakymą grįžti namo, mes turėsime skausmingai pratintis prie gyvenimo, panašiai kaip vienos kūno pusės paralyžių patyrę žmonės, kuriems tenka įvairiais prietaisais ir vandens procedūromis mankštinti nejautrią ranką ir koją, ir kad, galimas daiktas, niekada nesugebėsime vaikščioti patys, nuolankiai susitaikę su paralitikų likimu, prikausčiusiu prie invalido vežimėlio, ir lyg niekur nieko žiūrėsime į įprastą kasdienybę, kaip Čarlis Čaplinas „Naujuosiuose laikuose“ žiūrėjo į negailestingai jį luošinančius siaubingus mechanizmus. Įsivaizduoju, kaip, prasmukęs pro durininką, pro apsimestinai atlaidžius gydytojus, vaidinančius geručius pieštinių pasakojimų personažus, atsiduriu gatvėje, ir beeinant prieš akis pamažu veriasi glazūruotų keraminių plytelių suskaidyta rytmetinio miesto geometrija, užsuku į fantasmagorišką kavinę išgerti pirmo puodelio baltintos kavos, stebėdamas, kaip pensininkai įprasta Sezano kortuotojų poza žaidžia domino, ir suvokiu, kad esu ir visada būsiu svetimas šiam aiškiam ir taisyklingam pasauliui, kur viskas patvaru ir tvirta, akivaizdu ir nedviprasmiška, kur, kaip žinai, be anginos, skolų ir sąskaitų, dar galiu tikėtis malonios staigmenos: pagrindinio loterijos laimėjimo – nuoširdžios šypsenos. Ar tu, pavyzdžiui, tokia iš pažiūros sterili, išmani ir nė kiek nepanaši į vykdomąją direktorę, galėtum

neuždusti Boscho paveiksle, slegiama demonų, driežų, ką tik iš kiaušinių išsiritusių nykštukų baugiomis, it drebučiai liulančiomis akimis? Kai laukiau atakos, gulėdamas apkase su beprasmišku karabinu prakaitu pasruvusiose rankose ir cigarete, styrančia dantyse lyg dantų krapštukas, įsmeigtas į kotletą, spoksodamas į išlakius eukaliptus, tarytum kruvinos dvikovos liudytojus su cilindrais, jaučiausi it Beketo personažas, laukiantis išganytojo Godo paleistos granatos. Atminties palėpėse kaupiasi būsimų romanų medžiaga sakytum paskiros senų išardytų mechanizmų dalys, kurių niekada man nebus lemta sunarstyti, ir niekada jau nebejodysiu moterų, kurios nuo šiol gulės su kitais, išžargintos kaip varlės gamtos mokslų laboratorijoje, ir niekada jau nebeskrosiu jų savo godaus liežuvio skalpeliu, o gimsiantis sūnus galėtų būti tik neįtikėtina materializacija anos tolimos popietės Tomare, karininkų būste: pro atvirą langą buvo matyti aikštė, saulė, įsinarpliojusi į akacijų šakas, o mudu su žmona lovoje atlikome pernelyg anksti išblėsusios aistros apeigas. Tomaras: čiužinys, girgždantis kaip batai, skubotas glėbesčiavimasis, stačias, nuo geismo sudrėkęs penis išpampusiomis venomis, raudona galvute, ranka, trinanti jį į krūtis, čiulpiančios lūpos, kulnai, kertantys man per sėdmenis, alsi tyla, sukritus nuo virvelių nutrūkusioms marionetėms. Dabar, kai ją sutinku, man toks įspūdis, kad matau šviesų keturkampį, koks lieka nukabinus paveikslą nuo sienos, bet nebeprisimenu paties paveikslo: ji stengiasi atrodyti draugiška ir maloni, kokia niekada nebuvo, – žvelgdamas į rimtą, pasenusią moterį, bergždžiai bandau įžiūrėti kadaise mylėtą jauną linksmą veidą, lyg žiedas nakčia susiskleidusį didžiausio malonumo akimirką. Ir vis dėlto, žinai, nepaisant metų naštos ir nepavykusių susitaikymų kartėlio, nepaisant abipusio melo žaizdų ir neišvengiamo išsiskyrimo geluonies, ji man tebėra tokia, kokia buvo anksčiau: liekna juodaplaukė didelėmis rimtomis akimis, ku-

rią sutikau paplūdimyje, kai ji žiūrėjo į bangas tokia didinga, neprieinama kaip tie abejingi grobuonys, kurie, nugrimzdę į skausmingus apmąstymus, nustumia mus į tamsiausią atminties kampelį kaip užmirščiai pasmerktą nereikalingą dalyką. Ar prisimeni Polo Saimono* dainą?

The problem is all inside your head
She said to me
The answer is easy if you
Take it logically
I'd like to help you in your struggle
To be free
There must be fifty ways
To leave your lover

She said it's really not my habit
To intrude
Furthermore, I hope my meaning
Won't be lost or misconstrued
But I'll repeat myself
At the risk of being crude
There must be fifty ways
To leave your lover
Fifty ways to leave your lover

You just slip out the back, Jack
Make a new plan, Stan
You don't need to be coy, Roy
Just get yourself free
Hop on the bus, Gus

---

* Paul Frederic Simon (g. 1941 m.) – amerikiečių kompozitorius ir dainininkas.

You don't need to discuss much
Just drop off the key, Lee
And get yourself free

She said it grieves me so
To see you in such pain
I wish there is something I could do
To make you smile again
I said I appreciate that
And you please explain
About the fifty ways

She said why don't we both
Just sleep on it tonight
And I believe in the morning
You'll begin to see the light
And then she kissed me
And I realized she probably was right
There must be fifty ways
To leave your lover
Fifty ways to leave your lover

You just slip out the back, Jack
Make a new plan, Stan
You don't need to be coy, Roy
Just get yourself free
Hop on the bus, Gus
You don't need to discuss much
Just drop off the key, Lee
*And get yourself free**

---

* Visa bėda – tavo galvoje, – tarė ji man, – lengva rasti išeitį, jei mąstysi logiškai, aš noriu padėti tau išsikovoti laisvę: yra penkiasdešimt būdų ➡

Ninda: kukurūzai prie spygliuotos vielos užtvarų kiaurą naktį šiurendavo išdžiūvusius lapus, raganius žvėriškai godžiai gerdavo vištų kraują, nukapojęs joms galvas. Mudu su kapitonu arba žaisdavome šachmatais karininkų valgykloje ant trupiniais ir lupenomis apšnerkšto stalo, stumdydami neryžtingus, dvejojančius pėstininkus, panašius į pirštą, nedrąsiai liečiantį pūliuojančią votį, arba šnekučiuodavome lauke, susėdę ant lenktų kėdžių, sukaltų iš statinių šulų, tamsoje iš atsako į savo balsą daugmaž numanydami, kur katras esame – taip šikšnosparniai blaškydamiesi stengiasi aptikti vienas kitą: mano vidiniame Greveno muziejuje, įsimaišę tarp daugybės gydytojų ir poetų, Veselis* su Bokažu** šmaikštaudami slapčiomis nuodugniai aptardavo žmogaus kūno sandarą, tyru žvilgsniu smerkiamai stebint generolui

---

➥ pamesti meilužę. – Ji tarė: – Tiesą pasakius, aš nepratusi kištis į kitų reikalus, tikiuosi, kad mano minties neatmesi ir neiškreipsi, tačiau kartoju, nors ir galiu pasirodyti šiurkšti: yra penkiasdešimt būdų pamesti meilužę, penkiasdešimt būdų pamesti meilužę. Paprasčiausiai nepastebimai dink, Džekai, apsigalvok, Stenai, nebūk vėpla, Rojau, išsivaduok ir šok į autobusą, Gasai, nėra ko ilgai aiškintis, tiesiog mesk raktą, ir tiek, Li, ir būsi laisvas. – Ji tarė: – Man skaudu, kad tu taip kamuojies, mielai norėčiau tau padėti, kad vėl imtum šypsotis. – Aš tariau: – Man labai malonu, tik būk gera – išaiškink man tuos penkiasdešimt būdų. – Ji tarė: – Kodėl gi mums nesugulus šiąnakt, esu tikra, kad rytą tau nušvis protas, – ir tuomet ji pabučiavo mane, ir aš supratau, kad tikriausiai jos tiesa: yra penkiasdešimt būdų pamesti meilužę, penkiasdešimt būdų pamesti meilužę. Paprasčiausiai nepastebimai dink, Džekai, apsigalvok, Stenai, nebūk vėpla, Rojau, išsivaduok ir šok į autobusą, Gasai, nėra ko ilgai aiškintis, tiesiog mesk raktą, ir tiek, Li, ir būsi laisvas. (*Angl.*)

* Andries van Wesel (1514–1564) – vienas žymiausių flamandų medikų, veikalų apie žmogaus kūno sandarą autorius.

** Manuel Maria de Barbosa l'Hedois du Bocage (1765–1805) – portugalų poetas.

Fernandišui Koštai*, Bertrano almanache** spausdinusiam savo sonetus, kuriuos vaikystėje begėdiškai vogdavau, susižavėjęs jų nevykusių metaforų blizgučiais, netikėtai įsiverždavo būrys apreiškimo apšviestų barzdylų, giedančių tai „Internacionalą“, tai „Marselietę“, valdingai nustumdamas į šalį daktarą Žiulijų Dantasą*** ir daktarą Augūštų de Kaštrų**** drauge su dešimčia kitų nariuotakojų, kurie, išsipleikę ampyro stiliaus krėsluose, pakuždomis aptardavo istorines dramas, kryželiu išsiuvinėtas ir sudaigstytas baltais siūlais. Be kita ko, kapitonas mane supažindino su Marksu, kuris nužvelgė mane iš tolo, slapčia murmendamas kažką apie dievaižin kokias ekonomines teorijas, suprantamas nebent technokratams, perukuotas Leninas rezgė pinkles vidury būrelio vyrų raudonais durtiniais, Roza Liuksemburg susijaudinusi šlubavo Berlyno gatvėmis, Žoresas, nušautas restorane su servetėle po smakru, sukosi kėdėje kaip Čikagos gangsteris kirpykloje, dūžtant į šipulius veidrodžiams ir flakonams, ir aš įsivaizdavau, kad, jų lydimas, grįžtu namo pažiūrėti, kaip mano tėvai ruošiasi sprukti į savo religinių ir politinių stabų įtakos zoną, išsigandę vampyrų socialistų, grėsmingai pasišovusių nusavinti šeimyninį porcelianą, pašventintąsias česnakų pynes. Kareiviai, kurie naktį ėjo sargybą prie kareivinių, sulindę į smėlynuose skurstančius, išgeltusius, nugeibusius krūmokšnius, vorele pražygiavo tamsoje pro žibintą, šlyk-

---

* Fernandes Costa (1848–1920) – portugalų kalbos puoselėtojas, poetas, istorikas, literatūros kritikas.

** XVIII a. pirmoje pusėje leidėjų brolių Bertrand'ų pradėtas leisti populiarus kalendorius.

*** Júlio Dantas (1876–1962) – portugalų gydytojas, poetas, žurnalistas, politikas, diplomatas.

**** Augusto de Castro Sampaio Corte-Real (1887–1971) – portugalų rašytojas, artimas diktatoriaus Salazaro draugas.

santį po vabzdžių gaubtu, ir tyliai išsiskirstė tarp barakų, kur miegojo vyrai, susigrūdę, pašvinkę, suvirtę kaip pakliūva lyg Osvencimo grioviuose, ir aš paklausiau kapitoną: „Ką jie padarė su mano tauta, ką jie padarė su mumis?“, štai smirstame čia, įkalinti už trijų spygliuotos vielos užtvarų, šioje šalyje, toli nuo jūros, svetimame krašte, nežinia ko laukdami, dvėsdami nuo pelkių drugio ir kulkų, dūzgiančių kaip įtemptas nailoninis nervas, nelabai tikėdamiesi pastiprinimų, kurių kelyje visada tyko pavojai, pasalos ir minos, kovodami su nematomu priešu, su be galo prailgstančiomis, lyg viena kitą pratęsiančiomis dienomis, kamuojami tėvynės ilgesio, pykčio ir širdgėlos, tamsos, tokios pat juodos ir neperregimos kaip gedulo šydas, kurį užsitempiu ant galvos, kad galėčiau užmigti, kaip vaikystėje užsitempdavau paklodę, slėpdamasis nuo melsvai žibančių vaiduoklių akių.

Sakyk, kaip tu miegi? Kniūbsčia, įsikišusi nykštį į burną, pasinerdama į vaikystės naktų ramybę, kurios atgarsiai tebėra gyvi, ar juoda skarele užsirišusi akis ir užsikimšusi ausis guminiais kamštukais kaip nusistekenusios amerikiečių kino žvaigždės arba lemtingos moterys, paklaikusios nuo vienatvės ir šampano, nuo slogių sapnų apie skyrybas, nuo plastinių operacijų ir amžinai kiauksinčių šiurkščiaplaukių foksterjerų, panašių į Odrės Hebern šaržą? Man rodos, prieš gesindama šviesą, skaitai ezoterinius poetus, tuos ūsuotus švilpius, kurie retkarčiais ateina čionai, bandydami už *gin-fizz** taurės nuslėpti savo nenuginčijamą vidutinybę ir pasipuikuoti prieš savo gerbėjas – merguželes plokščiomis kaip lenta krūtinėmis, ir rūkydami sumaigytas „Gauloises“ cigaretes taip pat pašėlusiai godžiai, panašiai kaip prieglaudose senės sekmadieniais kad ryja šventinį torto gabalėlį. Tikriausiai savo miegamaja-

* Džino, citrinų sulčių, cukraus ir gazuoto vandens kokteilis su dviem gabalėliais ledo.

me ant sienos turi pasikabinusi Vieiros da Silvos* graviūrą, o ant naktinio stalelio pasistačiusi nuotrauką kokio nors nevykėlio kino režisieriaus, su kuriuo myliesi nepuoselėdama jokių vilčių, rytą tikriausiai atsibundi vangiai kaip drugio lėliukė, išaugusi iš lervos, bet nesiryžtanti tapti drugeliu, paskiau apgraibomis sliūkini į virtuvę prie neplautų indų greitosiomis išgerti pirmo puodelio tirpiosios kavos, nepagrįstai vildamasi, kad dieną tikrai sutiksi horoskopo pažadėtąjį energingą tarptautinės tualetinio muilo kompanijos vadybininką, vilkintį trijų dalių kostiumu, išmoningai švelnų *research executive*** žilstančiais smilkiniais ir prašmatniu „Pestana&Brito" kaklaraiščiu. Na, o aš, žinai, nieko panašaus nesiekiu gyvenime: mano dukterys auga namuose, kuriuos vis rečiau prisimenu, kur baldus prarijo praeities šešėlių vandenys, palikau visas moteris, kurias vėliau teko pažinti, o gal jos mane paliko, paskatintos ramaus abipusio nusivylimo, apimančio žmogų, kai jis nebejaučia apmaudo nei pykčio, atgaline data liudijančio buvus savotiškai meilei, ir štai negražiai senstu pernelyg dideliame bute, iš kur naktimis, atsisėdęs prie tuščio rašomojo stalo, stebiu, kaip banguoja Težas už stiklinių balkono durų, kuriose atsispindi nejudrus žmogus, rankomis parėmęs smakrą, svetimas, visiškai nepažįstamas žmogus, beviltiškai spiginantis į mane akimis. Turbūt karas mane pavertė tokiu, kokio širdies gilumoje nenoriu pripažinti: tai liūdnas vienišius, kuriam niekas neskambina ir kurio skambučio niekas nelaukia, jis retkarčiais kosčioja, vaizduodamasis, kad yra ne vienas, ir vieną gražią dieną valytoja aptiks jį supamajame krėsle su apatiniais marškiniais, išsižiojusį, pamėlusiais pirštais begrandantį lapkričio spalvos kilimo vilnas.

---

* Maria Helena Vieira da Silva (1908–1992) – portugalų dailininkė abstrakcionistė.

** Rinkos tyrėjas (*angl.*).

H

Klausykis. Žiūrėk į mane ir klausykis, man velniškai reikia, kad klausytumeis, klausytumeis taip įdėmiai, kaip mes klausydavomės apšaudomos karinės kolonos pagalbos šauksmo per radiją, ryšių kapralo, šaukiančio, maldaujančio, pamiršusio saugumo kodą, beviltiško skęstančiojo balso, kapitonas paskubomis įšokdavo į mersedesą drauge su šešetu savanorių ir, automobiliui stringant smėlyje, skubėdavo pasalon patekusio būrio link, žinai, panašiai ir aš, palinkęs prie mūsų pirmo žuvusiojo, beviltiškai stengiausi užčiuopti jo pulsą, turėdamas viltį, kad jis tebekvėpuoja, paskiau suvyniojau jį į antklodę ir paguldžiau savo kambaryje, tai atsitiko iškart po pietų, ir aš išėjau keistai linkstančiomis kojomis ir, uždaręs duris, tariau: „Saldžių sapnų, – o kareiviai žiūrėjo į mane tylėdami. „Šįkart nebus stebuklo, bičiuliai“, pagalvojau, nužvelgęs juos. – Jis užmigo, – paaiškinau jiems, – nori pamiegoti po pietų, prašom jo nežadinti“, o paskui nuėjau gydyti sužeistųjų, besiraitančių ant neštuvų, dar niekada Nindos eukaliptai

man neatrodė tokie aukšti, tiesūs, kraupūs kaip tą popietę, mano padėjėjas sanitaras tolydžio kartojo šiaurietiška tartimi: „Po velnių, po velnių, po velnių“, suvežė mus, bebalsius, iš visų šalies kampelių, kad padvėstume čia, Nindoje, iš mūsų liūdnos šalies, atplėšę nuo jūros ir uolų, kad padvėstume Nindoje, po velnių, po velnių, po velnių, kartojau aš drauge su sanitaru savo gražia Lisabonos tartimi, kapitonas išlipo iš mersedeso, svyruodamas iš nuovargio, rankose laikydamas šautuvą it nereikalingą meškerę, čiabuvių kaimelio žmonės išsigandę spoksojo iš padilbų, klausykis, kaip aš klausiausi, kaip smilkiniuose pašėlusiai tvinksi kraujas, dar nepralietas kraujas, pro verandos plyšius mačiau, kaip vaikščioja kapitonas, prie krūtinės priglaudęs paskutinio patepimo viskio stiklą, kalbėdamas su savimi, visi kalbėjo su savimi, nes niekas nesugebėjo kalbėti su kuo nors kitu, kapitono stikle – mano kraujas, imkite ir gerkite į „Tautos vienybės“ sveikatą, mano kambaryje lavonas vis pūtėsi, kol pagaliau pralaužė sienas, išgriuvo ant smėlio, pasiekė brūzgynus, vydamasis lemtingojo šūvio aidą, sraigtasparnis išgabeno jį į Gago Koutinjų – taip po kilimu sušluojamos akis badančios šiukšlės, Portugalijos keliuose žūva daugiau žmonių negu Afrikos kare, menkos netektys, sudieu ir iki pasimatymo, sanitaras sudėjo chirurginius instrumentus į chromuotą dėžutę, skalpelius, žnyples, švirkštus ir zondus, ir atsisėdo šalia manęs ant laiptų: mūsų pirmosios pagalbos punktas – nelyginant nedidelis vasarnamis melancholiškiems pensininkams, pagyvenusiems ūkvedžiams, skaistuolėms guvernantėms, Nindos eukaliptai stiebėsi aukštyn, o mudu sėdime štai čia, kaip andai, tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt pirmųjų birželį, mudu su juo sėdėjome už dešimties tūkstančių kilometrų nuo mano gimtojo miesto, nuo nėščios žmonos, nuo mėlynakių brolių, kurių meilūs laiškai švelnumo gijomis glostė man širdį, „Kad jie prasmegtų kiaurai“, – tarė sanitaras, pirštais valydamasis

batus, „Kas be ko“, – pritariau jam, ir, man regis, ligi šiol dar su niekuo nesu taip ilgai kalbėjęs.

Klausykis: prieš tai atsitiko nelaimė su Fereiros koja, ar veikiau Fereira neteko kojos: pėstininkų mina pavertė jį merdėjančiu saku – vienakoje čiabuvių dievybe, paskiau teko kapralui Mazungidžiui adyti sudraskytas šlaunis, iš kurių ištraukiojau netgi metalines batų kilpeles, ir kai su rytmečio vėsos tvarsčiu ant kaktos sukrėstas išėjau kruvinais marškiniais į pirmosios pagalbos punkto prieangį, abejinga dienos šviesa man pasirodė kaip įžeidimas. Revoliucija pasibaigė, supranti, ir tam tikra prasme ji tikrai pasibaigė, nes gulintieji po žeme, mirusieji Afrikoje nebegali protestuoti, dešinieji diena dienon vėl juos žudo, o mes, gyvieji, vis abejojame, ar iš tiesų esame gyvi, ir siaubingai bijome krustelėti, pajudėti, kad staiga nesusivoktume, jog kūnas neklauso, o žodžius tariame be balso, jog mes negyvi kaip ir jie, suguldyti į švininius karstus, kuriuos kapelionas pašlaksto šventintu vandeniu, aklinai užlituotus karstus, iš kurių vis dėlto smelkiasi gendančio kūno tvaikas, kapralo Pereiros karstas, Karpintero karstas, Makako karstas – pastarasis žuvo, minai sprogus už penkiasdešimties metrų nuo manęs, smėlio maišas pritrėškė jį prie vairo, automobiliui apsivertus ant šono, bandžiau jam atlikti širdies masažą, bet krūtinė buvo suknežinta, minkšta, be kaulų, paliesta ji gniužo kaip tešla: sprogimas – ir Makakas virto pelų maišu, kapitonas nėrė į valgyklos baraką ir išpuolė su stiklu viskio, lyguma pilkėjo, leidžiantis sutemoms, sanitaras, pritūpęs šalia mūsų, kartojo be perstojo: „Po velnių, po velnių, po velnių“, ir visi mes kartojome mintyse: „Po velnių“, kapitonas, prisikišęs viskio stiklą prie lūpų, kuždėjo: „Po velnių“, budintis karininkas išsitempė priešais vėliavą, ir jo pirštai, priglausti prie beretės, rėkė: „Po velnių“, benamiai šunys, trindamiesi į mūsų kojas, inkštė: „Po velnių“, šunys drėgnomis, maldaujančiomis akimis, tokiomis pat kaip čia,

bare, sėdinčių žmonių, padrėkusiomis iš rezignacijos ir buko nuolankumo, akimis, klaidžiojančiomis virš konjako taurių, blėsuojančiomis mirusiųjų veiduose, atviromis kaip Magrito paveiksluose, dešimtys vaškinių figūrų ištįsusiais veidais linguoja arkliškomis galvomis, moterys ir vyrai, pilni pagiežingo kartėlio ir nusivylimo, kuriuo niekada nenorėčiau apnuodyti savo žlugusio gyvenimo, nes aš – degantis krūmas, kuriame kankinamai lėtai skaudžiomis liepsnelėmis perdega liūdesys, o paskiau, žinai, netikėtai nusileido naktis tarytum teatro uždanga, nebūties klostėmis uždengdama nuilsusius aktorius, suūžė generatorius lyg taksi variklis, karininkų valgykloje užsidegė elektros lemputė, čia sutviksdama, čia priblėsdama, čia sutviksdama, čia priblėsdama, čia sutviksdama, čia priblėsdama, atsisėdau priešais kapitoną prie stalo, kurį Bišezas padengė akimoju, kaip fokusininkas, jaunesnieji leitenantai valgė tylėdami, įbedę nosį į lėkštę, lyg prasikaltę mokiniai, vieniši, nutolę vieni nuo kitų per kilometrų kilometrus neįveikiamo atstumo, kiekvieną vakarą, sėsdami prie stalo, valgydavome priešPaskutinę vakarienę, supranti, troškimas išsaugoti gyvybę siejo mus visus vienintelės įmanomos brolybės saitais, aš nenoriu mirti, tu nenori mirti, jis nenori mirti, mes nenorime mirti, jūs nenorite mirti, jie nenori mirti, vyresnysis seržantas, liesas, pražilęs, mandagus, neryžtingai sustojo tarpduryje, sustingo išsitempęs, laisvoje rankoje laikydamas pluoštą popierių, kuriuos atnešė kapitonui pasirašyti, bet šis, jį pastebėjęs, kilstelėjo galvą ir sušvokštė: „Po velnių“, ir žmogėnas išsigandęs dingo, nešinas neįkainojamu aplanku, kapitonas kryžmai sudėjo šakutę ir peilį lėkštėje ir tarė: „Viskas man atrodo vis beprasmiškiau“, ir aš pagalvojau: ceremonija baigta, kunigas paskelbė – *Ite, missa est, Deo Gratias**, palaimink mane, nes aš nešu muilą,

* Eikite, mišios baigėsi, garbė Dievui (*lot.*).

tuojau pat pralįsiu pro spygliuotos vielos aptvarą ir nersiu į brūzgynus su manijoko gumbu kišenėje kaip partizanai, su manijoko gumbu, atsiduodančiu pūvančio Karpintero karstu, baltu gumbu kišenėje, pasikėlęs pažiūrėjau į mėnulį – pemzos skritulį, pakibusį virš savanos, ir staiga prisiminiau, kaip šypsojosi sugrįžęs Gagarinas, „O kaip aš šypsosiuos, grįžęs namo?“ – paklausiau balsu, leitenantai sutrikę pasisuko į mane, kapitonas siektelėjo viskio butelio – taip rytą, dar apsnūdę, bandome apgraibomis užčiuopti žadintuvą ir nutildyti skaudžiai šaižų čirškimą, rėžiantį ausis įsakmiu metalo kauksmu.

Klausykis: tūkstantis devyni šimtai šešiasdešimt antraisiais universiteto stadione aš bėgau nuo policijos, studentai pakrikai skuodė universiteto valgyklos link, mano brolis Žoanas, parėjęs namo, labai rimtai pasakė: „Man regis, žuvo žmogus“, riaušių policija vijosi demonstrantus, darbuodamasi šautuvų buožėmis ir bananais, saugumiečių automobiliai šmaižiojo tarp fakultetų pastatų, Salazaras per televiziją rėžė kalbą, kas be ko, pirštu rodydamas į kaltininkus, davatkiškai karštai plojo seniai, deja, generolas Delgadus* buvo per senas, kad imtųsi Nunaus Alvarišo** vaidmens, o Avizo ordino magistras – dulkių sauja Batalijos vienuolyne***, kitos išeities nėra: arba karas, arba Paryžius****, nes Kaplūnas***** –

* Umberto Delgado – kandidatas į Respublikos prezidentus 1938 m., diktatoriaus Salazaro varžovas, 1965 m. nužudytas Ispanijoje.

** Nuno Álvares Pereira (1360–1431) – garsus Portugalijos karvedys, sėkmingai kovojęs per 1383–1385 m. karą, nulėmusį Portugalijos nepriklausomybę nuo Kastilijos karalystės.

*** Batalijos vienuolyne palaidoti Portugalijos antrosios dinastijos karaliai: Avizo ordino magistras buvo pirmasis tos dinastijos karalius, o Nunus Alvarišas – jo konetablis.

**** 1962 m. Paryžiuje vyko karingos jaunimo demonstracijos.

***** Buvo manoma, kad Salazaras yra lytiškai neįgalus.

nemirtingas, Fatimos paslapties antroji dalis – Kaplūno nemirtingumo laidas, kelionės metu laivo orkestras grojo apmūsojusias tango melodijas sidabrinių vestuvių proga, išplaukiau sausio šeštą dieną, o Naujųjų metų išvakarėse, apsipylęs ašaromis, užsidariau vonios kambaryje, Kalėdų pyrago kąsnis užstrigo gerklėje, nuploviau jį šampanu, ir jis pūkštelėjo į skrandį kaip akmuo į šulinį senelio sode – pūkšt! – ratilais suraibuliavo vištienos sultinio ežeras, šulinys buvo medžių paunksnėje, prie mūrinės tvoros palei kelią, kur bėgdavome slapčiomis parūkyti, ūkvedys nusivožė skrybėlę ir, kasydamasis pakaušį, mandagiai paaiškino: „Reikia tokio žmogaus, kuris mumis rūpintųsi, ar ne? Ir jeigu kas nors imtų mumis rūpintis, ką pirmiausia jis padarytų? Nuvestų mane į tavo namus, tave – į mano namus“, išvalytų mums dantis, paguldytų į lovą ir imtų mus migdyti, pakuždomis sekdamas pasakas apie ramybę ir džiaugsmą, apie tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt ketvirtųjų gegužės pirmąją, kurią politikai spėjo iškart apdergti savo ugningų kalbų tuštybe, tačiau gatvėse vis labiau brendo viltis, Kajetano ministrai tupėjo Madeiroje, iš baimės pridėję į kelnes, saugumiečiai, iš baimės pridėję į kelnes, lindėjo Kašijase*, Lisabonoje pergalingai siautėjo raudonų liepsnelių šventė, *quiero que me perdones los muertos de mi felicidad, los muertos de mi felicidad*** Angoloje, kiaurai merkiant nesiliaujančiai dulksnai, pusę metų merkiant miglojančiai dulksnai ir tolumoje degant pageltusiai žolei, atleiskite man, žuvusieji, už tai, kad man nusišypsojo laimė ir aš esu gyvas, laikau tavo ranką, kojomis spaudžiu tavo kelius, netrukus lūpas priglausiu prie tavo lūpų, ir mūsų akys užsi-

---

* Saugumo kalėjimas, kur po „gvazdikų revoliucijos“ buvo uždaryti PIDE agentai.

** Atleiskite man, žuvusieji, už tai, kad man nusišypsojo laimė ir aš esu gyvas (*isp.*).

vers kaip žiedas naktį, tame bučinyje – visa mano praeitis, mumijos, sėdinčios prie baro, turbūt virs dulkėmis kaip vampyrai paryčiais, visa mano praeitis, girdi, „Reikia tokio žmogaus, vaikeli, kuris mumis rūpintųsi“, – pareiškė ūkvedys, „Kad jie prasmegtų kiaurai“, – įrėmęs smakrą į kelius, tarė sanitaras, pirštu valydamasis batus, pirmo žuvusiojo kūnas pūtėsi po antklode, tiesą pasakius, uostas – tai ilgesio akmuo, slegiantis krūtinę, Marija Žozė, ten mes žengėme pirmąjį netekties žingsnį, trys buteliai viskio per mėnesį kiekvienam karininkui, kad prie širdies altoriaus negestų amžinoji ugnis, per pusvalandį seržantas išsitempė tarpduryje devynioliktąjį kartą, „Labos nakties, pone daktare“, ir dingo tamsoje drauge su savo popieriais; įsitaisęs kėdėje, sukaltoje iš statinės šulų, prisiminiau kareivį, švininiame stalčiuje paguldytą pogulio, ir kulkosvaidininką, kartojantį: „Šūdžiai, šūdžiai, šūdžiai, kurių velnių mus čionai atsiuntėte, išsipustę, išsičiustiję bukagalviai profesoriai, šūdžiai, šūdžiai, gūdžiai“, man paskambino Tomaro karo ligoninės direktorius ir pranešė: „Dranguži, tu siunčiamas į Angolą, – buvo rugpjūtis, skaistus karštas rytas, už langų viskas žaliavo, miestas maudėsi saulės spinduliuose, upėje ribuliavo Moušano salos atspindys, – siunčiamas į Angolą, į artilerijos batalioną“, „Tėte, mane siunčia į Angolą, į artilerijos batalioną“, – pasakiau vos girdimu balsu, kokiu kadaise pranešiau, kad neišlaikiau egzaminų į universitetą, kapitonas atsisėdo ant kitos kėdės, sukaltos iš statinių šulų, tamsoje skimbčiojo ledo gabaliukai nelyginant monetos kišenėje, „Kai atvežė, vaikinas buvo jau nebegyvas, – pasakiau jam, – joks medicinos stebukladarys nebūtų jo išgelbėjęs“, man tiesiog skausmas širdį pervėrė, kai pamačiau jo šviesius plaukus, toks aš buvau, kai man buvo dvidešimt, „Tie tipai buvo įsirengę pasalą už dviejų metrų nuo kelio, – tarė kapitonas, – krūmokšniai liko kruvini, kai jie traukėsi vilkdami savo sužeistuosius“, mėnulis – pemzos skritulys – pakibo

eukaliptuose, įstrigęs tarp šakų, kapitonas pasikėlė tokia pat veido išraiška kaip Edvardas G. Robinsonas Frico Lango kino filme ir rupūžės eisena nukėblino medicinos reikmenų sandėlio link, „Kur eini?“ – sušukau, ir šešėlis nesustodamas man atsakė: „Padėti kiaušių į sandėlį, daktare, jei nori, galiu nunešti ir tavuosius, čia mums jų nebereikia.“

I

Kodėl, velniai rautų, niekas apie tai nekalba? Aš jau pradedu galvoti, kad tų pusantro milijono portugalų, atlikusių tarnybą Afrikoje, nė būti nėra buvę ir kad tau pasakoju neįtikėtiną, prasto skonio romaną, tiesiog pramanytą istoriją (na, supranti, trečdalis paistalų, trečdalis alkoholio, trečdalis švelnumo), trokšdamas tave sujaudinti ir kuo greičiau atsivilioti drauge su manimi pasigrožėti, kaip pro užuolaidas smelkiasi melsva rytmečio šviesa ir pamažu slenka paklodėmis, išryškina klubo linkį, kniūbsčia gulinčio žmogaus siluetą, mudviejų susipynusius glebius kūnus. Ar seniai guliu, negalėdamas užmigti? Įsėlinu į naktį kaip valkata su antrosios klasės bilietu į pirmosios klasės vagoną, slaptas savo nevilties keleivis, toks bejėgis, kad veikiau panašus į mirusįjį, tik išgėręs degtinės atgaunu apgaulią, užgaidžią energiją, trečią valandą nakties klaidžioju po dar atdarus barus, plūduriuodamas pašvinkusioje kūdroje tarp tų, kurie nebesitiki jokio stebuklo staigme-

nos, vargais negalais stengdamasis lūpų kertelėse išsaugoti tariamos šypsenos slogutį.

Išties, ar seniai guliu, negalėdamas užmigti? Vos užmerkiu akis, triukšmingai purpteli pulkas balandžių nuo stogo – mano vokų, paraudusių nuo uždegimo ir nuovargio, ir jų sparnelių plazdėjimas hepatitu sergančiojo virpuliu pereina į rankas, drebančias kaip spurdanti višta, nuo išpylusio karščio suprakaitavusios kojos įsipainioja į antklodę, galvoje ant nykių praeities pelargonijų dulkia spalio lietus. Kiekvieną rytą, žiūrėdamas į veidrodį, įsitikinu, kaip senstu: skutimosi kremu išsimuilavęs smakrą, atrodau kaip Kalėdų Senelis su pižama, po susivėlusiais plaukais bailiai slepiasi raukšlių išvagota kakta, o kai valausi dantis, man atrodo, lyg šveisčiau apdulkėjusius muziejinius žandikaulius kreivais iltiniais dantimis. Kartais kokį šeštadienį, kai įžambūs saulės spinduliai suteikia dievaižin kokių vilčių, šypsančiame veide įžiūriu lyg vaikystės atšvaitą ir, muilindamasis pažastis, įsivaizduoju, kad pro plaukus kalasi sparnai, kad tuojau pat išsklęsiu pro langą – tarytum burlaivis, skriejantis į svajonių Indiją.

Kaip aną tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt pirmųjų birželio dvidešimt antrosios popietę Šiumėje, kai per radiją iš Gago Koutinjaus gavau žinią, jog gimė duktė – paraidžiui: dangus, ugnis, Kinija, Turkija, ėriukas, – ūmai susvyravo sienos, aplipintos nuogų moterų nuotraukomis, kad būtų parankiau masturbuotis po pietų, aplink tarsi ėmė liumpsėti milžiniškos krūtys, stipriai įsikibau į kėdę, kurioje sėdėjo ryšių kapralas, ir man dingtelėjo mintis: tuoj krisiu vietoje, man galas.

Šiumė buvo pats bjauriausias rytų užkampis, velnio subinė, pragaras, priešakinės saugos postas, labiausiai nutolęs nuo bataliono štabo, pavojingiausias ir skurdžiausias: kareiviai miegojo supuvusiais vaisiais dvokiančiose brezentinėse palapinėse ant smėlio, tarp žiurkių, šmaižiojančių pridvisusioje prieblandoje, seržantai glaudėsi apgriuvusiame pasta-

te, buvusiame prekybos punkte, kur prieš karą, traukdami upės link, užsukdavo krokodilų medžiotojai, na, o mudu su kapitonu gyvenome vadavietėje, pro kiaurą stogą įskridę šikšnosparniai sukdavo ratais virš mūsų lovų nelyginant sudriskę skėčiai. Šešiasdešimt čiabuvių kaimelio gyventojų, tapę įkaitais, maitinosi kareivinių atliekomis, iš surūdijusių skardinių kabindami išėdas, moterys pritūpusios tyliai šypsodavosi kareiviams, beprasmiškai šiepdamosi it visa kuo patenkintos lėlės, nutapytos ant fajansinių puodelių, ir jų burnos be iltinių dantų atrodydavo neįtikėtinai didelės, soba, genties vadas, septyniasdešimtmetis skarmalius, valdantis iš bado sudžiūvusius žmones, man priminė vieną pažįstamą – seną mamos draugę aristokratę, su šunimis ir dukterimis gyvenančią tuščiame bute, iš kur dingo visi baldai, kur ant plikų sienų giedravo ketvirtainės kadaise kabojusių paveikslų žymės, o apie tai, kad nebėra servizų, bylojo dulkių dar nenugultos spintų lentynos. Aplink ją šokinėdavo nekantrūs kreditoriai: kepėjas, pienininkas, daržovių pardavėjas, mėsininkas ir kiti, grėsmingai mosuodami neapmokėtomis sąskaitomis, tarnaitės šaukdavo reikalaudamos laiku mokėti algą, buvusieji mugės imtynininkai mėlynais darbiniais drabužiais, degtinės erozijos suniokoti mėlynanosiai, laiptais stūmė lombardo link fortepijoną, retkarčiais protestuojamai sulojantį išderintu *la*. O mamos draugė, didingai nepaisanti kreditorių, tarnaičių, skaudaus fortepijono praradimo, šunų, viduramžių papročiu be jokių ceremonijų laistančių kilimą, įsitaisiusi ant sofos, kurios spyruoklės barkšojo išsišovusios pro aksomą kaip nusenusių mulų raktikauliai po nusišėrusia oda, sėdėdavo tokia išdidžia poza, kokia paprastai sėdi tremtyje atsidūrusios princesės, kurioms laikrodžių rodyklės sukasi atgal, rodydamos kadaise praėjusį laiką.

Soba, genties vadas, kaip ir ji gyveno praeityje, pilnoje moterų ir lauko darbų, tame laike, kai jo valdiniai brūzgynuo-

se tarp Nindos iki Kvando upių sodino manijokus, kuriuos dabar degino dakotos*, bandydamos užkirsti kelią partizanams, kurie iš Zambijos veržėsi Huambo plokščiakalnio link, turėdami tikslą pamažu apsupti pietų miestus. Sėdėdamas išklibusiame krėsle, kurį jam atnešiau iš ligoninės, lyg sosto deimantai spindinčiame baltu emaliu vakaro saulės spinduliuose, nekreipdamas dėmesio į vanagus, kurie, grobuoniškai sukdami ratu, gviešėsi jo vištų, klaidžiojo žvilgsniu po lygumą nelyginant Napoleonas Šventosios Elenos saloje, prisimindamas šlovingą praeitį. Karas sujaukė jo gyvenimą, primesdamas neįprastą amatą – jis tapo kareivinių siuvėju, panašiai kaip rusų grafai Onė** romanuose taksi vairuotojais: popiet prie lūšnelės durų išsinešdavo siuvamąją mašiną, tokią pat seną kaip ratiniai garlaiviai, kadaise plaukioję Misisipės upe, ir taisydavo sudriskusias kareivių kelnes, įspūdingai skėtriodamasis kaip cirko iliuzionistas, nelabai tikras dėl savo pašaukimo, kaip aš dabar, atkakliai glostydamas tavo sustingusią ranką, nesu tikras, kad laimėsiu ką nors daugiau nei trumpą naktį be meilės.

Man patinka žiopsoti į dirbančius žmones, užėmus patogią jokios atsakomybės neprisiimančio stebėtojo padėtį: vaikystėje leisdavau nuostabias valandas gretimoje batsiuvio dirbtuvėlėje, gaivioje vijoklių paunksnėje, kur lankydavosi neregiai, lyg atklydę iš El Greko paveikslų, atsisėsdavo, tarp kelių spausdami lazdelę juodais ir baltais dryžiais, ir plepėdavo su miglota žmogysta, kalančia puspadžius dirbtuvėlės gale už ištisos sienos batų, tvoskiančių insekticidiniu tepalu. Dažnai stovėdavau įbedęs nosį į kirpyklos užuolaidas, negalėdamas atsigrožėti kirpėjų – tarytum baleto šokėjų – judesiais, stebėdamas, kaip jie mikliai sklaistosi rankomis apie klusnias klientų galvas. Visada žavėdavausi žiūrėdamas, kaip mama,

* Antrojo pasaulinio karo laikų lėktuvai „Dakota“.

** Georges Ohnet (1848–1918) – prancūzų rašytojas.

megzdama megztinius, mikliai darbuojasi virbalais, tarytum fechtuodama kambarinėmis rapyromis, kurių savotiškas šokis kerėdavo kaip ir ugnis židinyje arba jūra, hipnotizuojanti vis kitokia savo monotonija. Po kelių karo mėnesių, kurių dienas įnirtingai braukydavau dėliodamas kryželius visuose po ranka pakliuvusiuose kalendoriuose, po to, kai Fereira neteko kojos ir žuvo kapralas Paulus, mokytojas, kuris, prisisiurbęs vyno, kiekvieną naktį, atėjęs prie karininkų valgyklos, iš visos gerklės droždavo paskaitas apie antrojo laipsnio lygtis, apspistas neišmanėlių šunų, piktai lojančių į tamsą, ištisomis popietėmis spoksodavau į tolydžio springstančią siuvamąją mašiną ir smailias kaip švaistikliai genties vado alkūnes, švytuojančias it ilgų distancijų bėgiko prieš finišą. Kai mane pakvietė radistas, mašina, kreivai įtraukusi jaunesniojo leitenanto marškinius, spjaudė siūlus, sagas ir skivytus pro aprūdijusias angas, o genties vadas, susiėmęs už galvos ir pakvaišęs iš siaubo, šokinėjo aplink tą garbaus amžiaus griozdą lyg Basteris Kitonas* prie savo pragaištingų išradimų.

Luktelėk, aš dar įpilsiu. Gal galėtum iščiulpti apelsino griežinėlį ir išspjaut į peleninę lyg tamsią ir sausą spalio saulės puselę, čiulpk ir nežiūrėk į mane, kad nematytum mano kvailo jaudulio, girtuoklio jaudulio antrą valandą nakties, kai žmonės ima slankioti kaip automobilio valytuvai, šis baras – tai skęstantis „Titanikas" ir iš bežadžių lankytojų lūpų sklinda begarsės giesmės: jos žiojasi kaip išpurtę žuvų žiomenys. Žinai, ši salė – tai lyg nuskendęs ispanų galeonas, kuriame, apšviesti įžambių mėnulio spindulių, plūduriuoja jūreivių lavonai, plūduriuoja vandeny, nekliūdami už kėdžių, o jų bekaulės rankos svyruoja lėtai kaip jūržolės. Net padavėjai, ir tie aptingsta, apsnūsta, įauga į žemę prie prekystalio lyg pritrenkti koralai, ir

* Joseph Frank „Buster" Keaton (1895–1966) – žymus amerikiečių komedijų aktorius ir režisierius.

barmenas kartais bando juos išjudinti, išgelbėti iš vegetacinės komos, pakišdamas panosėn flakoną su kriaušių trauktinės druskomis. Mudu irgi čia, skenduoliai, retkarčiais primerkiame vokų kriaukleles, akvariumo aštuonkojai, burbuliuojantys žodžius, kuriuos fono muzika paverčia dusliu jūros potvynio šnabždėjimu, tu klausaisi manęs ramiai ir kantriai nelyginant statula (įdomu, kokia kalba šnekėtų statulos, jeigu apskritai jos galėtų kalbėti, kokius žodžius kuždėtų viena kitai nakčia tylos erčioje, muziejų, sarkofagų ir spjaudyklių tyloje?), taigi tu manęs klausaisi, o aš tau pasakoju, kaip gavau radiogramą iš Gago Koutinjaus, žodis žodin, žinią, kad man gimė duktė, mėšlungiškai įsikibęs į ryšių kapralo kėdės atkaltę ir sau vienas galvodamas: tuoj krisiu vietoje, man galas.

Tai va, aš išplaukiau į Angolą keturiems mėnesiams praslinkus po vedybų, vedžiau rugpjūtį, miglotai, su jauduliu prisimenu saulėtą popietę, vargonus, gėles ant altoriaus ir artimųjų ašaras, graudžiai ir maloniai primenančias Buniuelio filmą; vienas po kito sekė trumpi pasimatymai savaitgaliais, mudu įnirtingai ir skubotai mylėdavomės, bijodami sparčiai artėjančio išsiskyrimo ir išsigalvodami beviltišką meilę, atsisveikinome krantinėje, lietui lyjant, be ašarų, susiglaudę, apsikabinę kaip du našlaičiai. Ir štai už dešimties tūkstančių kilometrų – duktė, mano spermos vaisius, kurio brendimo, neregimo įsčiose, negalėjau stebėti, staiga įsiveržė į ryšių skyrių moteriškų žurnalų iškarpomis ir nuogų aktorių nuotraukomis nuklijuotomis sienomis, iš Gago Koutinjaus atnešta gandro – tylaus ir aiškaus balso, kuriuo adjutantas man paraidžiui aiškino: „Saulė, vaikas, erelis, Indija, Kinija, Indija, namas, ugnis, sveikinu bataliono vardu.“

*Mille baisers pour ma fille et ma chère petite maman**: kartą močiutė man parodė popieriaus lakštelį, trapų kaip herbari-

* Bučiuoju dukrelę ir mielą mamytę (*pranc.*).

jaus lapelis, telegramą, kuria senelis atsiliepė į mano mamos gimimą kariaudamas Prancūzijoje, ir, žiūrėdamas į nuotrauką, kurioje mergina su šunimi laižė vienas kitam tarpukojį, prisiminiau tylų žemaūgį žilą vyriškį su klausos aparatu, sėdintį savo namų verandoje Nelase ir žiūrintį į kalną, prisiminiau rugsėjo popietes Beiroje tais senais laikais, kai su broliais tėvų namuose jaučiausi tarytum jaukiame, saugiame prieglobstyje, prisiminiau mamos šypseną, kurią vėliau retai tematydavau, ir gebenės šaką, kas naktį brazdančią palangėje, žadinančią mums norą pakartoti paslaptingus Piterio Peno nuotykius. Ir štai dabar, atsirėmęs į spygliuotos vielos užtvarą, visiškai vienas, kad niekas nematytų mano ašarų, atsirėmęs į spygliuotos vielos užtvarą Šiumėje, žvelgdamas pakalnėn į lygumą, į tolumoje plytinčius rytų mirties brūzgynus, skurdžius, išdegusius rytų mirties brūzgynus, mąsčiau apie savo neregėtą dukrelę, gulinčią lopšyje tarp kitų ligoninės lopšių, mąsčiau apie dukrelę, kurios taip troškau kaip gyvo savo gyvenimo liudijimo, vildamasis per ją bent kiek išpirkti savo kaltes, trūkumus ir ydas, žlugusius planus ir didžias svajones, kurių niekada neišdrįsau nei apgalvoti, nei įprasminti. Galbūt kada nors ji rašys romanus, kurių aš nesiryžau imtis, ir parinks jiems deramą toną ir ritmą, gal sugebės su žmonėmis užmegzti artimus, šiltus ir taurius ryšius, kurių aš troškau ir drauge bijojau, gal mums pavyks kantriai palengva pasiekti santarvę, kuri savotiškai pateisintų mano gyvenimą, santarvę, kurios jos motina bergždžiai laukė ilgus metus. Jausmingumas, žinai, man dažnai nuslopina tikrąjį troškimą keistis, ir aš nė nesusimąstydamas skaudinu žmones iš paprasčiausios savigailos ir nuoširdžios atgailos, kuri dažniausiai tampa žiauriu egoizmu. Po antro butelio degtinės man taip nepakenčiamai praskaidrėja protas, kad, jeigu neprieštarauji, siūlau pereiti prie skleistinės konjako šviesos, mano dvasinę vidutinybę užliejančios graudžios vie-

natvės sielvartu, iš dalies pateisinančiu mane ir suteikiančiu atleidimą. Ar tau taip neatsitinka? Ar tau niekada nekilo noras savęs apvemti? Sendamas ir nebe taip kraupiai bijodamas artėjančios mirties, vis aiškiau pastebiu... Aha, štai konjakas: pamatysi, po antro gurkšnio nerimas pakryps kita vaga, gyvenimas pamažu ims atrodyti kur kas malonesnis, palengva vėl imsime save vertinti, pagaliau sugebėsime apsiginti nuo savęs, toliau griauti ir naikinti. Dabar, supylęs stemplėn porciją vaistų, jaučiu, kad galiu toliau tęsti savo pasakojimą nuo tos vietos, kur ką tik sustojau: tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt pirmieji, Šiumė, gimė duktė. Ką tik gimė, ir apie mus tikriausiai jau galvoja Tautinio moterų sąjūdžio damos, sėdinčios kirpyklose su marsiečių šalmais – plaukų džiovintuvais – ant galvų, apie mus galvoja „Tautos vienybės“ patriotai, savo sekretorėms pirkdami kiaurai perregimus juodus apatinius, apie mus galvoja „Portugalijos jaunimas“, nuoširdžiai ruošdamas mums didvyrių pamainą, apie mus galvoja verslininkai, prieinama kaina gaminantys karo reikmenis, apie mus galvoja Vyriausybė, skirdama vargo pensijas kareivių žmonoms, o mes, nedėkingieji, tikrai neverti tokios meilės, lendame iš už spygliuotos vielos užtvarų, kur pūvame gyvi, ir žūvame netyčia užmynę ant minos arba pakliuvę į pasalą, arba aplaidžiai paliekame savo našlaičius vaikus, kurie išmoks rodyti pirštu į mūsų nuotraukas, sustatytas prie televizoriaus, svetainėje, kur mes kojos nebuvome įkėlę. Jaunesnysis leitenantas Eleuterijus, nedidukas, raukšlėtas, netardamas nė žodžio, uždėjo ranką man ant peties, kai, mersedesu nuvažiavęs pas jį į brūzgynus, pamačiau, kaip vienas jo vyras, dar nepraradęs sąmonės, raitosi ant žemės pėstininkų minos nutraukta koja, ir, žinai, tai buvo vienas tų retų atvejų, kai aš pasijutau nevienišas, ligi šiol tas jausmas tebėra gyvas širdyje.

J

Leisk, aš apmokėsiu sąskaitą. Ne, rimtai, aš apmokėsiu sąskaitą, žiūrėk į mane kaip į idealų tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt devintųjų portugalą: jaunas kavinių lygio erudicijos technokratas, kitaip sakant, pilkas, paviršutiniškas ir nepavojingas, populiaraus literatūrinio savaitraščio akiračio, prietranka, lėkštas tuščiažodžiautojas, politinio lankstumo pavyzdys, prabangių pajūrio kurortų gerbėjas ir brangių restoranų lankytojas, bute – Pomaro* graviūra, Kutileiraus** statulėlė ir gramofonas su dūda, palaiko niekuo nevaržomą, pilną audringų iškrovų ryšį su landšafto architekte, kuri, vakare palikdama glaustinius lęšius peleninėje,

* Júlio Pomar (g. 1926 m.) – portugalų tapytojas ir skulptorius, Diego Riveros sekėjas.

** João Cutileiro (g. 1937 m.) – žymus portugalų skulptorius.

per tą dioptrijų striptizą netenka Nikolaso Rejaus* filmuose vaidinančių amerikiečių aktorių migloto žvilgsnio žavesio ir tampa paprasčiausia nuogale iš Kampo de Ourikės, rankinėje bandančia sugraibyti mikroginono kontraceptinių tablečių pakuotę. „Mums visiems reikėtų segėti petnešas, kad širdis taip greit nenusmuktų į kulnus, – aiškino Vidali** draugams bare, išlikusiame po tūkstantis devyni šimtai šešiasdešimt aštuntųjų gegužės***, kaip, praūžus potvyniui, nežinia kodėl išlieka uolos jūros pakrantėje, – ir mes nebeklupinėtume lyg pridėję į kelnes, graibstydamiesi savo išgražintų planų, nuo kurių, iš arčiau pažiūrėjus, vemti verčia.“ Dabar jau labai mažai kuo tikiu, o trečią valandą nakties ateitis atrodo kaip kraupus tunelis, kur pakliūvame kaukdami iš įsisenėjusio nepagydomo skausmo, seno kaip mirtis, lydinti mus nuo mažens iki paskutinio atodūsio, tačiau, kaip žinia, ten tvinsta šviesa, sklaidytinė, laki, prasismelkianti į menkiausius kampelius, žavinti kaip Matiso paveiksluose, kaip popietėmis Lisabonoje, ji lyg Afrikos dulkės skverbiasi pro plyšius, pro uždarus langus, pro marškinių tarpelius tarp sagų, pro vokų plyšelius, pro sustingusią tylą, ir, visai galimas daiktas, ūmai siūbtelės stebuklo dvelksmas ir raumenis sutrauks geismo ir malonumo spazmas, kai restorane, nė nežvilgtelėjusi į mūsų pusę, pro šalį netikėtai praeis jauna gražuolė arba iš lėkštės gašliomis akimis maldaujamai įsispitrins į mus keptos žuvies galva. Tokios staigmenos, netikėtų Kalėdų, niekuo nepaaiškinamo džiaugsmo tikriausiai ir laukiame mudu šiame bare,

* Nicholas Ray (arba Raymond Nicholas Kienzle; 1911–1979) – amerikiečių kino režisierius.

** Albert Vidalie (1913–1971) – prancūzų rašytojas, kino scenarijų ir dainų autorius.

*** Turima omeny 1968 m. gegužės įvykiai Prancūzijoje – socialinė krizė, išsirutuliojusi į demonstracijas, masines riaušes ir visuotinį streiką.

labai norėtume, kad čia siautėtų Heklberio Fino tėvas, genialus nežabotas girtuoklis, spoksotume sustingę it chameleonai, tykodami minties muselės ir mainydami spalvą pagal geriamo alkoholio atspalvį. Taip ir aš persimainiau, kai rytą, įėjęs į vonios kambarį, susidūriau su katangiečiu karininku, kuris mano dantų šepetėliu valėsi dantis, dantenas, gomurį, liežuvį, visą veidą.

– *Bonjour, mon lieutenant**, – sumurmėjo jis, plačiai šiepdamasis pro rausvus burbulus, varvančius per smakrą.

Jie atvyko į Šiumę prieš kelias dienas, visa kuopa žemaūgių didgalvių juodaodžių su raudonomis skarelėmis ant kaklo, iš nepuoselėtų ūsų labai panašių į tariamai intelektualius saksofonininkus, suvažiuojančius į Kaskės** džiazo festivalį, šešiasdešimtketvirtinės natos genijai, kuriuos būtų išvaikęs netgi pats menkiausias Benas Vebsteris***, o jiems vadovavo Čiombės pusbroliu prisistatęs garbaus amžiaus jaunesnysis leitenantas, kalbantis prancūziškai lyg ne tuo greičiu paleista gramofono plokštelė, kurioje įrašytos kalbos pamokos.

– *J'ai très bien connu Mobutu, mon lieutenant*, – pareiškė jis, iš plaučių, tikrų Altamiros urvų, iškrenkšdamas paniekos skreplius. – *Il était caporal comptable à l'armée belge.*****

Tai buvo valstybės saugumo pastangomis sutelkta ir apginkluota orda, nedrausminga ir nesutramdoma gauja, per Zambijos radiją vadinama „portugalų kolonizatorių apmokamais galvažudžiais“. Jie neimdavo belaisvių, grįždavo iš brūzgynų stūgaudami, pilnomis kišenėmis ausų, kurias nu-

---

* Laba diena, pone leitenante (*pranc.*).

** Žvejų kaimelis už dvidešimties kilometrų nuo Lisabonos.

*** Benjamin Francis Webster (1909–1973) – žymus amerikiečių džiazo tenoras saksofonininkas.

**** Aš puikiai pažinojau Mobutu, pone leitenante (...). Jis buvo belgų armijos kapralas, apskaitininkas. (*Pranc.*)

pjaudavo sučiuptiems priešams; jie pasiglemžė visas čiabuvių kaimelio moteris, beviltiškai stebint genties vadui, kuris vis dažniau spoksodavo į lygumą, alkūne pasirėmęs į siuvamąją mašiną, galutinai sukiužusią ir veikiau panašią į pajūryje nutroškusį banginį; jie amžinai šiaušdavosi, reikšdavo pretenzijas ir keldavo reikalavimus kaip dideli ponai, grasinimais spirdami tenkinti jų norus, atsisakydavo atlikti tarnybą, riesdami nosį kaip kokie generaliniai direktoriai, bijantys, kad kas nors gali juos palaikyti durininkais, akiplėša Čiombės pusbrolis vaišindavosi keptomis žiurkėmis, nekreipdamas dėmesio į mūsų pasibjaurėjimą, o paskiau pasisotinęs valydavosi dantis mano šepetėliu, naiviai teisindamasis:

– *Excusez-moi, mon lieutenant, je pensais qu'elle était à tout le monde.**

– Ponas PIDE valdo ne vien karius, – nepatikliai ir drauge apmaudžiai pareiškė genties vadas, rodydamas į baltuosius civiliniais drabužiais, retkarčiais ateinančius paslapčia patvoryje pasikuždėti su katangiečiais, įtartinus tipus nieko gera nežadančiomis mandagiomis manieromis, – vieną jų, inspektorių, leitenantas buvo griebęs už gerklės, kai šis Gago Koutinjaus karininkų valgykloje išvadino bailiu karininką, kurio tuo metu ten nebuvo.

– Dink iš čia, šunsnuki.

Tačiau tučtuojau atsiliepė apygardos štabo vyresnybė, valdingai pareikšdama, kad sulauks griežtos bausmės visi tie, kurie bandys konfliktuoti su valstybės saugumo didvyriais patriotais, ir netrukus į mano kambarį įsiveržė leitenantas, trypdamas iš pasipiktinimo.

– Tie galvijai ne ką geresni už visus kitus, daktare, bet šičia ne kam kitam, o mums gresia pavojus užversti kanopas.

---

* Atsiprašau, pone leitenante, aš maniau, kad juo gali naudotis visi. (*Pranc.*)

Būkite geras, sugalvokite man kokią nors padorią ligą, nes man jau iki gyvo kaulo įsipyko šis sumautas karas.

Važiuodamas į Lisaboną atostogų, pakeliui į Luandą buvau užsukęs į bataliono būstinę ir, popiet gulėdamas lovoje pokaičio, jaučiausi nelyginant gemalas, pilve pritrėkštas spagečių masės.

– Kokią nors ligą, daktare, – neatlyžo leitenantas, – anemiją, leukemiją, reumatą, vėžį, gūžį, bet kokią ligą, kokią nors šūdiną ligą, kad tik galėčiau ištrūkti į atsargą. Ką mes čia veikiame? Ar jūs bent pagalvojote, ką mes čia veikiame? Gal manote, jog kas nors mums padėkos, nesulauksit, to dar betrūko, o gal jūs tikrai manote, jog kas nors mums pasakys ačiū? Negana to, tik pažiūrėkite, kaip man nesiseka, vakar gavau žmonos laišką, skundžiasi, kad tarnaitė išėjo, paspruko, išnešė muilą: nebuvo kas jodytų vargšelės, štai ir viskas. Įsidėkite į galvą, daktare, tarnaitė niekada neprisiriša prie namų, jeigu ponas jos nedulkina. Aš jai pirkdavau kojines su juodais nėriniais ir raudonas kelnaites, artilerijos spalvos, žmona išeidavo anksti į darbą, ji atnešdavo man pusryčius į lovą mūvėdama tomis kojinėmis ir kelnaitėmis, tikras saldainiukas, kilstelėdavo paklodę ir pažiūrėjusi tardavo: „Ak, pone leitenante, koks šiandien didelis." Daktare, kad jūs žinotumėte, kokia ji išmani! Kokių manierų! Ir kokia taktiška! Niekada nesu girdėjęs jokio bjauraus žodžio, visada sakydavo „daikčiukas". Jūsų daikčiukas šitaip, jūsų daikčiukas anaip, kiškite savo daikčiuką į mano daikčiuliuką. Ką jūs galėtumėte pasakyti, ką?

Kambaryje skardint leitenanto balsui, mąsčiau užsimerkęs: jau vienuolika mėnesių, kai nemačiau užuolaidų, kilimų, taurių, netgi asfalto, – lyg tie keturi dalykai būtų laimės pagrindas, jau vienuolika mėnesių, kai regiu tik mirtį ir nerimą, kančias ir drąsą, ir baimę, jau vienuolika mėnesių, kai masturbuojuosi kasnakt kaip vaikigalis, audžiu vaikiškas fanta-

zijas, ryšių skyriaus kambaryje spoksodamas į nuotraukomis apklijuotas sienas, į gražuolių krūtis, jau vienuolika mėnesių, kai nebežinau, ką reiškia kūnas šalia lovoje, ką reiškia ramus miegas; nepažįstu savo dukters, žmona – tai prislopintas meilės riksmas laiškuose, draugų bruožai pamažu dyla iš atminties, nesu matęs savo namų, apstatytų be mano pinigų, man dvidešimt keleri metai, pats gyvenimo vidurvasaris, bet viskas aplink tarytum pakibę ore, kaip šios moterys sustingusiais judesiais, pozuojančios senovinėse nuotraukose.

– Rytoj skrendu dvimotoriu į Luandą. Ar nepageidautum, kad ir tavo daliai išdulkinčiau kokią virėjukę?

Ir vėl – įlanka, palmės, balti ilgakojai paukščiai, karinės kavinės, vyrai su įčiurusiomis piniginėmis, terasose keičiantys pinigus su dvidešimties procentų antkainiu, klubais vinksinčios mulatės, batų valytojai, luošiai, neaprašomas bidonvilių skurdas, džipų žibintų įkypai apšviestos kekšės Marsalo kvartale, tipai iš kavos plantacijų, Salos kabaretuose grabinėjantys nukaršusias šokėjas išsprogusiomis it varlių akimis, pretenzingas ir nešvarus kolonijinis miestas, kurio niekada nemėgau, tvanka, drėgmė ir karštis, nekenčiu tavo gatvių labirinto, tavo prijaukinto žaislinio Atlanto, tavo prakaituotų pažastų, tavo neskoningos, akis rėžiančios prabangos. Nei aš esu tavo, nei tu – mano, tu visa kuo man bjauri, nenorėčiau, kad čia būtų mano šalis, nors ir esu maišyto kraujo: taip jau keistai susiklostė aplinkybės, kad mano protėvių esama visur – ir Šveicarijoje, ir Vokietijoje, ir Brazilijoje, ir Italijoje, mano šalis – tai aštuoniasdešimt devyni tūkstančiai kvadratinių kilometrų su Benfika ir juoda mano tėvų lova pačiame centre, mano šalis yra ten, kur maršalas Saldanja* rodo pirštu į Težą, jo paliepimu įtekantį į jūrą, mano šalis – tai mano

* João Carlos Gregório Domingos Vicente Francisco de Saldanha Oliveira e Daun (1790–1876) – portugalų maršalas ir valstybės veikėjas.

tetų pianinai ir Šopeno šmėkla, popietėmis sklandanti po svečių prikvėpuotus kambarius, mano šalis, Ruji Belai*, – visa tai, ką atmeta jūra.

Balti paukščiai, traleriai, temstant išplaukiantys žvejybon. Stiuardesė, nurodžiusi mano vietą lėktuve, netikėtai vėl atėjo, kai aš vargais negalais bandžiau prisisegti saugos diržą, ir padavė sulankstytą popieriaus lakštelį.

– Tavo akys mėlynos. Kai grįši, užsuk pas mane.

---

* Ruy de Moura Belo (1933–1978) – portugalų poetas ir eseistas.

K

Ketvirtą valandą ryto veidrodžiai dar gana gailestingi arba dulsvi, nerodo po nemigos nakties mūsų suniurkyto, surukusio veido, kuriam gyvybės suteikia blausios, nedrąsiai mirksinčios akys: itin ryškios oro uosto šviesos taip žilpino, kad buvo sunku žiūrėti į languose atsispindintį savo siluetą, palinkusį prie lagamino nelyginant meškerė prie didelės žuvies, po keliolikos valandų skrydžio nuo apykaklės pusiaukampinės nutolusį kaklaraištį, sudrėkusį nuo prakaito ir virtusį tokiu pat skuduru kaip ir Dali laikrodžiai, raukšles, susimetusias aplink akis nelyginant koncentriniai ratilėliai japoniškų sodų smėlyje: žmogus, vienui vienas iš karo grįžtantis į gimtąjį miestą ir žingsniuojantis pro minias abejingų nepažįstamų žmonių, menkai skiriasi nuo mudviejų, einančių iš baro tarytum koridoriumi pakaušių ir profilių, tokių įvairių ir drauge vienodų, panašių į prekybos centrų vitrinose didinga ir beprasmiška poza sustingusius mane-

kenus, – skiriasi labai nežymiai, vos keliais lavonais ant kelio, keliais žuvusiaisiais, kurių tu nepažinojai, kurių niekada nematė pakaušiai ir profiliai, kurių nenori pastebėti svetimi žmonės oro uoste, kurių nėra ir niekada nėra buvę, nėra ir niekada nėra buvę, aišku? – nėra ir niekada nėra buvę, kaip nesi nei kada nors esi buvusi man švelni, šypsai man be jokio vilties teikiančio jausmo, tavo ranka nė nekrusteli, kai paliečiu tavo pirštus, lieki abejinga, ir tiek, tavo šlaunis kaip negyva, nors beviltiškai spaudžiu ją keliais. Tavo kūnas suglebęs svyra į šalį nuo manęs, kaip svyra rankos, suglebusios užtraukus šeštą dūmą, nepriklausomos nuo mūsų, vinksėdamos lyg bekauliai aštuonkojo čiuptuvai, tavo galvoje sukasi neįskaitomos mintys, bet ne apie mane, ir aš pasmerktas stovėti prie durų ant demblio ir laukti, tavo ironiškų žvilgsnių varstomas, na, panašiai kaip konservų skardinė, kurią bandau atidaryti be peilio. Ar prisimeni žvejus, kurie savaitgaliais ištisą naktį užsispyrę ir laimingi laiko meškerę virš vandens upės pakrantėje palei kelią iš Lisabonos į Kaskaisą? Ką gi, jeigu iš lėto padėtum galvą man ant peties, jeigu šlaunimi pasitrintum į mano šlaunį, kad jų trintis smagiai įskeltų erekcijos ugnį, jeigu staiga sudrėktų tavo akys, žvelgdamos į mane jausmingai ir patikliai, tikriausiai galėtume pasiduoti vos tvardomai slaptai palaimai, lūkesčių ir vilčių kupinam malonumui, džiaugsmui, pabundančiam rytą skaisčia šviesa trykštančia širdimi. Galėtume senti drauge svetainėje prie televizoriaus – lygiašonis šeimos židinio trikampis jaukioje prietemoje po klostytais apsiuvais papuoštu šviestuvo gaubtu, šalia natiurmorto su putpelėmis ir obuoliais, tokio pat liūdno kaip neregio šypsena, – ir iš bufeto išsitraukti butelį „Drambuie“ likerio, saldų priešnuodį nuo reumato. Galėtume vienas kitam trinti spondiliozės pažeistą stuburą menopauzės balzamu, popiet drauge varvinti lašelius nuo nervų, o sekmadieniais, parėję iš kino, sujaudinti indų filmo finalinio

bučinio, pultume mėšlungiškai glamonėtis kaip naujagimiai, krioguodami bronchito apimtais plaučiais ir kaip arbatinis pasiutiškai švilpdami pro dantų protezus. Ir aš, aukštielninkas ant ortopedinio čiužinio – kietos fakyro lentos, gelbstinčios nuo sėdmens nervo skausmų, – prisiminčiau, koks kadaise, labai seniai, buvau jaunas ir aistringas, kai, pavalgius troškintos vištienos, neėsdavo rėmuo, kai ateities horizontas neapsiribodavo grėsminga kardiogramos kreive, panašia į Andų kalnus, tada, kai ankstyvą lapkričio rytą, nykų kaip lietus mokyklos kieme per matematikos pamoką, grįžau pamatyti dukrelės.

Moters balsas, trimis kalbomis iš nežinios skelbiantis lėktuvų skrydžius, plūduriavo virš galvos lyg Delvo* debesėlis, kol pagaliau pamažu išsisklaidė, virsdamas tolimų miestų – San Salvadoras, La Pasas, Buenos Airės, Montevidėjas – skiemenimis išsiskaidžiusių pavadinimų aido putomis, šimtaaukščiai pastatai, nelyginant Adomo obuolys aukštyn ir žemyn slankiojantys liftai, be perstojo ryjantys ir išvemiantys tamsius ūsuotus valdininkus, kuriems nusišypsojus tarytum prasiskleidžia uždanga ir sutviska auksiniai mandagių grobuonių dantys. Tose gaivališkose šalyse, kur lyg teatro spektakliai nesiliauja valstybės perversmai ir žemės drebėjimai, bandydami (nesėkmingai) pažadinti apsnūdusius tango dainininkus, po tragiškos Gardelio mirties dedančius viltis į „Kumparsitą", atsidūręs ten tarp kaktusų su daina apie Doloresę lūpose, galėčiau pasekti tauriuoju Kamilu Toresu**, mano širdies gilumoje po nepajudinamai slūgsančiais egoizmo ir tingystės klodais aistringai šaukiančiu kovon. Dešim-

---

* Paul Delvaux (1897–1994) – žymus belgų dailininkas siurrealistas.

** Camilo Torres Restrepo (1929–1966) – Kolumbijos dvasininkas, vadinamosios išsivadavimo teologijos pradininkas, aktyvus Liaudies išsivadavimo armijos kovotojas.

tys Siera Madrės partizanų lauktų manęs apsireiškiant su barzda ir cigaru dantyse*, ir aš, atsirėmęs į medį, ramiai žaisčiau šachmatais, įvarydamas baimės pilvotiems diktatoriams, kurių vienintelė apgintis – originalūs „Ray-Ban" akiniai nuo saulės ir CŽV kramtomoji guma. Muitininkas, nepakantus džiūsna, tikriausiai suuodęs, kad esu apsigimęs partizanas, kruopščiai ir pagiežingai išnaršė mano lagaminą, ieškodamas anarchistų mėgstamų automatų.

– Vežuosi tarp marškinių paslėpęs aštuonių mėnesių embrioną, – mandagiai prisipažinau, trokšdamas paerzinti ir dar labiau paskatinti jo uolumą. Jis atrodė kaip apdujęs, vilties netekęs žmogus, gulintis šalia frigidiškos žmonos, kuri gyvena tik palaikoma plieninių plaučių – televizijos serialų.

– Jūs, vaikinai, grįžtantys iš Angolos, labai jau didžiais nešatės, bet čia tau ne džiunglės, kareivėli.

Jis kalbėjo labai taisyklingai, pagal visas tarties taisykles, privalomas mokantis užsienio kalbos, ir aš nejučia prisiminiau savo portugalų kalbos mokytoją, be galo išsičiustijusį žmogėną išpuoselėtais nagais, mūvintį žiedą su monograma: jis deklamuodavo Tomaso Ribeiro** eilėraščius, pasistiebdamas ant lakuotų pusbačių galų ir iš virškinamojo trakto išgaudamas karščiausių jausmų virpulius:

Tarška ir papūgos, ir šarkos,
Ir višta kieme kudakuoja,
Burkuoja naminiai balandžiai,
Graudžiai purplelis ulduoja.

---

* 1956 m. Siera Madrės kalnuose įsitvirtino Fidelio Castro vadovaujamas partizanų būrys.

** Tomás António Ribeiro Ferreira (1831–1901) – portugalų politikas, publicistas, romantinis poetas ir rašytojas.

– Jeigu čia būtų džiunglės, aš tau kiaušius nupjaučiau.

Priešais mane einantis garbaus amžiaus biurokratas atsigręžė sutrikęs, viena ponia tarė kitai: „Jie visi tokie, kai grįžta iš Afrikos, vargšeliai“, ir aš pajutau, kad jie žiūri į mane panašiai, kaip paprastai žiūrima į luošius, kurie, ramstydamiesi ramentais, klibikščiuoja aplink Karo ligoninę tarytum raišos rupūžės, Naujosios valstybės kvailumo aukos, o vasaros popietėmis, gėdydamiesi marškinių rankovėse kruopščiai slepiamų savo bigių, sėdinėja ant suolų Žvaigždės parke nelyginant sergantys balandžiai arba Artilerijos gatvės pradžioje maišosi tarp prostitučių kaulėtais klubais, lipančių iš mersedesų, kuriuose, dvokdami rujojimo prakaitu, drybso nekilnojamojo turto prekijai tiroliškomis skrybėlėmis su degtuku dantyse. Muitininkas išsigandęs pasitraukė atatupstas per du žingsnius ir atsirėmė į sieną, tikėdamasis, kad, paleidęs automato papliūpą, kulkomis išvarpysiu ant jo stalo sukrautas rankines ir iš ten pliūptelės kelnaičių ir puskojinių kraujo tvanas. Garbaus amžiaus biurokratas sukrėstas pagarbiai palietė man petį:

– Ar tas embrionas, kurį vežatės lagamine, įdėtas į stiklainį?

Lauke lijo, priešais oro uostą nakties tamsoje driekėsi ilga taksi vora, iškilminga kaip per laidotuves, automobiliuose, aukštų sėdynių fone, dūlavo vairuotojų galvos – vargšeliai tikriausiai šnarpštė, galutinai susitaikę su chronišku sinusitu. Žibintų šviesos priminė šventųjų aureoles bažnyčių paveiksluose, ir aš, žvelgdamas į negyvą, suvytusią tamsą, palengva skystėjančią auštant blausiam rytui, pagalvojau: „Nejaugi čia Lisabona?“ – taip pat nepatikliai ir apmaudžiai kaip ir anąsyk, kai, po keliolikos metų aplankęs tėvų namus Nelase, pamačiau mažus kambarėlius be jokio paslapties šydo, nors išvykdamas palikau erdvias, aidžias menes, dvelkiančias epine vaikystės dienų dvasia.

Sėdėdamas ant galinės sėdynės, krūpčiojau sulig kiekvienu žagsinčio skaitiklio spragtelėjimu ir beviltiškai stengiausi atpažinti miestą pro lėtai kaip varvantis vaškas slūgstančias lietaus grotas, bet mačiau nebent šmėkščiojant pro šalį virpančių žibintų apšviestus medžius ir namus, sakytum skendinčius nykioje vienišos šventeiviškos našlystės atmosferoje, kokia paprastai tvyro kai kuriuose provincijos miesteliuose, kai parapijos kino teatre uždraudžiamas dievobaimingas filmas apie pašaukimo stygių. Triukšminga ir paslaptinga šviesų užlieta sostinė, jos didingas, iš Džono Dos Pasoso pasiskolintas vaizdas, kurį ištisus metus karštligiškai puoselėjau Angolos smėlynuose, gėdingai subliūško prie šių priemiesčio namų, kuriuose tarp sidabruotų padėklų ir vąšeliu nertų staltiesėlių knarkė smulkūs tarnautojai. Būrelis vyrų neperšlampamais apsiaustais, narais persirengę apyaušrio poetai, šykščiai laistė gatves, tikri, kad iš asfalto išdygs stebuklingos chrizantemos, tuščiose pavartėse, tikėdamiesi užuosti kaulo viltį, šniukštinėjo ankstyvieji šunys, perkarę kaip Eskorialo skalikai. Ilgai netrukus, kaip kažin ką, iš barakyno nuo kapinių atšliauš moterys vyriškais batais ir basi vyrai, šiukšlių dėžėse godžiai ieškodami menko laimikio – krislo konservų skardinėje, lašo sudaužytame butelyje: mano tetų varguolėliai, kuriems per vienuolyno priorą, kasmetinės labdaros demiurgą, apsuptą triukšmingų utėlėtų vaikų, Vitorijo de Sikos personažų, persikėlusių į Portugalijos kino komediją, jos dalija Kalėdų dovanas – šventinio pyrago riekutes, Evangelijos žodžius ir pasenusius vaistus.

– Kokia sušikta šalis, – pareiškiau taksi vairuotojui, bet jis nepasakė nė žodžio, tik metė nepatiklų žvilgsnį į veidrodėlį, kuriame atsispindėjo jo veidas, o veikiau – mažytės priešiškos akys kiaurai veriančiais metalinio atspalvio vyzdžiais. Tarp dviejų pašto atvirukų, priklijuotų prie skydelio, Fatimos Dievo Motinos ir šventosios Kūdikėlio Jėzaus Tere-

sės, puikavosi užrašas, griežtai reikalaujantis nuorūkas dėti į savotišką aliumininę kengūros sterblę, lyg gumbas kūpsančią ant priešakinės sėdynės atlošo. Apsišoviau, juk tai Švenčiausiojo Sakramento brolijos narys, pagalvojau. Ir, vildamasis sušvelninti karšto kataliko pasipiktinimą, balsu pridūriau:

– Garbė Jėzui Kristui, – bandydamas pamėgdžioti iškilmingą kardinolų patriarchų* vidurio Portugalijos tartį, ypač paskutiniojo, lėtais smilkytuvo mostais dangstančio valstiečiams įgimtą įsisenėjusią traukinių baimę.

– Man geležinkeliai sužadina vaizduotę, – paaiškinau atsiskaitydamas su vairuotoju prie seno pastato su akmeniniais ananasais abipus durų: žmogus pažvelgė į mane netikėdamas savo ausimis, taip nustebęs, kad net pinigus pamiršo, lyg lapkričio mėnesį jam būtų pasivaidenusios Kalėdos.

Skersgatvis, aklagatvis, aukšta mūrinė namo tvora, odų dirbyklos kiemas, kur be paliovos beviltiškai kiauksi šunytis, pieniški lietaus debesys, išdžiūvusi bugenvilija ant sienos: štai aš ir namie, užkopsiu laiptais, iš paskos vilkdamas lagaminą, atidarysiu duris, įeisiu, ištirpsiu prie tavo krūtinės, taip seniai nieko neglaudusios, gulėdamas šalia tavęs matysiu, kaip pro siaurą stoglangį smelkiasi pirmieji aušros spinduliai, kaip it angelas apsireiškia kepėjas, glostysiu tavo odą, tavo kojas, švelnią, gležną įdubą tarp šlaunų, šviesų tarpelį tarp krūtų, perlamutrinio atspalvio kaip kai kurios paslaptingos kriauklės, kurias jūros potvynis slūgdamas išdidžiai palieka pakrantėje kaip neįkainojamą lobį, iš lėto įeisiu į tave, kuo giliau, rankomis atsirėmęs į patalą, kad matyčiau orgazmo palaimą, garbanomis apdrikusį veidą ant priegalvio, ūmai padėrusias, nieko nereginčias akis, apklėstas virpančių nelyginant klumpelės blakstienų. Sunku apie tai kalbėti, supran-

* Turimas galvoje Manuel Gonçalves Cerejeira, Lisabonos kardinolas patriarchas 1929–1971 metais.

ti, prie baro durininko, kuris primygtinai ir mandagiai prašo arbatpinigių, reikalauja jų vergiškai ir drauge grėsmingai it ginkluotas plėšikas, tiesdamas prie manęs galionuotą rankovę, kaip dramblys zoologijos sode kad kiša savo glebną straublį prie morkų ryšelio prižiūrėtojo rankoje. Sunku, supranti, juo labiau kad kišenėje nesugraibau nė vienos monetos, negaliu patenkinti to žmogėno nežaboto gobšumo, o jis jau piktai rauko antakius kaip tie įsiutę milžiniški gyvuliai, apimtas storaodžiams įgimto pykčio, pasiruošęs sutrypti mane savo didžiulėmis kojomis, o mano rankas suraityti taip, kad atrodytų kaip *art nouveau* arabeskos, kaip gudriai išlankstyti aprūdiję gatvių žibintų aptaisai – einant po jais, plikė nušvinta kaip mėnulis. Taigi užkopiau laiptais, iš paskos vilkdamas lagaminą nelyginant sunkią uodegą, jausdamas, kad tuoj pratrūks galugerklyje įstrigęs ašarų gumulas, radau žmoną lovoje, o dukrelę – lopšyje, abi miegojo bejėgiškai krūpčiodamos, trapios ir atsipalaidavusios, stovėjau kambaryje pilna galva karo atgarsių, šautuvų šūvių, apmaudaus žuvusiųjų tylėjimo, klausydamasis draugėn susiliejančių, susipinančių alsavimų, žmonos koja buvo išlindus iš po paklodės, ir aš ėmiau švelniai ją glostyti, laukdamas, kol ji pabus, pakels paklodę, netardama nė žodžio, ir priims mane į šiltą guolį. Iš tolo atsklido goslus leitenanto balsas, kartojantis: „Pajodyk žirgelį, pajodyk žirgelį, pajodyk žirgelį, daktare, būtinai pajodyk žirgelį“, kapitono laipsnį išsitarnavę seržantai žaidė šaškėmis, rietėjo Luze nutrauktos Fereiros kojos strampas, ir, žinai, kai įėjau į žmonos kūną, atvirą ir lyg žiedas nakčia susiskleidusį apie mano įskaudusias strėnas, man atrodė, kad mylėdamasis išpirksiu jų kančias ir baimę.

Galbūt kada nors, jei mudu artimiau susipažinsime, parodysiu tau nuotrauką, kurią nešiojuosi piniginėje, – dukrelę žaliomis akimis, kurios, jai verkiant, keičia atspalvį ir tampa kaip nesutramdoma jūra, kunkuliuojančių putų apdaru dūž-

tanti į pakrantės mūrą lygiadienio dienomis, pamatysi jos šypseną, lūpas, šviesius plaukus, pamatysi dukrelę, apie kurią svajojau, devynis mėnesius krauju prakaituodamas Angoloje, nes, pasak Luandino*, esame tokie, kokie esame iš tikrųjų, mudu su ja, aukšta, tokiomis pat kaip mano rankomis, be paliovos beriančia klausimus, sunerimstančia, kai aš tyliu arba būnu liūdnas, esame tokie, kokie esame iš tikrųjų, o visa kita – nesąmonė, pamatysi, kokia rimta mano dukrelė, kurios nemačiau augant motinos įsčiose, kuriai buvau tik pirštu rodoma nuotrauka, ji piktai žiūrėdavo į mane kaip į nekviestą svečią, kai parvažiuodavau iš Afrikos, ištisas popietes laikydavau ją ant kelių, mudu šypsodavomės vienas kitam įgimto abipusio supratimo nuskaidrinta šypsena, kurią keturių mėnesių kūdikiai paveldi iš albumų ir ilgainiui, augdami ir bręsdami, pamiršta. „Jis užmigo, nori pamiegoti po pietų, prašom jo nežadinti“, paaiškinau kareiviams, kapelionas vaikščiojo aplink karstą, žegnodamas jį iš visų pusių, leitenantas niurzgė: „Sumautas karas sumautas karas sumautas karas“, štai ir vėl aš civilis kelioms dienoms, klaidžioju mielu tavo kūno kraštovaizdžiu, ilsiuosi gaivioje tavo delnų paunksnėje, mėgaujuosi tavo balso čiurlenimu, pūkuota gakta, švelnia nelyginant balandžio krūtinė, mes visi trys, Aleksandra, tu, šeštadienio lietus, esame tokie, kokie esame iš tikrųjų, netikėtai dukrelės verksmas pažadina mus vidury nakties, prikelia iš lovos, nerimo ir vilties naktimis virtuvėje šyla pienukas, ne, klausykis, šiandien, kai einu gulti, ateitis – tai rūkas virš Težo, kuriame nematyti nė vieno laivo, tik kartais beviltiškas riksmas perskrodžia miglą, aš ilgai gyvensiu vien tavimi, dukrele, artimieji atėjo smalsiai pažiopsoti į mane, kaip iš saugios vietos žiopsoma į žemės drebėjimą, griūtį,

---

* José Luandino Vieira (g. 1935 m.) – portugalų kilmės Angolos rašytojas, kovojęs dėl Angolos nepriklausomybės.

savižudybę, nelaimę, į žmogų, kniūbsantį šalia suknežinto automobilio, epileptiką, nugriuvusį ant šaligatvio, širdininką, susiėmusį už krūtinės bakalėjos parduotuvėje, gilių raukšlių išvagotas tėvo veidas, dėdžių sąmojai, sprogus minai žuvusio girto kapralo Paulaus prakalbos, ir staiga – išvykimas, oro uostas, žmona, be žado sustingusi prie kolonos, išdžiūvusi burna, na, žinai, liežuvis sausas kaip vištos, miesto žiburiai iš paukščio skrydžio, „Pro svetainės langą pamačiau skrendant boingą, ir kaip niekad suspaudė širdį.“

L

Pas tave ar pas mane? Aš gyvenu Pišeleiroje, už Šviesų fontano, pro mano buto langus matyti upė, kitas krantas, tiltas, naktinis miestas – turistinių lankstinukų vaizdas, ir kiekvieną kartą, kai, atidaręs duris, sukosėju, iš koridoriaus galo atsklinda kosėjimo aidas, ir man būna keistas įspūdis, supranti, kai vonios kambaryje, eidamas susitikti su savimi, pasižiūriu į blausų veidrodį ir pamatau liūdną šypseną, prilipusią prie lūpų lyg pasibaigusio karnavalo vainikas. Ar tau, kai esi viena, yra pasitaikę staiga susigriebti, kad tavo judesiai nedarnūs, pakrikę kaip našlaičiai, kad žvilgsniu bergždžiai stengiesi prisijaukinti savo atvaizdą veidrodyje, kad žirneliais išmargintas kaklaraištis atrodo kaip vargšo klouno, tuščiame cirke atliekančio vaidmenį, kuris visiškai nejuokingas? Tuomet paprastai atsisėdu dukterų kambaryje ant grindų – lankydamosi pas mane kas antrą savaitę, tuščiuose kambariuose jos pribarsto trupinių ir lipdukų, žiopsau į juos apmirusia širdimi, kliūdamas tai

už lėlės kojų, tai už knygelių su pieštiniais pasakojimais, tai už bakelitinių lopšelių, išdėliotų ant kiliminės dangos pagal kažkokią mįslingą sistemą, kurią veltui bandau perprasti pats vienas, panašiai, žiūrėdami į mirusiųjų nuotraukas, mėginame atkurti sunkiai pagaunamus, pro pirštus išslystančius prisiminimus. Antradieniais ir penktadieniais ateina moteriškė iš Žaliojo Kyšulio salų – niekada nesu jos matęs ir bendrauju su ja, virtuvėje ant indaujos palikdamas oficialius raštelius, – griežta geometrine vienatvės seka sudėlioja visus daiktus, sustato baldus, taip nuvalo dulkes, kad, atrodo, atsidūrei beasmenėje sterilioje tvarstykloje, balkone ant ištemptos vielos padžiauna vyriškus skalbinius, kurių nepaįvairina jokia liemenėlė, galinti pakišti mintį apie šeimyninį gyvenimą. Retkarčiais moterys, atsitiktinai „nukabintos" kur nors ant sofos draugų vakarėlyje – panašiai žieminio palto kišenėje netyčia randi užsimetusią monetą, – drauge su manimi pasikelia liftu greitai suvaidinti romantišką meilės pasimatymą, kuris man pažįstamas iki menkiausių smulkmenų, pradedant atsainiai išgerta pirmąja viskio taure ir baigiant pirmuoju geismingu žvilgsniu, ganėtinai ilgu, kad būtų nuoširdus, ir glamonių finalu šniokščiant bidė, kur drauge su muilo putomis, įsiūčiu ir drungnu vandeniu nuteka aistrų proveržis. Atsisveikinimas prieškambaryje, apsikeitimas telefono numeriais, kurie beregint pamirštami, dar vienas pasibučiavimas be jokių iliuzijų, nes nedažytos lūpos nepalieka jokio pėdsako, ir jos išnyksta iš mano gyvenimo, ant paklodės palikdamos kiaušinio baltymo spalvos dėmę, tarytum baltą antspaudą, liudijantį, kad meilės aktas atliktas: vien keistas šutas, kekšės šutas, tvoskiantis iš pažastų, ir dėmelė ant kaklo, kurią pastebiu kitą rytą per kruviną skutimosi charakirį, byloja, kad mano lovoje trumpai, bet tikrai kažkieno būta, nors man jau dingojasi, jog visa tai tik liūdesio sužadintas miglotas vaizdinys. Tuo tarpu vienas po kito streikuoja čiaupai ir klozeto nuleidiklis, užsikerta užuo-

laidos, neatsiskleidžia tarsi sulipę akių vokai, spintose kaupiasi drėgmė, plečiasi pelėsių salelės; iš lėto, paslapčia miršta namas; pro agonijos ūkaną mane varsto degantys lempučių vyzdžiai, iš burnos veržiasi dusulingų atokvėpių skersvėjai; sėdėdamas prie rašomojo stalo, jaučiuosi lyg tuščiame kapitono tiltelyje, laive, skęstančiame drauge su mano knygomis, gėlėmis, nebaigtais rankraščiais, dulsvo miglotos palaimos vėjo plaikstomomis nesamomis užuolaidomis. Priešais auga statomas namas, ir netrukus aš būsiu užmūrytas kaip Po personažai, tik dantys spindės tamsoje nelyginant senovinių griaučių, kurie tupi urvo kampe, pageltusiomis alkūnių sausgyslėmis apsikabinę kojų kaulus.

Na, o kaip gyveni tu? Tai va, žinai, įsivaizduoju tave pusiaukelėje tarp Rytų filosofijos ir racionalių, blaivaus proto kairiųjų, kurių akimis žiūrint, tūkstantis devyni šimtai šešiasdešimt aštuntųjų gegužės įvykiai – tai tik apmaudi vaikiško kairumo liga, šviesios ateities svajonę pavertusi beviltiškai praktišku ir cinišku Rytų biurokratijos marksizmu: ant grindų – gausybė pagalvėlių, virš indiškų niekučių – smilkalų ir pačiulių kvapas, nelyginant primadona pasipūtusi Siamo katė, lentynose karštus pranašų monologus tęsia Reicho ir Garodi knygos, iš plokštelių grotuvo spiralėmis vingiuoja karštligiškai aistringas Leo Ferė balsas. Į tavo geležinę lovą, įsigytą Sintros antikvaro parduotuvėje, retkarčiais užklysta ūsuoti, tyčia nevalyvai apsirengę architektai, kurie postringauja, stilingose peleninėse traiškydami befiltrių cigarečių nuorūkas arba glostydamiesi apžėlusią krūtinę ir skambiomis frazėmis dangstydami mintyse bręstančius būsimų prekybos centrų projektus. Rytą stora niurgzli namsargė gauruotais it buldogo antakiais, patyliukais keikdama tave paskutiniais žodžiais, tampo šiukšlių dėžes. Iš gretimo buto, dūžtant indams, sklinda tūžmingo šeimyninio ginčo atgarsiai. Linksma kaip policininko šypsena saulė slenka žaliuzėmis, it grodama ksilofonu. Įsispyrusi

į šlepetes, virtuvėje plikai kavą, stiprią kaip elektros šokas, kad išplėštų tave iš miego kokono, ir skubi į darbą rusvai gelsvu „Renault 4“ su pašėlusio taksi sulamdytu užpakaliu. Ilgus metus gyvendami tame pačiame mieste, turbūt ne kartą prasilenkėme, nepastebėdami vienas kito, lankomės tuose pačiuose kino teatruose, skaitome tuos pačius laikraščius, tuo pačiu metu žiūrime televizijos serialus, negalėdami atplėšti akių nuo ekrano. Mudu esame amžininkai, būtų galima taip pasakyti, ir mudviejų lygiagretūs keliai pagaliau susikirs mano bute (nes mane pykina nuo smilkalų kvapo) su tokiu pat vangiu džiugesiu, kaip susiduria du makaronai lėkštėje. Gal įjungti automobilio radiją? Galimas daiktas, visai galimas daiktas, trečios valandos žinių laida praneš apie kūnų iš mirusiųjų prisikėlimą, ir mes spėsime nulėkti į Benfikos kapines ir pažiūrėti, kaip iš giminės rūsių eina damos su skėčiais, tokios pat kaip senuose nuotraukų albumuose, tebežavinčios mane savo neapglėbiamais biustais. Ką? Karas Afrikoje? Gerai sakai, aš svaičioju, svaičioju kaip praeities labirintuose pasiklydęs senis, kuris parke ant suoliuko tarp biustų ir balandžių narsto prisiminimus pilnomis kišenėmis pašto ženklų, dantų krapštukų ir loterijos bilietų, tolydžio judindamas žandikaulį, lyg ketindamas fantastiškai ir lemtingai nusispjauti. Visa bėda, kad, Lisabonai tolstant, mano šalis atrodė vis nerealesnė, supranti, ir mano šalis, ir giedrų akių dukrelė lopšyje, tokia pat nereali kaip štai šitie medžiai, namų fasadai, tuščios, išmirusios gatvės lyg mugei pasibaigus, nes Lisabona dievaži – tai provincijos mugė, klajojantis cirkas, apsistojęs paupyje, glazūruotų keraminių apdailos plytelių dėlionė, išgalvotas vienodų, glaudžių ir drauge paskirų išblukusių geometrinių stačiakampių derinys, ne, kaip kažin ką, mes gyvename nesamame mieste, būtų bergždžia jo ieškoti žemėlapiuose, nes jo nėra, tai tik skritulėlis, pavadinimas, bet ne miestas, patikėk manimi, Lisabona iškyla tik žvelgiant iš tolo, tuomet ji atgauna

savo esmę, gyvybę ir mastą, mane pasitiko ūkanota Luanda, sulinkęs nuo trisdešimt penkių dienų baimės ir džiaugsmo, iš lėktuvo išlipo medicinos tarnybos leitenantas, kartodamas sau: *Surtout pas d'émotion**, kaip patardavo Blondenas**, kartodamas sulig kiekvienu žingsniu: *Surtout pas d'émotion Surtout pas d'émotion Surtout pas d'émotion*, pensiono langas žvelgė į miglotą rytmetinę Mutambą, iš lagamino išsitraukiau dukrelės nuotrauką ir pastačiau tarp telefono ir vandens stiklinės, vos įėjęs į tą beveidį kambarį, atsiduodantį dezinfekciniu skysčiu, plastiku ir guma, išsitiesiau ant lovatiese užklotos lovos, nenusirengęs ir nenusiavęs batų, šviestuvo tulpė palubėje susidvejino, ir aš kietai užmigau.

Naktis atogrąžose sutemsta itin greitai, akimirksniu išblėsus žarai, tokiai pat staigiai ir neįdomiai kaip sutartinis išsiskyrusios sutuoktinių poros pasibučiavimas. Įlankos pakrantėje lyg paukščiai sparnais tingiai pleveno palmių šakos, nuo prieplaukos tolo traleriai, raugėdami popiečio gazolinu, Saloje it storai nudažyti akių vokai mirkčiojo kabaretų neonai, karštligiškai viliodami klientus, ir man pasivaideno gašlūs moterų šauksmai, kadaise sklisdavę Majerio parke iš šaudyklų, jų kimūs balsai gąsdindavo mane per sapną paauglio metais savo šiurpiu karkimu. Nuo drėgno lipnaus karščio rankos ir kojos atrodė kaip vatinės, atsukus čiaupą, šnypšdamas lyg iš geizerio veržėsi užviręs vanduo. Nuėjęs į Baišą***, papietavau restorane, pilnutėliame išsipusčiusių vyrų lyg Minjo bulių blizgančiais nuo prakaito sprandais, pirštus apsimausčiusių žiedais su juodų arba raudonų brangakmenių akimis, varvančiais ūsais, it išbadėjusios ūdros šlemščiančių kopūstienę. Kuprotas juodaodis klaidžiojo nuo vieno staliu-

---

* Svarbiausia – nesijaudink (*pranc.*).

** Jean François Gravelet-Blondin (1824–1897) – prancūzų lyno akrobatas.

*** Centrinis Luandos kvartalas.

ko prie kito, bergždžiai stengdamasis įpiršti peiliuku išpjaustytas statulėles, tokias pasibaisėtinas, lyg jos būtų plastikinės, kol pagaliau jį išvijo padavėjas, mosuodamas servetėle, dėmėta ir suodina kaip tabaką šniaukščiančio žmogaus nosinė. Nuplikęs senis pabaisos snukiu žiaumojo kampe su trijų eilių vėriniu apsišarvavusia mulate, švampiančia milžinišką porciją ledų, pasibaisėtinai apkrautų cukruotais vaisiais ir plakta grietinėle, su nešvankia vyšnia ant viršaus. Iš muzikinės dėžės kliokė paranoikų klubams skirti pasodobliai, ir štai tokioje aplinkoje, kur trūko nebent koridos bulių, rėkdamas nesavu balsu lyg dantisto kėdėje, paskambinau oro linijų stiuardesei, kuri nekantriai laukė manęs Prendos kvartale, trečiame aukšte, įsispraudusi į tokius ankštus džinsus, kad beveik buvo matyti, kaip tvinksi šlaunų venos. Piktai kiauksėdamas, man į kojas kibo šunytis, panašus į ilgakoję žiurkę, ir man dingtelėjo galvon mintis padovanoti jį katangiečiui jaunesniajam leitenantui, kad sekmadienį jis galėtų paįvairinti savo pusryčių valgiaraštį. Mergina griebė jį už kojos, sviedė į virtuvę, kur jis, gailiai inkšdamas, nukrito ant grindų sulaužytais kaulais, ir kojos spyriu užtrenkė duris; tikėtina, kad dabar ji turėtų suknežinti man kiaušius klasikiniu kovinių menų smūgiu keliu, ir rytojaus dieną kas nors aptiktų siaubingai sudarkytą mano lavoną tarp išvartytų baldų ir butelių šukių.

– Sveika, Modeste Blez*, – tariau susigūždamas.

Jos krūtys pūpsojo po raštuotais marškinėliais nelyginant milžiniškos kriaušės, uždengtos firmine kokakolos servetėle: persirengusi, be uniformos, ji neteko tos paslaptingumo skraistės, kuria, katekizmo išugdytas, atkakliai stengiuosi apgaubti angelus, netgi tuos, kurie lėktuvuose atneša celofanu apvyniotus valgius. Butas dvokė nešvariais skalbiniais ir konservuotu šunų ėdalu, pro atdarą langą sūdriu tvarto tvaiku

* Televizijos serialo herojė.

tvino Afrikos naktis, Eliuaro eilėraščių knyga ant sujauktos lovos pakišo mintį, kad man žada begalę neįtikėtinai švelnių glamonių ši smurtingoji amazonė, atklydusi nežinia iš kur su ypatinga užduotimi laužyti stuburus brangiems šuniukams ir knežinti kiaušius bailiems kariams, siunčiamiems už spygliuotos vielos užtvarų į mirtį, vargšams gyvūnėliams, sukištiems į medinius kareivinių narvus.

– Ką gersi, Mėlynaki? – paklausė ji, plėšriai nusišypsodama, lyg akordeoną ištempdama lūpas, ir ūmai prisiminiau knygą su šiurpiais paveikslėliais, vaikystės dienų „Raudonkepuraitę“: „Kad lengviau būtų tave suėsti, vaikeli“, ir vilkas, išlindęs iš po antklodės su naktine kepuraite ant galvos, laižydamasis išsiepė aštrius dantis. Kad lengviau būtų tave suėsti, vaikeli, kad lengviau būtų tave suėsti, vaikeli, kad lengviau būtų tave suėsti, vaikeli: ji žiojosi vis plačiau, vis labiau artėjo burna, atvira, milžiniška, bedugnė, raudoni nagai drėkstelėjo odą, tvokstelėjo drungnas šviežienos kvapas, stemplės anga, panaši į šulinį, kur nelyginant akmuo kris mano kūnas, siekėsi su bergždu, slūgsančiu gaktos srityje tarp jos šlaunų. Gailiai inkšdamas, šunelis braižė nagais virtuvės duris. Pastačiau stiklinę ant bambukinio stalo šalia pantagriueliško Budos tirtančia nuo juoko fajansine bamba ir, skimbtelėjus ledo gabalėliams, nejučia prisiminiau nedarniai dzinguliuojantį skambalėlį, kurį nupirkęs pririšau prie dukrelės lopšio: šiuo metu, vidurnaktį, žmona šildė pienuką, alavinėje peleninėje smilko cigaretė, jaukiai sklaidėsi melsvas dūmelis, namų židinio tyla ir ramybė gludino aštrius nevilties kampus, palubėje sklandė rubuiliai angeliukai, viduramžių dailininkų išradimas. Galimas daiktas, svetainėje ant sofos vis dar buvo žymu greit nykstančios mano sėdmenų duobės, o skaidrioje veidrodžių gelmėje, nejudriame, iš atminties veikiai dylančiame vyzdyje, dūlavo mano atvaizdo šešėliai. Nors buvau negailestingai atplėštas nuo pasaulio, jis neskubėdamas toliau riedėjo savo

keliu, nepaisydamas to, kad nėra manęs, laikydamasis savo ritmo – išvargusios žadintuvo širdies tiksenimo, tamsoje iš čiaupo be perstojo varvančių lašų caksėjimo. Merga nubloškė Eliuaro knygą nuo lovos (*Larmes des yeux les malheurs des malheureux**) panašiai, kaip nuo staltiesės nukrato trupinius, ir išsinėrė iš savo drabužių, purtydama ilgus karčius tarytum stambi nepasotinama kumelė, kuri šnarpšdama ir žvengdama laukia eržilo. Lisabonoje mano dukrelė neatsimerkdama ėmė gerti pieną, jos ausytės lempos šviesoje atrodė skaidriai rausvos kaip Antonionio jūra, kurios bangos ritasi dailiomis spiralėmis. Aš nusimoviau kelnes, atsisagsčiau marškinius, Budos bamba šaipėsi iš manęs, lieso, perblyškusio, išsigandusio, ir išsitiesiau ant čiužinio, gėdydamasis savo mažyčio suglebusio penio, kuris nestandėjo, nė neketino standėti, susitraukęs papilvėje tarp rudų gaurų, stiuardesė mandagiai suėmė jį dviem pirštais lyg per iškilmingus pietus, nežinia, ar nustebusi, ar pasidygėjusi, „Pasistok, suski", – įsakiau jam mintyse, mano dukrelė atsigėrė pieno, žiūrėdama nereginčiomis akimis, raugtelėjo, aš paliečiau moters lytį, minkštą, drungną, švelnią ir drėgną, užčiuopiau stangrų varputės nervą, ir ji suvaitojo, išpūsdama orą pro lūpų kamputį lyg pro arbatinio snapelį, „Pasistok, dėl Dievo meilės, – maldavau, skersomis žiūrėdamas į savo leisgyvį įnagį, – nedaryk man gėdos, pasistok, būk geras, pasistok, pasistok, lįsk, pasistok pagaliau", mano žmona keitė vystyklus, įsikandusi smeigtukus, leitenantas pasakojo apie savo tarnaitę kapelionui, kuris žegnojosi apstulbęs, išrikiuoti karstai laukė, kol aš klusniai atsigulsiu į vieną jų, cinkuotą, moteris nustojo mane bučiuoti, pasirėmė ant alkūnės kaip etruskų antkapio skulptūra ir, paglosčiusi man veidą, paklausė: „Kas tau, Mėlynaki?", aš patraukiau pečiais ir, apsivertęs kniūbsčias, graudžiai pravirkau.

---

* Akių ašaros nelaimingųjų nelaimės (*pranc.*).

M

Įveikęs asfaltuotą pakilimo taką, „Nord Atlas“ vargais negalais atsiplėšė nuo žemės, sunkiai kaip dusulio kamuojamas žmogus, gaudantis orą, ir, nerangiai kaip putpelė mosuodamas sparnais ir didžiosiomis papilvės plunksnomis braukdamas per cinkuotos skardos stogus, nuskrido virš lūšnynų, kur žmonės ir šunys duso sušutę lyg tvankioje, prigaravusioje skalbykloje. Įsispraudęs ant ilgo vienintelio suolo tarp kareivių, ryšulių, maišų ir lagaminų („mano šalis – tai Austerlico geležinkelio stotis“*), aš, priverstinis karo emigrantas, grįžtantis už spygliuotos vielos užtvarų, žiūrėjau pro lėktuvo langelius į ūmai sumažėjusią ir tolumoje dingstančią Luandos Salą, žalią įlankos vandenį, vingiuotas gatveles,

---

* Manuelio Alegrio eilėraščio apie emigrantus žodžiai. Manuel Alegre de Melo Duarte (g. 1936 m.) – portugalų poetas ir politikas, Socialistų partijos narys.

išsiraičiusias kaip unguriai pintinėje, Prendos kvartalą, kur patyriau pralaimėjimą, aplink nesuteptą paklodę džiaugsmingai laigant ir kiauksint bjauriam šunyčiui: sulig pirmaisiais aušros spinduliais paslėpiau savo gėdą glaudėse, lydimas pašaipios užuojautos kupino moters žvilgsnio, skersas įsmukau į liftą nelyginant sumišęs keleivis be bilieto, sprunkantis iš uoste tebestovinčio laivo, ir pagaliau taksi parsigavau į Mutambos pensioną, kurio pieniškos neono šviesos virpėjo kaip priešmirtinių traukulių tampoma gyvatė. Stora negrė, knapsinti nosimi prie raktų skydo, kilstelėjo į mane abejingas hipopotamo akis, kuriose pastebėjau sužimbant ironišką ugnelę. Įėjus į kambarį, man kilo noras išspjauti dantų protezus į stiklinę su vandeniu, kad taip skaudžiai negraužtų pralaimėjimo kartėlis, tačiau krūminiai tvirtai laikėsi įkibę į dantenas, kaktoje, pažvelgus į veidrodį, nebuvo matyti nė vienos raukšlelės: su savo prostata, be abejo, galiu ramiai sulaukti dutūkstantųjų metų ir dar turiu užtektinai laiko prieš akis viltims puoselėti. Taigi uždariau langą, užtraukiau užuolaidas ir palubėje kabančiai lempai mintyse ėmiau pasakoti istoriją apie beviltišką nevykėlį, koks kartais jaučiuosi.

Mūsų buvo maždaug dvidešimt kariškių, grįžtančių į rytus, rūkėme, tylomis sėdėdami ant medinio suolo blausiais, bereikšmiais kaip pasinėje nuotraukoje veidais, bejausmėmis akimis, ir man dingtelėjo mintis: juk ištisus metus gyvenu su tais pačiais žmonėmis už spygliuotos vielos užtvarų, bet jų nepažįstu, valgau tą patį maistą ir taip pat neramiai miegu, krūpčiodamas ir apsipildamas prakaitu, juk mus vienija ta pati keista brolybė, ligoninėse suartinanti ligonius, juos susaisto bendra mirties baimė, žiaurus pavydas visiems, gyvenantiems kasdienybėje, kur nėra nei grėsmės, nei skausmingo ilgesio, kur jie beviltiškai trokšta grįžti, bėgdami nuo paralyžiuojančių kančių absurdo, juk ištisus metus gyvenu su tais pačiais žmonėmis, o mes visiškai nepažįstame vienas

kito, nieko neįžvelgiame vienas kito tuščiose akyse, veiduose, kurie visada vienodi, ir išvykstant į džiungles, ir grįžtant, gal nebent subliūškę, apšepę kelių dienų barzda, mūsų balsai skamba kaip per vidaus telefoną – blankiai, neįvardijamai, šypsomės retai, ir šypsenos panašios į užgesusių žvakių liepsneles, pasak Luiso Kerolo, o kai sugulame ant gultų, visi esame tarytum nulipdyti pagal vieną pavyzdį, pilki, sugniuždyti, praradę gebėjimą džiaugtis.

Karas, amžinai vienodas kraštovaizdis, smėlynai ir reti brūzgynai, ilgi ir nykūs lietaus mėnesiai, kai dangus pageltęs, o naktys – jodo spalvos kaip išblukę dagerotipai, pavertė mus vabzdžiais, abejingais, susitaikiusiais su beviltišku laukimu: ištisas popietes sėdėdavome ant kėdžių, sukaltų iš statinių šulų, arba ant buvusio administracijos pastato laiptų, spoksodami į kalendorius, kuriuose beprotiškai lėtai šliaužė mėnesiai, grimzdėdavome nesuskaičiuojamų valandų ir sudvisusių dienų sietuvoje, nesitikėdami ištrūkti į laisvę. Mes buvome žuvys, supranti, nebylios žuvys brezentiniuose ir metaliniuose akvariumuose, plėšrios ir podraug prijaukintos žuvys, išdresuotos nuolankiai mirti, nuolankiai gulti į karinius karstus, kurie užlituojami, apklojami valstybine vėliava ir laivų triumuose gabenami į Europą, ir mes nuolankiai gulime juose su skardiniu asmens ženklu, įspraustu į burną, kad iš jos neištrūktų maišto riksmas. Žodžiu, niekas nenustebo išvydęs mane grįžus į Šiumę, per pietus nė vienas karininkas nepakėlė galvos nuo lėkštės, kai atsisėdau prie stalo tarp kapitono ir katangiečio, kuris šypsojosi visiems, šiurpiai šiepdamasis kaip tie akmeniniai fasadų liūtai, pelnę architektūros konkurso premiją, bet niekas nepratarė nė žodžio, net nešyptelėjo. Iš jaunesniojo leitenanto Eleuterijaus kasetinio grotuvo sklido Bethoveno Ketvirtoji simfonija, tačiau buvo toks įspūdis, kad muzika skamba tuščiame kambaryje, tvindama pro atvirus langus be užuolaidų iš tolumoje iki pat

horizonto plytinčios savanos, atsiliepdama aidu – šitaip uždarytame fortepijone išlieka vos girdima senovinio valso melodija, tokia pat sena ir virpulinga kaip sieninio laikrodžio koridoriuje. Mes buvome žuvys, esame žuvys, visada buvome žuvys, stengėmės išlaikyti pusiausvyrą, ieškodami neįmanomo kompromiso tarp neklusnumo ir prisitaikymo, buvome gimę po Portugalijos jaunimo sąjungos ženklu ir penimi karingu ir kvailu patriotizmu, kultūriškai ugdomi diegiant mums istorijas apie Beira Baišos geležinkelį, Mozambiko upes ir šiaurės Portugalijos karstinį regioną, sekami tūkstančių negailestingų PIDE akių, pasmerkti skaityti laikraščius, cenzūros priverstus nykiu provincijos davatkų balsu giedoti ilgesingas liaupses Naujajai valstybei, ir pagaliau sviesti į paranojišką karo smurtą, skambant kariniams maršams ir didvyriškoms prakalboms, kurias rėžė tupintieji Lisabonoje, kovodami, narsiai kovodami su komunizmu kunigų ginamuose namuose, o tuo tarpu mes, žuvys, dvėsėme šitame pragare, velnio subinėje, žuvome vienas po kito: užkliūvi už vielos, granata sprogsta – driokst! – sudrasko tave į gabalus, sanitaras sėdėjo dulkėse ant kelio, rankomis prilaikydamas išvirtusius vidurius ir išsprogusiomis akimis spoksodamas į riebias, geltonas, pasišlykštėtinas, šiltas žarnas, kulkosvaidininkas, skeveldros perkirsta gerkle, vis dar šaudė; žygiuodavome visiškai nenorėdami kautis, baimės sukaustyti, bet, žuvus pirmajam kariui, puldavome į džiungles, genami pykčio ir geismo atkeršyti už Fereiros koją ir už Makaką, ūmai suglebusį, tarytum be kaulų, nelaisvėn imdavome senius arba moteris, sudžiūvusias, sukritusias iš bado, nebepajėgiančias bėgti, MPLA kovotojai palikdavo ant kelio raštelius – „Dezertyruok“, tačiau kur gali sprukti, jeigu aplink visur smėlynai, „Dezertyruok“, iš Zambijos veržėsi partizanai, sprogdindavo tiltus per upes, kartą po dar vieno antpuolio aerodrome radau skardinį MPLA kovotojo ženklą ir sustojau kaip nu-

diegtas, žiūrėdamas, kaip Lourensus spokso į savo išvirtusius vidurius, kapralas parodė man laišką, aptiktą brūzgynuose: *I love to show you my entire body**, – rašė kažkokia anglė angoliečiui, naktį apšaudžiusiam mus tamsoje, čekoslovakiški lengvieji kulkosvaidžiai kalena šaižiai ir greitai, už kelių kilometrų nuo mūsų, Šalala Nenge, dirbo švedų gydytojai, Šalala Nenge, napalmu aplaistytame T6 naikintuvų, bet nepasiduodančiame, „Tai va, bičiuliai, atsikeliate vieną rytą gerai nusiteikę, staigiai nuskrendate ir sutrinate į dulkes“, – drąsino mus optimistas pulkininkas dailiai išlyginta slepiamosios spalvos uniforma, atvykęs iš Luandos mūsų paskatinti gražiais žodžiais ir grasinimais, „Pats skrisk, gyvate“, – prakošė pro dantis pasipiktinęs leitenantas, „Jeigu norite, kad perkeltume jus į geresnę vietą, turite pasistengti, kad būtų akivaizdūs rezultatai: minos, partizanai, trotilas“, majoras gailiai trūkčiojo pečiais, mažo ūgio, juokingas, beveik užuojautos vertas, parodė žemėlapyje, kokia didelė zona mums paskirta, mekendamas: „Pone pulkininke, pone pulkininke, pone pulkininke, nuo Montegaus iki Algarvio, penki šimtai vyrų badmiriauja, maitinasi sugedusia žuvimi, sudususia mėsa, vištienos kaulais, nukamuoti maliarijos ir nuovargio, tenkinasi vandeniu, dumblinu, lašas po lašo varvančiu pro filtrus, cigaretės išsibaigė, degtukai išsibaigė, netgi Luze negalime gauti degtukų“, „Tai va, bičiuliai, atsikeliate vieną rytą gerai nusiteikę, – drąsino mus pulkininkas, – ir viską nušluojate, beje, jums reikėtų paskubėti, ligi šiol ne kažin ką padarėte“, sutrikęs majoras pasitaisė beretę ant galvos, „Tas idiotas tuoj apsibliaus, išsigandęs to asilo“, – patyliukais įspėjo leitenantas, „Man jau iki gyvo kaulo įsipyko šis sumautas karas, dėl Dievo meilės, sugalvokite man kokią nors ligą“, „Dezertyruok, – klykė MPLA skrajutės, – Dezertyruok Dezertyruok

---

* Norėčiau, kad pamatytum mane nuogą (*angl.*).

Dezertyruok Dezertyruok Dezertyruok DEZERTYRUOK“, Zambijos radijo pranešėja klausinėjo: „Portugale kareivi, kodėl kariauji prieš savo brolius?“, betgi iš tikrųjų mes kariavome su savimi, taikėmės į save nukreipę šautuvus, *I love to show you my entire body*, aš jau pamiršau, kaip atrodo tavo kūnas, tavo pražergtos šlaunys mansardoje, kur gyvenau visą mėnesį, aš jau pamiršau tavo kvapą, tavo lūpų skonį, tavo švelnų stangrų kūną, jau pamiršau tavo balsą, tavo šypseną, tavo pašaipias ir meilias egiptietiškas akis, tavo sunkias krūtis, tavo plaukus ant priegalvio, žavius tavo kojų pirštus, grįžęs iš džiunglių su kalašnikovu po pažastimi, kapitonas tarė: „Niekšas stovėjo nusisukęs, saugojo pasėlius ir mūsų nepastebėjo, rytoj visi atsikelsime gerai nusiteikę ir laimėsime karą“, tegyvuoja Portugalija, didelio čia daikto, kad be paliovos dulkia lietus, kad drėgmė smelkia mus ligi kaulų, jeigu Angola – mūsų ir Tautinio moterų sąjūdžio damos nuoširdžiai mumis rūpinasi, še, imk dešimt aerogramų ir dink iš čia, ar supranti, ką tai reiškia, kai nori pasimylėti ir neturi su kuo, bjauriausia, kad tenka masturbuotis apie nieką negalvojant, smaukyti aukštyn žemyn, kol aptemsta akyse, ištrykšta lašelis, ir baigta, nusišluostai pirštus į glaudes, susisagstai antuką ir eini stoti rikiuotėn, „Ženkite lėtai ir lengvai, ponai kariūnai“, – rėkavo jaunesnysis leitenantas per mokymus Mafroje, sumautame, pasibaisėtiname, kvailame, idiotiškame vienuolyne, „Ponios ir ponai, atsiprašau, ponai karininkai, Vera Kruso ansamblis ir jo solistas To Manė linki jūsų malonybėms gražiai praleisti šį vakarą“, švilpis prie mikrofono leido pasenusius bolero – užmiršties dulkių nuklotas septyniasdešimt aštuonių apsisukimų plokšteles, blizgėjo briliantinu sutepti plaukai, pionierius pasisuko drauge su kėde į kapelioną ir, išsišiepęs ligi ausų, paklausė: „Ar galėčiau su jumis pašokti, panele?“ Pirmoji prieštankinė granata sprogo vidury jo vadovaujamos voros, ir aš išskridau sraigtaspar-

niu į džiungles gelbėti sužeistųjų, „Gydytoją ir kraujo gydytoją ir kraujo gydytoją ir kraujo“, – skambėjo radijo šaukinys, donorai, atsiraitoję rankoves, rikiavosi prie pirmosios pagalbos punkto durų, ant neštuvų gulėjo nejudrūs, užsimerkę sužeistieji, vos kvėpuojantys pro lūpų kampelį, visą naktį lojo laukiniai šunys, lakstydami palei spygliuotos vielos užtvaras, „Ar girdite, ką jie išdarinėja“, – sukuždėjo leitenantas, ir man į ausį dvelktelėjo šiltas garas, trūko degtukų, tad mes prisidegdavome vienas nuo kito, „Parodykite, ką galite“, – postringavo pulkininkas, bet mes galėjome parodyti nebent amputuotas kojas, karstus, draugus, mirusius nuo kepenų uždegimo ir maliarijos, armonikomis paverstus automobilius, generolas mokė iš Luzo: „Sunkvežimiai brangesni už auksą, tikrinkite visą kelią, tegu trys vyrai eina priekyje ir išnaršo smėlį“, kas be ko, juk sunkvežimis naudingesnis ir brangesnis už žmogų, vaiką padarai per penkias minutes ir dykai, ar ne, na, o sunkvežimį tenka gaminti ir montuoti kelias savaites ar net mėnesius, be kita ko, į Angolą dar galima laivais gabenti aibę žmonių, netgi paliekant ramybėje svarbių žmonių atžalas ir svarbių žmonių meilužių globotinius, ministro sūnelis pederastas buvo pripažintas psichologiškai netinkamu karo tarnybai, „Ar girdite, ką jie išdarinėja“, – sukuždėjo leitenantas, rodydamas šešėlius, „Mylimoji, štai aš ir vėl Šiumėje, atvažiavau be jokių rūpesčių, žinai, čia viskas po senovei, nuobodoka, bet ramu, apskritai toks įspūdis, lyg jau antrus metus gyvenčiau Vila Realyje arba Ešpinjuje ar vasaročiau Alenteže, tik galėčiau dukrelei pasigirti, kad retkarčiais ištaikau progą zebriškai ir drambliškai pasišnekėti su zebrais ir drambliais“, – kiekvieną popietę rašiau smagius juokingus prasimanymus įsivaizduojamai žmonai, kišenėje nešiodamasis tavo spalvotą nuotrauką, tu ten sėdi pajūryje ant uolos, sukryžiavusi kojas, trumpai apsikirpusi, su juodais akiniais, raudonomis gėlytėmis išmarginta suknele, šypsaisi (man?)

toje nuotraukoje, lyg tu, lyg ne tu, angolamūsų, pone prezidente, tegyvuojaportugalija, žinoma, mes didžiuojamės – ir dar kaip! – kad esame teisėti magelanų, kabralų* ir vaskų da gamų palikuonys ir, sekdami jų pėdomis, kaip jūs, pone prezidente, pareiškėte savo puikioje kalboje, šlovingai vykdome savo garbingą pareigą, tik mums trūksta ilgų žilų barzdų ir skorbuto, tačiau, jeigu ir toliau taip bus, duodu galvą kirsti – greit nieko netrūks, ir jeigu apie tai išėjo kalba, būkite malonus, atsakykite man, kodėl jūsų ministrų ir jūsų kastratų vaikai, jūsų kastratų ministrų ir ministrų kastratų vaikai, jūsų kastistrų ir minstratų vaikai nenori drauge su mumis padėti galvos šiuose smėlynuose, kapitonas atrėmė kalašnikovą į sieną, ir mes nustėrę sužiurome į jį, „Tai štai kaip atrodo mūsų mirtis“, – tarė jaunesnysis leitenantas, „Pone daktare, važiuojame į džiungles, ten vyrai užtaikė ant pėstininkų minos“, šeši kilometrai mersedesu kiek įkerta, ir staiga – būrys laukymėje, aimanuojantis kapralas Paulus ant žemės, kruvina košė žemiau kelio, ir daugiau nieko, visiškai nieko, pone prezidente ir ponai kastratai, nieko, įsivaizduokite, pone prezidente, kaip netikėtai dingsta jūsų kūno dalis, kabralų ir vaskų da gamų teisėti palikuonys išnyksta dalimis, nebėra blauzdos, rankos, žarnagalio, kiaušių, mano mieli kiaušeliai kaip ugny sudegė, žuvo kovos lauke, rašo laikraščiai, bet argi jie žuvo kovos lauke, velniai jus griebtų! Aš numarinau juos savo netikusiais vaistais, jų akys maištavo, maištavo, jie maištavo nieko nesuprasdami, argi jie žuvo kovos lauke, jie mirė nieko nesuvokdami, apstulbę, išsižioję iš nuostabos, nusvirusiomis rankomis, atėjo įsakymas brezentu uždengti napalmo bombas, ir vyriausybė oficialiai pranešė: „Mes niekada nepanaudotume tokio siaubingo ginklo, nieku gyvu“, aš mačiau,

* Pedro Álvares Cabral (apie 1467/1468/1469–apie 1520) – portugalų jūrų keliautojas, 1500 m. atradęs Braziliją.

kaip tos bombos krito į Gago Koutinjų, paprašiau sanitarą, kad paduotų man varžtį, ir staiga prisiminiau, jog kiekvieną kartą, kai suveržiu ranką ar koją varžčiu, sužeistieji dažniausiai miršta Luze nuo embolijos, tad ėmiau ieškoti arterijos, ketindamas perrišti ją ligatūra, seržantas sužiuro per petį kaip berniūkštis, už kampo sergintis draugą, buvo sunku užčiuopti kraujagyslę tarp krauju paplūdusių raumenų, kaip atrodo tavo kūnas, kaip atrodo tavo šypsena, tavo plaukai, išsidraikę ant priegalvio, rytais pabusdavau apžergęs tavo šlaunis, karštas kaip skrebučiai, apkvaišdavau iš geismo, žiūrėdamas į tavo sėdmenis, kai vaikščiodavai vinksėdama klubais, kai iš lėto, neskubėdama bučiuodavai mane, „Mieli tėveliai, čia, Šiumėje, viskas sekasi kuo geriausiai, tad jums nėra ko dėl manęs jaudintis, netgi priaugau kilogramą čionai atvykęs ir atrodau kaip airių misionierius ar Velso regbio vidurio puolėjas“, genties vadas skausmingomis Dievo Motinos akimis glostė savo nebereikalingą siuvamąją mašiną, vanagai klastingai, lėtai suko ratus virš čiabuvių kaimelio, gviešdamiesi viščiukų, virš lygumos kaupėsi audros debesys, užlėkdamas įnirtingais gūsiais, vėjas žarstė smėlį, genties vado ratinis garlaivis, kadaise vagojęs Misisipę, dailiai traukėsi rūdimis, bandydamas sustabdyti kraujavimą, ant šviežio strampo uždėjau storą kompresą, seržantas mėšlungiškai vėmė, įsikibęs į savo karabiną, mes visada griebiamės savo ginklų kaip skęstantieji menko šipulio, „Tai štai kaip atrodo mūsų mirtis“, – tarė jaunesnysis leitenantas, rodydamas į kalašnikovą, atremtą į sieną, mirtis – tai nugeibę krūmokšniai, tai šis klejojantis leisgyvis žmogus pilku kaip pelenai veidu, būrio vadas sušnypštė įsiutęs: „Didžiai gerbiamas daktare Salazarai, jeigu būtum čia, įgrūsčiau tau į subinę granatą ištraukęs žiedą, taip, ištraukęs žiedą, įgrūsčiau tau į subinę granatą“, aš sušvirkščiau antrą ampulę morfijaus į deltinį raumenį, „Po tokio darbo jau nebeini čiuožti ant ledo“, iš Šiumės

gavome žinią, kad sraigtasparnis gabena kraujo iš Gago Koutinjaus, tu man patinki, man patinka žiedais apmaustyti tavo pirštai ir laibos kojos, kuriomis nelyginant kelių eilių vėriniu susipini su mano kojomis, man patinka su tavimi žaisti kortomis sujauktoje lovoje, patinka, kad abu sukčiaujame, kad abu suprantame, kokių gudrybių griebiasi kitas norėdamas laimėti, „Artimiausiomis dienomis nusifotografuosiu, ir jūs nustebsite pamatę, kaip aš pasitaisiau", dar dvi dozes koramino ir tris simpatolio, kad nedingtų pulsas, kad jausčiau, kaip rankose spurda paukštelio širdis, „Ženkite lėtai ir lengvai", – pūkštavo jaunesnysis leitenantas Eriseiros kelyje, kelio pakraščiais, žvarbiam kovo lietui lyjant, slinko dvi nusikamavusių kariūnų voros, „Vera Kruso orkestras linki jūsų malonybėms gražiai praleisti šį vakarą", dėl manęs nėra ko jaudintis, nes koją nutraukė dar ne man, ir aš, taip sakant, tebesu maždaug gyvas, pulkininkas iš Luandos turėtų pasiskųsti brigados generolui, kad mūsų per daug žūva, sraigtasparnis dingo virš džiunglių, tuk tuk tuk tuk tuk tuk, mes pasiruošėme žygiuoti, surankiojome nuo žemės palapines, kuprines, indus, šovinynus, būrys išsirikiavo žygio vora, ir tuomet pasigedome vėmusio seržanto, jis sėdėjo netoliese ant savo karabino, rankomis parėmęs galvą, aš pašaukiau jį kartą, kitą, priėjęs papurčiau už peties, jis pakėlė į mane mieguistas akis, lyg grįždamas iš tolių toliausių, ir romiu vaikišku balsu tarė: „Negaiškite laiko, man taip įsipyko šis karas, kad nepajudėsiu iš vietos, jeigu net imtumėte šaudyti."

N

Netgi šiuo nakties metu Lisabona tokia pat nuoga, be jokių paslapčių, kaip nudistų paplūdimys, kur saulė, nuvaikydama menkiausius šešėlius, negailestingai išryškina plokščius sėdmenis ir krūtines, tarsi bangų nugludintus akmenis, gulinčius ant smėlio nuslūgus jūros potvyniui. Naktį, tamsią kaip notarų biure, kur po herbinio popieriaus paklodėmis nedrąsiai knarkia pulkai nuolankių trečios kategorijos valdininkų, namai tampa nykiais giminės kaprūsiais, kuriuose susipykę sutuoktiniai, kelioms valandoms pamiršę smulkias rietenas, guli kaip antkapių skulptūros dryžuotomis pižamomis, kol galvūgalyje sučirkš žadintuvas, išgrūsdamas visus į pilką karštligišką kasdienybę. Eduardo VII parke, artėjant automobiliui, iš tamsos išneria homoseksualai ir, sustoję krūmuose, nedrąsiai vilioja gundydami plastikinės medūzos judesiais ir tankiai mirksėdami trumparegėmis akimis, kurios, apvedžiotos pernelyg storu dažų sluoksniu, žada abejotiną malonumą. Kitoje gatvės pusėje, plačioje vejoje, grėsmingai

dunkso Teisingumo rūmai, dar neapsupti šypsančių prostitučių sukirmijusiais, ėduonies pažeistais dantimis, drauge su vabzdžiais dūzgiančių blankioje gatvės žibintų šviesoje: ten, tame pastate, priešais abejingą teisėją, atsargiai glostantį ant sprando išdygusią votį, po keliolikos mėnesių skausmingų išsiskyrimų ir susitikimų, nevilty nuskandinusių tai, kas dar buvo likę po ilgos sielvarto žiemos, be jokios didybės ir šlovės pasibaigė mano santuoka. Išsiskyrėme, kaip kažin ką, su palengvėjimu, nors ir sunkia sąžine, atsisveikinome lifte kaip svetimi, bet, paskutinįsyk pasibučiuodami, dar nebuvome visiškai išsivadavę nuo širdgėlos. Nežinau, gal ir tau yra taip atsitikę, gal ir tau pažįstamas slogutis, užgulantis savaitgaliais, kuriuos slapčia leidi pajūrio viešbutėliuose, pilkoms bangoms gaivališkai dūžtant į sueižėjusią cementinę terasos sieną ir žemai pakibusiems debesims, panašiems į ištrupėjusias lubas, šliaužiant virš kopų, gal ir tau teko glaustis prie mylimo ir podraug nemylimo žmogaus, nerimastingai ir konvulsyviai, kaip beždžioniukės kad glaustosi prie abejingos motinos, stengdamosi įsikibti į jos kailį, gal ir tau teko nelabai tvirta širdimi duoti skubotus pažadus, skatinamai ne tiek tikro gilaus jausmo, kiek baimės ir nerimo. Įsivaizduoji, ištisus metus blaškiausi bėgiodamas iš vienų namų į kitus, nuo vienos moters prie kitos, karštligiškai kaip aklas vaikas, kuris griebiasi tolydžio išsprūstančios rankos, dažnai atsibusdavau viešbučių kambariuose, tokiuose pat beveidžiuose kaip psichoanalitikų veidai, vidaus telefonu sujungtuose su nelabai maloningu registratūros budinčiuoju, įtariamai žiūrinčiu į mano pernelyg menką bagažą. Aš susigadinau dantis ir skrandį restoranuose, visi kaip vienas panašiuose į geležinkelio stoties bufetą, kur maistas dvokia anglimis, o nosinės snarglėtos nuo graudžių atsisveikinimų. Eidavau į paskutinius vakarinius kino seansus, jausdamas, kaip man į pakaušį kosi užpakaly sėdintis vienišius, kuris, prasimanydamas draugiją, balsu skaito sub-

titrus, o vieną popietę, sėdėdamas vienoje Alžeso* terasoje su gazuoto mineralinio vandens buteliu ant stalo, susigriebiau, kad esu miręs, supranti, miręs kaip tie savižudžiai, kuriuos retkarčiais sutinkame gatvėje, išblyškusius, orius, su laikraščiu po pažastimi, nesuvokiančius, jog jie mirę, jog jiems iš burnos tvoskia mėsos maltinukais su bulvių koše ir pavyzdingo valdininko trisdešimties metų tarnyba.

Ar tavęs neištinka dvasinis šokas, atsidūrus priešais tamsias vitrinas, panašias į neveizdžią žvairio akį? Vaikystėje, kai įsirėžęs gulėdavau lovoje, bijodamas užmigti, labai dažnai įsivaizduodavau, kad visi žmonės dingo iš miesto ir aš vaikščioju tyliomis gatvėmis, stebimas statulų tuščiomis akiduobėmis, sekančių mane su nepermaldaujamu žiaurumu, būdingu didvyriškos praeities nuotraukose įamžintiesiems, sustingusiems dirbtine iškilminga poza, stengiuosi iš tolo apeiti medžius, kurių lapai nerimastingai virpa nelyginant žvynuotos jūrų būtybės, ir netgi dabar, kaip kažin ką, jaučiuosi vienišas naktimis jo aikštėse, nykiuose, toli gražu ne didinguose prospektuose, jų intakuose – skersgatviuose, kur pilna priemiestinių galanterijos krautuvėlių ir nušiurusių kirpyklų, „Nelinjos salonas“, „Pereiros salonas“, „Perolos du Fajal salonas“, su šukuosenų pavyzdžiais, iškirptais iš madų žurnalų ir priklijuotais prie lango stiklo. Savo bute vaikščioju garsus sugeriančia kilimine danga, vaikščioju negirdimai, virtęs atšešėliu, ir skutantis man atrodo, kad, skustuvui nuo skruostų nurėžus Kalėdų Senelio mentolinių putų žandenas, iš manęs nieko nebeliks, tik akys, pakibusios veidrodyje, neramiai lakstys į šalis, ieškodamos prarasto kūno.

Tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt pirmų metų Kalėdas, pirmąsias karo Kalėdas po kone ištisų metų, praleistų džiunglėse, nevilties, vilčių ir mirties metų džiunglėse,

---

* Lisabonos priemiestis Težo upės pakrantėje.

švenčiau Šiumėje – pabudęs rytą, pagalvojau: „Šiandien Kalėdos“, pažvelgiau pro langą – kareivinėse niekas nepasikeitė, tie patys automobiliai, ratu sustatyti prie spygliuotos vielos užtvarų, tas pats apleistas barakas, ne per seniausiai susprogdintas iš reaktyvinio prieštankinio granatsvaidžio paleistos granatos, tie patys vyrai klampoja per smėlį arba sėdi ant sulūžusių puskarininkių valgyklos laiptų tarytum elgetos bažnyčios šventoriuje, kasydamiesi grybelio pažeistas alkūnes. Pabudęs rytą, pagalvojau: „Šiandien Kalėdos“, pamačiau virš Kvando upės tvenkiantis audros debesis, buvo įprastas pirmadienis, kūną kaustė nuovargis, karštis bėgo per nugarą, risdamasis dideliais, riebiais prakaito lašais, ir aš tariau sau: „Negalimas daiktas, matyt, kažkas atsitiko“, po pernelyg dukslia pižama lyg nebuvo nieko, nei kūno, nei kaulų, tuščia, ir tiek, ir aš susivokiau, kad manęs nebėra, nebėra nei liemens, nei rankų, nei kojų, nebuvo nieko, išskyrus akis, kurios mirksėdamos žiūrėjo nustebusios į plyną lygumą, į medžius šiaurės pusėje, iš kur paprastai atskrenda lėktuvas su šviežiu maistu ir paštu, vietoj manęs buvo tik įdėmios, nustėrusios akys, tokios pat kaip šiandien, tik dabar jos senos, išblukusios, kai susipurtau vonios kambaryje, leisdamas pirmąją čiurkšlę, ir suklinku be balso, žiūrėdamas į savo atvaizdą veidrodyje ir nelaukdamas atsako.

Prieš kelias dienas desantininkų kuopa, remiama Pietų Afrikos sraigtasparnių, atskridusių iš Kito Kvanavalio, pradėjo didelę, beprasmišką operaciją Lušazo krašte, ir aukšti, pasipūtę šviesiaplaukiai lakūnai kiekvieną naktį girtuokliaudavo, daužydami stiklines ir butelius, afrikansiškai plėšdami dainas, o jų vadas, iš išvaizdos panašus į Deividą Niveną*,

* David Niven (1910–1983) – žymus anglų kino aktorius, pagarsėjęs savo vaidmenimis filmuose „Aplink pasaulį per aštuoniasdešimt dienų“ ir „Rožinė pantera“.

matyt, pamiršęs savo dietą, kaip atlaidi auklė žiūrėdavo į savo pavaldinius, kurie, pažaliavę iš baimės, vemdavo alumi, laikydamiesi vienas kito:

– *If you worry you die. If you don't worry you die. So, why worry?**

Desantininkų karininkai, griežti ir orūs kaip pasauliečiai seminaristai, glausdami prie krūtinės savo ginklus it krucifiksus ir priekaištingai žiūrėdami į vėmalų ir stiklo šukių jukinį, patyliukais košė pro dantis kareivių „Tėve mūsų". Kapitonas, uolus „Šeimininkės vadovo" skaitytojas, susirūpinęs šmižinėjo aplink, beviltiškai žvilgčiodamas į sveikas stiklines ir lėkštes. Jaunesnysis leitenantas Eleuterijus, susirаukšlėjęs kaip embrionas, kamputyje klausėsi savo Bethoveno. Katangietis išsmuko į čiabuvių kaimą, tikėdamasis išsikepti kokią žiurkę. O aš, atsirėmęs į palangę, stebėjau aplink lempas siuvančius šikšnosparnius, nieko negirdėdamas, nieko negalvodamas, nieko nesitikėdamas, tikras, kad baigsiu savo gyvenimą čia, už spygliuotos vielos užtvarų, po žemai pakibusiais debesimis, pliaupiant arba dulkiant lietui, didingos siuvamosios mašinos paunksnėje šnekučiuodamas su genties vadu, klausydamasis istorijų apie krokodilus ir senus, kur kas geresnius laikus.

Pietų Afrikos desantininkų siautėjimas ir jų požiūris į mus maždaug kaip į pakenčiamus mulatus kurstė širdyje maišto liepsną, kadaise paskatinusią mano tautą vaduotis iš ispanų jungo, juo labiau kad mane siutino saugumiečių žvėriškas elgesys ir kokčios patriotinės kalbos per radiją. Lisabonos politikai man atrodė kaip marionetės, nusikaltėlių parankiniai arba bukagalviai, ginantys man svetimus interesus ir žengiantys į neišvengiamą pražūtį: kariai puikiai žinojo, kad ir politikai, ir jų vaikai išsisuka nuo karo

* Jeigu bijosi – mirsi. Jeigu nebijosi – mirsi. Tad ko bijoti? (*Angl.*)

tarnybos, jie žinojo, kas iš tikrųjų gauna galą džiunglėse, jie žudė ir matė, kaip žūva jų draugai, tad košmaras negalėjo ilgai tęstis, vieną naktį Luze pro vyriausiąjį štabą pražygiavo šauliai, laidydami prakeiksmus, kiekvieną popietę mes slapčiomis klausydavomės MPLA radijo, mes maitinome savo žmonas ir vaikus iš elgetiškų atlyginimų, pavakarėmis Lisabonoje prie Karo ligoninės klibikščiuodavo karo invalidai, ir kiekviena bigė šaukėsi keršto, maištaudama prieš neįtikėtinai absurdiškas žudynes Angoloje. Vėliau prieš mus sukilo Angolos baltieji, plantatoriai ir verslininkai, įsitvirtinę netikrų senienų prikimštuose dvaruose ir rūmuose, iš kur išlįsdavo tik užsimanę Salos kabaretuose pajodyti braziles prostitutes, kibirais maukdami prastą portugališką šampaną ir taip skambiai bučiuodami kekšes, kad jų bučiniai pokšėdavo kaip kanalizacinės pompos.

– Jeigu jūsų čia nebūtų, mes akimirksniu susidorotume su visais juodžiais.

Šunsnukiai, mąsčiau vienui vienas prie baro gerdamas *cuba-libre**, riebūs, prakaitu aptekę šunsnukiai, šūdini turčiai, vergų pirkliai, niurzgiau pavydėdamas moterų, kikenančių jiems į plaukuotas ausis, putlių rankų, sodraus pigių kvepalų kvapo, sulig menkiausiu judesiu it iš smilkytuvo tvoskiančio jiems iš pažastų ir šakumo, plačių lovų, kuriose jie voliojasi paryčiais tarp pasmėlusių veidrodžių, plastikinių gėlių, Pekino veislės šunyčių porcelianiniais dantimis ir piktais snukučiais, išsikreipusiais iš įsiūčio taip, kaip buvo išsikreipęs mano veidas Šiumėje aną Kalėdų rytą, įprastą rytą, vieną iš daugelio rytų Afrikoje, kai spoksojau į kareivius, kitame kiemo gale plepančius ant puskarininkių valgyklos laiptų, žvilgčiodamas į grūmojančius pratrūkti liūtimi audros debesis, slenkančius nuo Kvando it milžiniški bazalto rieduliai.

---

* Kokteilis, baltojo romo, žaliųjų citrinų sulčių ir kokakolos mišinys.

Ne, visai netoli, aš gyvenu štai ten, kur išsirikiavę tie bjaurūs žali namai, kurie nakčia – tiesiog stebuklas – dunkso didingi it vienuolynai, tokie iškilnūs nelyginant mano giminės vyrai komersantai, ūsuoti, su laikrodžio grandinėle skersai pilvo, nepatikliai kaip buliai sproginantys į objektyvą baimės ir prietaringos pagarbos sklidinas akis. Tuomet, netgi žiūrėdami pro aparatą, įtvirtintą ant trikojo, žmonės tikėjo Dievą, griežtą šešiasdešimtmetį barzdočių per vidurį perskirtais plaukais, su tunika ir sandalais, valdantį kankinių ir šventųjų bendrovę, tokią pat sudėtingą kaip prekybos centras, dalijantį ir atleidžiantį nuodėmes, skirstantį bules, išduodantį pasus į pragarą per savo žemiškuosius įgaliotinius, vadinamus kunigais, kiekvieną sekmadienį į bendrovę siunčiančius telekso pranešimus lotynų kalba. Tie namai, beje, pastatyti atsižvelgiant į mūsų nuvalkiotus siekius ir menkus poreikius: kambariuose drėgna, viskas griūva, iš užsikimšusių kanalizacijos vamzdžių veržiasi vanduo, atšoka kiliminė danga, pro plyšius švilpauja skersvėjai, bet mes perkamės madingus baldus prabangiose parduotuvėse, tariamai barokinėmis puošmenomis dangstydami savo skurdą ir purvą, kaip ydingu taurumu dangstome savo užkietėjusį egoizmą. Tėvas dažnai man pasakodavo, jog karalius Pilypas II įsakė Eskorialą projektavusiam architektui: „Padarykime ką nors, kad visas pasaulis mus laikytų bepročiais.“ Tai va, tokiu atveju storulis su šalmu ant galvos ir krapštuku dantyse, vadovavęs šitų neregėtų, į įmantrius narvus panašių pabaisų statybai, tikriausiai gavo tokį įsakymą: „Padarykime ką nors, kad visas pasaulis mus laikytų mongoloidais.“ Kaip kažin ką, kaimynai, įsispraudžiantys su manimi į ankštą liftą, tokie ir atrodo: išsižioję, paraudusia akių ragena, išgeltę, linksmai juokiasi, patys nežinodami iš ko, tokie kasdieniški, kad visiškai nepanašūs į nelaimingus žmones, kurie nykius savaitgalius praleidžia prie televizoriaus, pro šiaudelį siurbdami savo

niekingos būties sultis. Aš, per stebuklą išsaugojęs menkus metafizinio nerimo likučius, rytą atsibundu sėdmens nervo skausmų nukamuota siela, negailestingai trypiama viršutinio aukšto gyventojų, ir sunkia galva, sudususia nuo kelių valandų kalėjimo bute, klastingai įrengtame taip, kad smirsdamas jame ilgainiui virsčiau užguitu valdininku, kurio portfelyje – pigus skaitalas, termosas su baltinta kava pietums ir stiklainiukas bičių pienelio, kurio reklama žada iliuzinę netikėtos erekcijos jaunatį.

Atėjo Kalėdos į Šiumę – ir nieko nauja. Iš artimųjų niekas manęs neaplankė, senelio namas su sodu, pilnu fajansinių statulų, ežeru melsvų glazūruotų keraminių plytelių dugnu ir šiltadaržiu, susisiekiančiu su valgomuoju, stovėjo skausmingai nepajudinamas Benfikoje už plytų spalvos vartų, kiemas buvo pilnas automobilių, šventiškai pasipuošę svečiai rinkosi pietų, mano vaikystės dienų tarnaitės pilstė sultinį, netrukus mano močiutė paprašys vaikaitį sukviesti tarnus ir išdalys dovanas (puskojines, apatinukus, megztinius, apatines kelnes) taip iškilmingai ir lėtai, lyg įteikdama Nobelio premiją. Sėdėdamas ant lovos priešais langą, pro kurį vėrėsi vaizdas į žaliais ir geltonais lopais išmargintą lygumą ir virš Kvando upės šėlstančią audrą, prisiminiau senutes tetas, gyvenančias Aleksandro Herkulano ir Baratos Salgeiro gatvėse, milžiniškuose butuose, amžinoje prieblandoje, kurioje spindėdavo vyno taurės ir arbatiniai, tetą Mimi, tetą Bilu, ligotą poną, kažką vapaliojantį krėsle, pagyvenusius ponus, plaukų sruoga, užšukuota nuo ausies ligi ausies, dangstančius pliką viršugalvį, atsainiai dviem pirštais gnybtelėjančius man į skruostą, pianinus, paskutinio Portugalijos karaliaus Manuelio II nuotrauką su jo asmeniniu parašu, skardines dėžutes nuo sausainių su medžioklės vaizdeliais ant dangtelio. Praeitis man, kaip kažin ką, – tai kaip ir atraugos po neskanių pusryčių: dėdė Elojus, prisukantis sieninius laikrodžius, šėlstanti jūra, Obe-

lų paplūdimyje rudenį dūžtanti į bangolaužį, stori ūkvedžio pirštai, staiga švelniai susiglaudžiantys kaip žiedas. Pernelyg netikėtai iš tos iškilnios aplinkos buvau nublokštas į karą, pagalvojau, sagstydamasis slepiamosios spalvos uniformą, priverstas susidurti su mirtimi, visiškai nepanašia į sterilią mirtį ligoninėje, nepažįstamų žmonių žūtimi, tik dar labiau sustiprinančia mintį, kad tebesu gyvas ir mėgaujuosi stebuklinga amžinos angelo būties malone, ir įtrauktas į tą beprotišką verpetą, pasmerktas mirti mirtimi tų, kurie valgo su manimi, miega, kalbasi, tupi apkasuose po kryžmine ugnimi.

Čiabuvių kaime pasigirdo balsai, sušmėžavo žmonių šešėliai, prisiartino, ir pamačiau savo dėdes, brolius, pusbrolius, manieringą ir be galo paslaugų močiutės vairuotoją, ponus su plaukų sruoga, užšukuota nuo ausies iki ausies, ūkvedį, ligotą poną krėsle, visi kaip vienas uniformuoti, nusikamavę, murzini, su šautuvu ant peties, grįždami iš operacijos džiunglėse, traukė tiesiai į lauko ligoninę, nešini mano suluošintu, brezento skiautėje tarp dviejų karčių tabaluojančiu pasliku kūnu su timpa suveržta kruvinu strampu virtusia šlaunimi. Pažinau save, lyg būčiau vaiskiame veidrodyje išvydęs savo itin ryškų atvaizdą, pamačiau savo sumerktas akis, pabalusias lūpas, atžėlusios šviesios barzdos šešėlį ant smakro, šviesų ruoželį ant piršto toje vietoje, kur buvo vestuvinis žiedas. Kažkas rituališkai raikė Kalėdų pyragą, mano žmona susijaudinusi plastikiniame maišelyje nešė man dovanas. Sustoję prie pirmosios pagalbos posto durų, artimieji laukė, kol aš atsigausiu, ryšių skyriaus kapralas visu balsu reikalavo, kad sraigtasparnis nugabentų mane į Benfiką kaip tik tuo metu, kai geriama kava su likeriu. Bandžiau save auskultuoti, bet guminėse ausinėse nebuvo nė menkiausio garso. Sanitaras padavė man švirkštą su adrenalinu, ir aš, pasikėlęs marškinius, apsičiupinėjau vietą tarp šonkaulių ir staigiai suvariau adatą sau į širdį.

O

Štai ir atvažiavome. Ne, aš nepadauginau išgerti, bet visad kišu ne tą raktą, gal todėl, kad man protas neneša, jog šis namas – mano, o ten aukštai tamsoje – mano buto balkonas. Jaučiuosi, kaip kažin ką, lyg tie šunys, smalsiai uostinėjantys ką tik apšlapinto medžio kamieną, ir kartais keletą minučių stoviu čia, tarp laiškų dėžučių ir lifto, nustebęs ir apdujęs, bergždžiai stengdamasis pamatyti kokį nors savo ženklą, pėdą, kvapą, kokį drabužį ar daiktą tuščiame vestibiulyje, pribloškiančiame mane tyla ir buitiniu nuogumu. Atidaręs pašto dėžutę, niekada nerandu nei laiško, nei skrajutės, nei paprasčiausio popiergalio su savo vardu, kad galėčiau patikėti, jog tikrai esu gyvas, gyvenu čia, vadinasi, šis būstas yra mano. Tu net neįsivaizduoji, kaip aš pavydžiu kaimynams, kad jie, tokie pasitikintys savimi, taip ramiai ir ryžtingai lyg niekur nieko rakina duris, tikri, jog eina į savo būstą, maloniai šypsosi, laukdami lifto, ir, jausdami savo pranašumą, tuo

metu peržvelgia laikraščio antraštes: širdies gilumoje man visada tvylo baimė, kad būsiu išgrūstas lauk iš savo buto, kad grįžęs rasiu nebe savo, o svetimus baldus, lentynose – ne savo knygas, koridoriuje išgirsiu vaikišką balsą, o ant sofos pamatysiu patogiai sėdintį žmogų, kuris sutrikęs mes į mane pasipiktinusį žvilgsnį. Ne per seniausiai vieną vakarą, kai, sučirškus telefonui, pakėliau ragelį, kažkas paklausė, kodėl aš atsiliepiu, jeigu jis skambina visiškai kitu numeriu. Manai, aš atsakiau, kad jis skambina ne tuo numeriu, ir padėjau ragelį? Nieko panašaus, aš išsigandau, man susipynė liežuvis, išmušė prakaitas iš baimės, kad esu ne savo namuose, pasijutau kaip vagis, įsibrovėlis, supranti, pažeidęs kito asmens privatumą, slapčia įsiveržęs į svetimą būstą, ir lyg nusikaltęs atsisėdau ant kėdės kraštelio. Kai vaikai vienas po kito išėjo iš namų ir ėmė gyventi savarankiškai, mama pertvarkė mūsų kambarius į nedideles svetaines, dingo visos lovos, ant sienų atsirado nematytų paveikslų, nebeliko jokio pėdsako, kad kitados mūsų čia gyventa, – panašiai mes skubame greitai nusiplauti pirštus, kam nors paspaudę atgrasią lipnią ranką. Kai ateidavome pietų arba šiaip jos aplankyti, namai atrodydavo lyg savi ir drauge lyg svetimi: atpažindavome kvapus, komodas, veidus, tačiau vietoj savęs matydavome ant stalų išdėliotas vaikystės nuotraukas, baugiai nekaltas savo šypsenas, ir man dingodavosi, kad vaikystės nuotrauka išstūmė iš gyvenimo mane suaugusįjį ir kad vienintelis tikras – tai tas šviesiaplaukis berniukas su dryžuotu seilinuku, kaltinamai žiūrintis į mane pro mudu skiriančių metų ūką. Mūsų niekada nėra ten, kur esame iš tikrųjų, ar ne, netgi dabar, įsispraudę į šį ankštą liftą, tu, įsitempusi, tyli, akies krašteliu vertini mano lytinį ožio pajėgumą, aš nekantraudamas žvanginu raktus, nes visada nervinuosi, įlipęs į šiuos keistus keliamuosius įrenginius, šiuolaikinius oro balionų pintinių pakaitalus, kurie bet kada gali kristi ir sudužti, ir nieko tu nepadarysi. Širdele, dabar,

rugpjūčio mėnesį, tu kaitiniesi Algarvės paplūdimyje prie prijaukintos, tirštos kaip sirupas jūros drauge su viena tų išmintingų, negražių būtybių, su kuriomis gera bendrauti, nes, viena vertus, jos tau ne varžovės ir, antra vertus, tau nereikia vaikščioti vienai į Gulbenkiano fondo kino teatrą, kur lankosi aiškaus proto trumparegiai ir užkietėję sociologai, o aš kaip ir prieš aštuonerius metus tebesu Angoloje: atsisveikinu su genties vadu siuvėju prie visiškai surūdijusios priešistorinės siuvamosios mašinos – dabar jis smėlio nugairintas, nukankintas, tarsi aklo pykčio sugraužtas, kaip Džakomečio* modeliai, panašūs į išgalvotus paukščius, nepalyginti tikroviškesnius nei tikrieji. Mes išvykstame iš Šiumės į šiaurę, mūsų jau laukia vora išrikiuoti sunkvežimiai, ir šį giedrą sausio rytą, lyg naktinio lietaus nuplautą ir užtvindytą tokios negailestingai skaisčios šviesos, kad viskas tavaruoja akyse ir išblėsta švelnesni ir silpnesni jausmai, šlykštėdamasis lyg balti kaulai ant stogų džiovinamų manijokų smarve, vidury čiabuvių kaimo beviltiškai stengiuosi įsiminti aplinką, kurioje gyvenau keliolika mėnesių, palapines, benamius šunis, apleistus, pamažu griūvančius buvusios kolonijinės administracijos pastatus: žlugo Portugalų Afrikos įvaizdis, sukurtas pagal didingus mokyklinių vadovėlių vaizdus, politikų ir Mafros kapeliono skambius žodžius, tai buvo tiesiog vargana nualinta provincija, gūdžios tylos gaubiama bekraštė lyguma, kurioje žolės ir brūzgynai paskubomis gožė suprojektuotų miestų griuvėsius ir klaidžiojo išbadėję raupsuotieji. Užjūrio provincija pasaulio pakraštyje buvo ne kas kita, kaip nyki skurdo žemė, valdoma gobšių, prasigėrusių, savo tuščiuose namuose kretančių nuo pelkių drugio pareigūnų, pasmerkusių nevilčiai vietinius gyventojus, kurie, nuolankiai susitaikę su likimu, abejingi kaip augalai, sėdėjo prie savo lūšnelių.

* Alberto Giacometti (1901–1966) – šveicarų dailininkas siurrealistas.

Nuo sienos buku stikliniu it lokio iškamšos žvilgsniu į mus žvelgė admirolas Tomasas*, sargybinėse cinkuotos skardos stogeliais prie beprasmiškų spygliuotos vielos užtvarų snūduriavo garbės karabinais ginkluoti šauktiniai, slėpdamiesi savo šešėlyje. Vis dėlto būta ir žavesio: beveik nežemiško grožio Nindos ir Sesos eukaliptai amžinos nakties pritvinusiomis lajomis, gaivališka bombardavimus atlaikiusių Šalalos girių didybė, moterys tatuiruotomis gaktomis, dundant širdies būgneliams, gimdančios vaikus, – karštai trokštu, kad jie nebūtų tokie abejingi ir nusiminę kaip mes, netupėtų nugalėti prie savo lūšnelių, per rankas leisdami iš moliūgėlio išskaptuotą pypkę.

Ne, štai čia, šeštame aukšte po kairei, marmurinis vestibiulis, oho, įvairių spalvų kiliminė danga, kiekviename kambaryje – televizorius, penki kambariai, trys vonios kambariai, du ilgi balkonai, vienas – į kapines, kitas – į Težo upę, saulėlydžiu oranžine spalva tviska aplinkinių namų stogai. Šiame bute jaučiuosi kaip tremtinys strutis, klaidžioju po kambarius su viskio taure rankoje, it senis šnekučiuodamas su savimi ir ledo gabalėliams deklamuodamas Antero sonetus, vaikystėje pasakiškai kursčiusius mano vaizduotę. Buto savininkas, žmogėnas su ūsais, patvirtinančiais jo vyriškumą, retkarčiais atvažiuojantis pas mane tviskančiu amerikietišku automobiliu su tokia baisybe žibintų, užraitų ir chromuotų pagražų, kad man visad nejučia primena gotikos stiliaus bažnyčią su automobilio ratais, įrengė kriaukles, visiškai panašias į krikštines, tad rytais valausi dantis, lotyniškai kuždėdamas poterius, vietoj durų įstatė į spintas medines plokštes, kurioms trūksta nebent dviprasmiškai šypsančių viduramžių šventųjų galerijos, be to, man padovanojo garažą katakombą giliai po pastatu, kur mano nedrąsus kostelėjimas tragiškai

---

* Américo Tomáz – Portugalijos prezidentas 1958–1974 metais.

nugriaudėja nelyginant kalnų griūtis: pamažu priprantu prie šios Šartro katedros, skirtos anaiptol ne poetiškų polinkių muitininkams, kuriuos naktimis kamuoja baisūs sapnai apie faktūras ir sąskaitybos knygas, po truputį pamėgstu siaubingais dažais nuteptas sienas ir tuščias bebaldes erdves – šitaip ilgainiui prigyja meilė kuprotam vaikui arba moteriai, kuriai dvokia iš burnos, – iš nuobodulio, iš įpratimo, o gal netgi nesąmoningai bandydamas išpirkti kažkokias savo nuodėmes. Man patinka krikštinės, spintos, Šventojo Jono kapinės, matomos pro virtuvės langą: man regis, tai gražus Mažosios Portugalijos ir zoologijos sodo šunų kapinių derinys, sukurtas ozono ciklui pagerbti. Ir, be to, kaip gera: jūros nematyti, kaip kažin ką, nėra jokio pavojaus žvilgsniu nuklysti į tolius, horizonte žvalgyti dreifuojančių salų, ar į širdies gelmes, kur niekada netrūksta klajūnų burlaivių, pasiruošusių leistis ieškoti nuotykių – plaukti į svajonių Indiją. Jūros nematyti, tik upės juosta, kurios ribą kitame krante ženklina fabrikų dūmai ir stogai, stogai, stogai ir namų fasadai, o namuose glaudžiasi mūsų prisitaikėliai amžininkai, kurie, be jokių siekių grumdamiesi su nuoboduliu, kantriai kolekcionuoja drugelius arba pašto ženklus, arba mintyse žudo šalimais krėsle mezgančias savo žmonas. Neabejoju, kad jeigu, užsirakinęs duris, visą mėnesį sėdėčiau čia prie stalo, su niekuo nesikalbėdamas, neatsiliepdamas į telefono ir durų skambučius, nekreipdamas dėmesio į valytoją, namsargę ar dujų bendrovės tarnautoją, retkarčiais atsilankantį patikrinti skaitiklio ir rūsčiu veidu bloknote užsirašantį rodmenis, evoliucionuodamas ilgainiui pavirsčiau idealiu vabzdžiu – atsargos pulkininku arba pensijon išėjusiu taupomosios kasos tarnautoju, esperanto kalba susirašinėjančiu su persų bankininku, arba švedų laikrodininku, kuris popiet balkone gurkšnoja liepžiedžių arbatą, apžiūrinėdamas šiurkščia barzda apžėlusių kaktusų kolekciją.

Ne, rimtai, laimė, ta miglota dvasios būsena, tas neįmanomas gero virškinimo, ramios sąžinės ir visiško pasitenkinimo savimi derinys, man, priklausančiam kategorijai neramių širdžių, visada laukiančių katastrofos arba stebuklo, atrodo lyg kažkas abstraktaus ir keisto, kaip nekaltumas, teisingumas, garbė – išpūstos, gilios ir apskritai tuščios sąvokos, kurias man iškilmingai įskiepijo šeima, mokykla, katekizmas ir valstybė, kad galėtų lengviau mane sutramdyti, kitais žodžiais tariant, sunaikinti vos užsimezgusius polinkius priešintis ir maištauti. Supranti, žmonės nori, kad mes duotume jiems ramybę, kad nedrumstume jų mažyčio gyvenimėlio, nelaidaus nevilčiai ir viltims, kad nesudaužytume jų akvariumų, kur drumzliname vandenyje diena dienon plūduriuoja kurčios žuvys, apšviestos vangios lempos, vadinamos dorybe, kuri, gerai įsižiūrėjus, tėra gūdi, nuo siekių išgryninta tuštuma.

Gal išgersi viskio? Mūsų dienomis, po kelionės aplink pasaulį ir pirmojo mėnuleigio nutūpimo Mėnulyje, šis gelsvas, niekuo neypatingas skystimas vienintelis padeda mums išsivaduoti iš lėkštos kasdienybės: po penktos taurės grindys nejučia ima maloniai siūbuoti kaip laivo denis, po aštuntos ateitis pergalingai nušvinta kaip Austerlico saulė, po dešimtos iš lėto grimztame į klampią komą, vos ne vos išlemendami tokius sunkiai ištariamus džiaugsmo skiemenis; žodžiu, jeigu neprieštarauji, aš atsisėsiu ant sofos, šalia tavęs, kad geriau matyčiau upę, ir pasiūlysiu tostą už ateitį ir komą.

Rytai? Savotiškai tebesu ten, sėdžiu šalia vairuotojo viename iš kolonos sunkvežimių, dardančių smėlėtais keliais Malanžės link. Ninda, Luatė, Lusė, Nengas – upės, taip patvinstančios liūčių periodu, kad vanduo beveik semia medinius tiltus, – raupsuotųjų kaimai, raudonžemis aplink Gago Koutinjų, dulkės, limpančios prie kūno ir plaukų, amžinai nepatenkintas pulkininkas leitenantas, kuris trauko pečiais,

išvydęs kakavos likerį, PIDE saugumiečiai, Metės Lenjos kavinėje aptemusiomis nuo neapykantos akimis slapčia dirsčiojantys į juodaodžius, prie gretimų staliukų alumi nedrąsiai bandančius nuvaikyti baimę. „Pabuvęs čionai, išvyksi kitoks“, – paaiškinau kapitonui, nešiojančiam akinius plonyčiais plieniniais aptaisais, kai, mums žaidžiant šachmatais, ilgais, panašiais į čiuptuvėlius pirštais jis atsargiai it juvelyras kilnojo figūras, visiems mums, gyviesiems, trūksta ir kojų, ir rankų, ir kelių metrų žarnų, kai Musumoje paimtam į nelaisvę partizanui nupjovėme gangrenuojančią koją, kareiviai fotografavosi su ja kaip su kokiu garbingu trofėjumi, karas pavertė visus mus žvėrimis, kaip kažin ką, kvailais ir piktais žvėrimis, išdresuotais žudyti, kareivinėse nebuvo nė lopinėlio sienos, kur nebūtų priklijuotos nuogos moters nuotraukos, mes masturbavomės ir šaudėme, „portugalų sukurtas pasaulis“ – tai tie perkarę juodaodžiai, kurie nesupranta mūsų kalbos, tai miego liga, maliarija, amebinė dizenterija, skurdas, vos mums atvykus į Luzą, džipu atlėkė kažkoks tipas ir perspėjo mus, jog generolas nepageidauja, kad nakvotume mieste, kur postovio metu visi matytų mūsų sužeistuosius. „Mes ne pasiutę šunys, – įtūžęs suriko leitenantas, nepaisydamas, kad kalba su vyriausiojo štabo atstovu, – pasakyk tam galvijui, kad mes ne pasiutę šunys“, jaunesnysis leitenantas pasiūlė reaktyviniais granatsvaidžiais apšaudyti karininkų valgyklą: „Nušluokime nuo žemės tą bjaurastį, pone leitenante, kad nebeliktų nė vieno šunsnukio ir niekas nedrįstų ant mūsų šikti.“ – „Argi mes, visus metus praleidę pragare, toje velnio subinėj, neturime teisės bent vieną naktį išmiegoti žmoniškoje lovoje“, – piktinosi išsitempęs ryšių karininkas, leitenantas trinktelėjo kumščiu į džipo gaubšlę: „Pasakyk savo generolui, kad jis eitų šikt.“ – „Mes dar nebuvome pasiutę šunys, kai atvykome čionai“, – pasakiau leitenantui, kuris blaškėsi, netverdamas pasipiktinimu, mes dar nebuvo-

me pasiutę šunys, kai karinė cenzūra terliojo mūsų laiškus, kai mums grėsė pasalos, minos, antpuoliai, kai mums trūko maisto, rūkalų, vandens, degtukų, gaiviųjų gėrimų, karstų, kai sunkvežimis buvo brangesnis už žmogų ir kai žmogus nebuvo vertas nė trijų eilučių laikraščio skelbimų skyriuje: „Žuvo mūšyje Angolos provincijoje“, mes dar nebuvome pasiutę šunys, bet buvome tuščia vieta švenčiausiajai valstybei, kuri šiko ant mūsų, laikė mus bandomaisiais triušiais, o dabar ji bent jau bijo mūsų, taip bijo mūsų, mūsų nenuspėjamų veiksmų ir sąžinės priekaištų, kad, iš tolo mus pastebėjusi, pereina į kitą gatvės pusę, vengia mūsų, užuot akis į akį susitikusi su batalionu, nukentėjusiu dėl ciniškų idealų, kuriais niekas nebetiki, su batalionu, gynusiu trijų ar keturių režimą remiančių giminių pinigus, milžinas leitenantas atsigręžė į mane ir netikėtai vaikišku balsu paprašė: „Daktare, sugalvokite man kokią nors ligą, kol nesprogau kelyje nuo visų tų šūdų, kuriais buvau šeriamas.“

P

Tuštokas butas, ar ne? Tavo tiesa, trūksta paveikslų, knygų, įvairių niekučių, krėslų, meistriškai sujauktų žurnalų ir popierių, numestų ant lovos drabužių, pelenų, pribarstytų ant grindų, žodžiu, to, kas mums patvirtina, kad gyvename, judame, kvėpuojame, valgome, bergždžiai blaškomės visais metų laikais, ir „Sandeman“ reklama – aukštas abejingas siluetas nuo Rosijo stogų pašaipiai siūlo mums tostą, keldamas tai šviečiančią, tai gęstančią taurę. Beje, šiame savotiškame kaprūsyje, nykiame ir tuščiame, man toks įspūdis, kad gyvenimas laikinas, trumpas kaip akimirka, tiesiog pertraukėlė, ir tai, be kita ko, man patinka: galiu jaustis vėlesnių laikų žmogumi, atidėti dabartį neribotam laikui, kol galutinai susmirsiu, niekada nesubręsdamas: būsiu kaip tos kaimo senolės – jaunyste ir klasta žibančiomis akimis. Gulėdamas lovoje, pro neužtrauktus langus matau darbininkus, priešais statančius namą, jie pradeda darbą kur kas anksčiau negu aš ir, kupini

pavydo ir susižavėjimo, žiūri į mane iš kitos gatvės pusės. Išvargusios, apsimiegojusios moterys balkonuose iš visų jėgų purto savo skudurus. Mažyčiai vilkikai, stuburo išvaržos auka, tempia didelius romius laivus jūros link. Tikriausiai net kapinėse, barškėdami kaulais, rytmečiu bruzda visi giminės griaučiai, kruopščiai kaip beždžionės utinėjasi. Tik aš vienas, vienintelis šio tuščio namo gyventojas, kilniaširdiškai leidžiu sau saldžiai mėgautis tinginiu, nes atsipeikėsiu tik vėliau vakare, bare, kur mudu susitikome po *art nouveau* lempomis, prie medžioklės vaizdų, per vėlyvuosius pusryčius, sukišę nosis į taurę rusiškos degtinės su apelsinų sultimis.

Gyventi veržiantis prieš srovę irgi savotiškai gera: ilgainiui nuo manęs pamažu nutolo visi draugai, gėdydamiesi to, ką laikė lengvabūdiškumu, visiškai artimu palaidam valkatavimui. Artimieji stengėsi išsilenkti mano bučinių, lyg būčiau galėjęs apkrėsti limpama liga – spuogais. Bendradarbiai džiugiai paskleidė žinią apie mano pavojingą neišmanymą, prieš tai, savaime aišku, lyg tarp kitko aptarę mano šviesią ateitį, iššvaistytą mafiozinėms orgijoms su plunksnuotomis prancūzaitėmis šokėjomis iš Estorilo kazino, po vieną ant kiekvieno kelio. Netgi mano pacientai susidomėjo pernelyg užjuodusiais paakiais ir įtartinu kvapeliu, nepaneigiamomis alkoholio išgaromis. Aš stengiausi kuo ilgiau užtęsti tingius rytmečius ir trumpinti dienas, tikėdamasis, kad amžinoji naktis šešėlių šydu nedrąsiai pridengs mano pažaliavusius skruostus: šis kvailas miestas, kur glazūruotos keraminės plytelės tarsi veidrodžiai atspindi menkiausią šviesos pluoštelį, o daiktai plaujoja nelyginant Matiso paveikslai, vaiko mane iš vieno kambario į kitą, ir aš blaškausi tarsi apkvaišęs drugelis, suglebusiu delnu tolydžio braukdamas per atgrasiu švitriniu popieriumi virtusį žandą.

Tuštokas mano butas, kaip kažin ką, betgi tu įsivaizduok, kiek vietos lieka svajonėms, ne, ne, turiu galvoje ne svajones

nusipirkti baldus, patogiai įsikurti, vesti, užimti tam tikrą padėtį visuomenėje, baimingai skaičiuojant, kiek trūksta pinigų rašomajam stalui ar komodai įsigyti, o svajonę *tout court**, be kokio nors užsibrėžto tikslo ar aiškaus noro, svajonę, kuri nuolat kinta, mainosi, Henriko Jūreivio** svajonę vagoti nežinomas jūras, pamatyti jūrų pabaisas, atrasti Prieskonių žemes, koridoriumi paleisti karavelę ir nekantriai laukti jos sugrįžtant, marmuriniame vestibiulyje žvelgiant į pieštinių paveikslėlių astroliabiją. Šis namas, mieloji, – tai Gobio dykuma, ištisi kilometrai smėlynų be jokios oazės ir tokia tyla, kad nė menkiausias garsas neprasprūsta pro mano pageltusius kaip kupranugario dantis ir kietai sučiauptas lūpas. Žodžiu, kai kas nors sudrumsčia mano vienatvę, kaip kažin ką, jaučiuosi tarsi atsiskyrėlis, susidūręs su kitu atsiskyrėliu skėrių apniktame lauke, ir stengiuosi vargais negalais prisiminti žodžių Morzės abėcėlę, iš naujo mokytis garsų nelyginant afazijos ištiktas žmogus, skausmingai pradedantis vėl naudotis pamirštu kodu.

Dar po vieną viskio? Mums būtų ne pro šalį tinkamai pasiruošti, nes ši naktis netrukus netikėtai išblykš, užleisdama vietą itin aiškiam, skaisčiam rytui, ir mūsų migloti siluetai, priderinti prie maloningos tamsos, išsisklaidys kaip kvepalai, ištrūkę iš senovinių flakonų, iš kurių sklinda saldus išblėsusių aistrų aromatas, mums būtų ne pro šalį užsimūryti alkoholyje ir apsiginti nuo išdavikiškos šviesos, kuri žiaurioje negailestingų veidrodžių plokštumoje išryškins po nemigos nakties subliūškusius veidus, bejėgiškai mirksinčias traiškanotas akis, katastrofiškai susivėlusius plaukus. Kartais, kaip kažin ką, atsibundu šalia moters, su kuria prieš kelias valandas

---

* Trumpai drūtai (*pranc.*).

** Kunigaikštis de Viseu (1394–1460) – vienas garsiausių portugalų keliautojų ir naujų žemių atradėjų.

susipažinau bare prie palaimingos lempos šviesos, pieniškai melsvais atšešėliais teikiančios raukšlėtam veidui ir tinkleliui akių kampučiuose klastingo brandos žavesio, ir še tau – vos atitraukęs užuolaidas, staiga išvystu lovoje išsikėtojusią senstelėjusią pažeidžiamą būtybę, tokią suglebusią ir išdriką, kad jos trapumas mane tiesiog įsiutina. Atrėmęs priegalvį į sieną, atsisėdu lovoje, iš nevilties ir pykčio užsirūkau cigaretę, pagiežingai žiūrėdamas į kruopščiai ant naktinio staliuko sudėtus žiedus ir apyrankes, į svetimus drabužius ant grindų, juodą liemenėlę, kabančią ant kėdės atlošo nelyginant šikšnosparnis, palėpėje ant sijos laukiantis sutemų. Tos moterys retkarčiais kažką murma per miegus, matyt, sapnuodamos tai, ko man nevalia žinoti, kartais nuo nenuspėjamos baimės suvirpa jų putlūs pečiai, jokių paslapčių nesaugo gaureliai, sužėlę tarpukojy kaip rasota giraitė, mielai įsileidžianti mane į savo jaukią apsamanojusią ertmę. Pasijuntu apgautas, lytinė paskata sugniaužia man kiaušius, nebeįmanoma susivaldyti, nuslopinti, sutramdyti jaudulio, ir galiausiai, apdujęs iš apmaudo, pasmeigiu jas, kaip smuklėje per muštynes smeigiama peiliu į pilvą, o paskiau, grieždamas dantimis, klausausi, kaip jos dėkingai inkščia it pudeliai, įsivaizduodamos, kad aš džiūgauju mėgaudamasis jų nuostabiomis vaišėmis.

Dvigubą porciją be ledo? Gerai darai, galbūt šitaip pasieksi iliuzijų netemdomo proto aiškumo būseną, būdingą Hemingvėjaus tipo girtuokliams, gurkšnis po gurkšnio peržengiantiems nerimo slenkstį ir galiausiai prieinantiems savotišką poliarinę ramybę, kas be ko, artimą mirčiai, bet, išblėsus vilčiai ir karštiems troškimams, beveik palaimingą ir malonią širdžiai, ir sugebėsi saugiai ištverti rytmečio rūstį „Logan“ degtinės butelyje, juk ir negyvi žvėreliai, užpilti specialiu skysčiu, puikiai išsilaiko ant muziejaus lentynų. Gal šitaip mums pavyks ir nusišypsoti, kaip nusišypsojo Sokratas, išgėręs nuodų taurę, pasikelti nuo čiužinio, prieiti prie lango

ir, išvydus rytinį miestą, švarų, bruzdantį, triukšmingą, nebesijausti persekiojamiems negailestingų savo vienatvės šmėklų, tokių panašių į mus, jų liūdni pašaipūs veidai atsispindi stikle, kad galėtų dar skaudžiau iš mūsų pasityčioti: supranti, pasitaiko pralaimėjimų, kuriuos visada įmanoma laikyti bent jau nelaimės pergale.

Šiaurėje, pristigę viskio, mes gerdavome atskiestą sieros rūgštį, jos mums parūpindavo administratorius, aukštas nutukęs indas, karininkus priimdavęs iškilniai ir maloningai kaip absoliutus monarchas: jis mėgdavo klausytis savo kalbų kitų ausimis, šitaip užsitikrindamas klausytojų, kad ir neatidžių, – taip ir mes, skusdamiesi ir maivydamiesi prieš veidrodį, įsitikiname, jog neklystame, jog išties matome savo veidą – girti angelai, abejojantys savo kūno tikrumu. Mano kuopa kaip strėlė prašovė pro Malanžę, kur bataliono štabas buvo įsirengęs būstinę kareivinėse, ankštoje it vištidė patalpoje, ir naktį išvyko iš miesto, tamsaus kaip čigono vyzdys, link Baiša du Kasanžės* – neregėto grožio kraštovaizdis, bekraščiai saulėgrąžų ir medvilnės laukai ir skurdūs čiabuvių kaimai pakelėse, nepamirštami juodaodžiai, sutūpę ant glotnių rudų akmenų, panašių į duonos kepalus. Apsistojome Marimboje, ant aukštos kalvos milžiniškų mangmedžių paunksnėje, vidury lygumos, nusidriekusios į melsvus tolius, už spygliuotos vielos užtvarų, pro kurias spoksojo išbadėję aplinkinių kaimų vaikai; virš prieštvaninės krokodilų tylos užgultos Kambo upės telkėsi sunkūs kaip vynmaišiai lietaus pritvinkę debesys.

Ten ištisus metus mes merdėjome, merdėjome ne ištikti mirties, įprastos kare, kai, staiga sugriaudėjus sprogimui, nulekia galva ir aplink atsiveria vaitojimų, sumaišties, panikos

---

* Baixa do Cassanje – karalystė Angolos teritorijoje. 1961 m. sausio 4 d. portugalams užpuolus Baiša du Kasanžę, prasidėjo Angolos karas dėl nepriklausomybės.

ir šūvių tyrai, merdėjome pamažu, kankindamiesi ištisus mėnesius, skausmingai laukdami mirties, bijodami minų kelyje, bijodami maliarijos, kas dieną vis labiau bijodami, kad nebegrįšime namo pas artimuosius ir draugus, kad jie nebepasitiks mūsų oro uoste arba prieplaukoje, baimingai laukdami laiškų, baimingai laukdami saugumiečių, kas savaitė džipu lekiančių į pasienį susitikti su informatoriais, gabenančių tris ar keturis belaisvius, kurie patys išsikasdavo duobę, susigrūsdavo joje, stipriai užsimerkdavo ir, gavę kulką, susmukdavo, subliūkšdavo kaip suflė, kaktoje pražydus raudonai kraujo gėlei.

– Še tau bilietą į Luandą, – ramiai tardavo saugumietis, kišdamas revolverį į makštį po pažastimi. – Tie šunsnukiai neverti pasitikėjimo.

Tą vakarą, kai vienas saugumietis persirėžė užpakalį tualete, atsisėdęs ant įskilusios kriauklės, aš, slapčia džiaugiantis sanitarui, be jokių nuskausminamųjų jam, staugiančiam iš skausmo, susiuvau žaizdą pirmosios pagalbos poste, taip savaip atkeršydamas už tuos žmones, kurie tylėdami kasė sau duobę, liesi, išsišovusiais šonkauliais, iš baimės paplūdę prakaitu, kasė žiūrėdami į mus sausomis bejausmėmis kaip akmenukai akimis, užgesusiomis kaip tų lavonų, kurie gulėjo nuogi ligoninės šaldytuvuose.

Po vakarienės prabildavo springstantis generatorius, įsižiebdavo ištisas žvaigždynas mirksinčių lempučių ir įkypai apšviesdavo virtinę mangmedžių, iš tamsos išplėšdamos kraupias šakas, karininkai iškilmingai eidavo į administracijos pastatą žaisti loto, ir ponia Aureja, vietinio imperatoriaus žmona, žėrėdama gausybe vėrinių bei auskarų ir žavėdama visus gilia iškirpte ir suvytusia krūtine, dalydavo loto korteles ir avinžirnius iš maišo, panašaus į drobulę, kuria vaikystėje dangstydavo siuvamąsias mašinas ankštuose kambarėliuose, pilnuose pintinių su skalbiniais ir kvepiančiuose švariomis paklodėmis, traukdavo medinius numeriukus ir pusbalsiu

skelbdavo skaičius, lyg atskleisdama ypatingą, vien artimiems žmonėms skirtą paslaptį. Kitame svetainės gale vyras įjungdavo plokštelių grotuvą ir, galantiškai lankstydamasis, kviesdavo pradinės mokyklos mokytoją šokti ilgesingus tango: ši liesutė moterėlė atsikišusiais kaip Brežnevo antakiai raktikauliais, amžinai serganti be galo užsitęsiančiomis mėnesinėmis, kankinančiomis ją drauge su vidurių diegliais ir mažakraujyste, spoksodavo į mus išvargusiomis akimis, kuriose atsispindėdavo dažni alpuliai ir daugybos lentelės. Ant sienų bluko akvarelės su hiacintais ir jurginais. Perkūnija virš Kambo upės nutvieksdavo langą – būdavo toks įspūdis, kad tai netikri žaibai, kad tiesiog žiūrime teatre portugalų autoriaus pjesę, o už uždangos koks nors stropus ponas darbuojasi prie elektros saugiklių. Viename kampe, įsikandęs dantų krapštuką, miegodavo mulatas, vienintelės parduotuvės savininkas, knarkdamas kaip lengvos komos ištiktas begemotas. Keleivinio autobuso vairuotojas dailindavo savo kuodą geltonomis plastikinėmis šukomis, kuriomis prekiaujama tik Lisabonos pajūrio kurorte. Vakaras tęsdavosi nuobodžiai, kosčiojant svečiams, abejingai persimetant mandagiais žodžiais, kol galiausiai ponia Aureja atsigręždavo į duris, kilstelėdavo smakrą nelyginant kojotas prieš užkaukdamas, išpūsdavo savo apgailėtiną krūtinę, giliai įkvėpdavo, lyg ruošdamasi nerti į vandenį, ir valdingai ir pratisai sustaugdavo:

– Bonifaaaaaasijauuuuuuu!

Praslinkdavo keletas laukimo sekundžių, ir mulatas, staiga pakirdęs iš miego, imdavo visus klausinėti:

– Kas atsitiko? Kas atsitiko? – sunerimęs kaip srovės nešamas plaustas.

Tuomet virtuvėje sudzingsėdavo taurės, koridoriaus gale šokčiodamas pasirodydavo čapliniškas juodaodis pernelyg dideliais batais ir per siūles braškančia Džordžijos rūmininko livrėja, nešinas padėklu su buteliais, ir visi apmirdavo

laukdami, kad buteliai nusiris ant grindų ir suduš, pažirdami į tūkstančius druzgų, kaip nebyliojo kino filmuose. Viskis atsiduodavo žibalu ir muilu, ir mes visi, atsidūrę per plauką nuo geltligės grėsmės, akimirksniu susivienydavome ir, droviai prisidengę ranka, išsiviepdavome, o valdytojas, laikydamas maišą su avinžirniais ir loto kortelėmis, šaukdavo:

– Geras vynelis, ką? – ir kapitonas nuolankiai nusišypsodavo, lyg išgėręs šaukštą žuvų taukų.

Lauke po cementiniu stogeliu knarkdavo generatorių saugantis vietinis policininkas, ginkluotas lyg ispanų konkistadoro muškieta. Aplink lempas sukdavo ratus šikšnosparniai didumo sulig kurapka, tamsoje spingsėdavo blankūs laužai čiabuvių kaimeliuose, genties vadas Makau, genties vadas Pedrus Makau, genties vadas Marimba, prie tūpimo tako, tolydžio apželiančio brūzgynais, tolumoje ryškiai mirgėdavo Čikitos žiburiai, neįtikėtinas žvaigždynas. Vos tik prasidėjus karui, buvo išžudyti arba išstumti į Kongą moholai ir bundibangalai, nuo amžių gyvenę Baiša du Kasanžėje, o į jų kaimus atkelti džingai iš Luandos srities, tapę kur kas paklusnesniais ir nuolankesniais, kai jų genties vadas, kažkuo apkaltintas, buvo dvidešimt metų pūdomas kalėjimuose. Su stikliniais briliantais papuošta skardine karūna ant galvos, korporacinės valstybės, primetusios jam tą žeminančią karnavalo imperatoriaus uniformą, paverstas juokdariu gentainių akyse, karalius klaidžiodavo po savo kaimą nelyginant psichikos ligonis po psichiatrijos ligoninę, lydimas liūdnų, nustebusių genties senolių žvilgsnių. O kitapus sienos genties vadai Bimbė ir Kaputus nesudėjo ginklų, iš Marimbangengaus plika akimi buvo matyti Kongo teritorijoje įkurtos partizanų bazės: mažyčiai, kas dieną vis didėjantys pastatai. Ponia Aureja maloniai palinko prie mokytojos, mėnesinėmis lenkiančios Niagaros krioklį, lyg nepastebėdama, kad ši paslapčia kasosi apkerpėjusias pažastis:

– Kaip sveikatėlė, ponia Olinda?

Tu tik įsivaizduok (na, trupučiuką, puiku, gana), kaip galima jaustis vidury džiunglių – žaisti loto, klausytis dulkėmis nugultų tango plokštelių, spoksoti į apgailėtinus moterų pašvitus, vyrų elgesį, akvarele nulietus europinius jurginus ant sienos, kai tuo pat metu saugumiečių mirčiai pasmerkti belaisviai guli duobėse, susipynę lyg čiuptuvai, kareivinėse dreba drugio krečiami kareiviai, Luandoje, kambariuose su kondicionuotu oru, generolai žaidžia karą, mums kainuojantį gyvybę, o jiems užtikrinantį saugų gyvenimą, plyti Afrikos naktis, žiburiuodama didinga žvaigždžių begalybe, bailundai*, nupirkti Naujojoje Lisabonoje, merdi svetimame krašte – didelių dvarų čiabuvių kaimuose, o aš rašau namiškiams: „Gyvenu gerai“, tikėdamasis, kad jie supras žiaurią kančių, sadizmo, išsiskyrimo, švelnių žodžių, tėvynės ilgesio beprasmybę, kad jie supras tai, ko negaliu sakyti, nors turėjau pritarti sanitarui, kuris, mūsų vyrams pakliuvus į pasalą, kartojo: „Po velnių, po velnių, po velnių, po velnių, po velnių“, prisimeni, rytuose, nykiuose Lušazo smėlynuose, ten, mano kambaryje, užklotas antklode, švinko kapralo lavonas, o aš sėdėjau ant pirmosios pagalbos posto laiptų, kaip štai dabar su tavimi sėdžiu šioje svetainėje, pro mūsų atspindžius lange žiūrėdamas į upe plaukiančius laivus, aš kalbu, o tu klausaisi, siutindama mane ir išmušdama iš vėžių savo pašaipia mina, nors, pasak Voltero, moterims svetima ironija, keturiolika dygsnių per saugumiečio užpakalį, leisk man padėti galvą tau ant kelių ir sumerkti akis, tas pačias akis, kuriomis, nedrįsdamas pasakyti nė žodžio, žiūrėjau, kaip sipajus** grūda vienam tipui į užpakalį ledo gabalus, nes baimė, supranti, surišo man

---

* Gentis, gyvenanti pietų Angoloje.

** Juodaodis šauktinis, tarnaujantis portugalams pavaldžioje čiabuvių kariuomenėje.

rankas ir kojas, egoizmas reikalavo, kad kuo greičiau sveikas ir gyvas grįžčiau namo, kol už nugaros neužsitrenkė kalėjimo durys, grįžčiau ir viską pamirščiau, vėl dirbčiau ligoninėje, mokėčiau sąskaitas, gyvenčiau šeimoje, šeštadieniais eičiau į kiną, pramogaučiau su draugais, lyg nieko nebūtų atsitikę, aš troškau išlipti Lisabonoje iš laivo, tardamas sau: visa tai netiesa, aš atsibudau, ir vis dėlto, supranti, tokiomis naktimis kaip šiandien, kai alkoholis dar labiau įaitrina mano vienatvę, kai atsiduriu be galo giliame, ankštame šulinyje slidžiomis sienomis, tuomet taip aiškiai, lyg tai būtų atsitikę ne prieš aštuonerius metus, prisimenu savo bailumą ir prisitaikėliškumą, kurį vyliausi užslėpęs pačiame atokiausiame atminties užkaboryje, ir – kaip čia pasakius – sąžinės graužiamas, it užspeistas žvėris įlindęs į kampą, susigūžęs, perbalęs iš gėdos ir siaubo, įsikniaubęs į kelius, laukiu, kol išauš rytas, bet jis neaušta, ir tiek.

R

Neaušta, ir tiek, niekada neišauš rytas, beprasmiška laukti, kada pagaliau pabalzganuos namų stogai, pro užuolaidų tarpelius nedrąsiai prasismelks blausi šalta šviesa, būreliai sušiurpusių, iš miego įsčių išplėštų žmonių stoviniuos autobusų stotelėse, važiuodami į nemielą darbą: mudu esame pasmerkti drauge ištverti šią be galo ilgą naktį, tamsią, slogią, beviltišką, nesiūlančią nei prieglobsčio, nei išeities, drauge klaidžioti drumzlinos viskio šviesos įžambiai apšviestu kančių labirintu, sėdėti šalia vienas kito ant sofos su tuščiomis taurėmis rankoje nelyginant maldininkai su užgesusiomis žvakėmis Fatimoje, bežadžiai, bejausmiai, negyvi, šypsodami vienas kitam kaip išsišiepę fajansiniai šunyčiai svetainėje ant lentynos, žiūrėdami daugelio savaičių baugių nemigos naktų išsekintomis akimis. Ar esi pastebėjusi, kad ketvirtą valandą nakties tyla persmelkia mus savotišku nerimu, užtvindančiu medžius prieš audrą: virpa lapai-plaukai, dreba kamienai-

viduriai, nerimsta, nežinia kodėl tolydžio susikeičia šaknyskojos? Taigi apskritai laukiame kažko, ko nesulauksime, nerimas, varinėjantis kraują, sukasi tuščiąja eiga kaip dviratis treniruoklis, nes ši naktis, žinai, – tai lyg plūduriuojantis dokas, didžiulė spinta, kurios raktą pametėme, tuščias akvariumas, kuriame nėra nė vienos žuvytės, tik šmėkščioja nenusakomos baimės šešėliai: mudu sėdėsime klausydamiesi, kaip ūžia šaldytuvas, vienintelis gyvas tamsoje, it eskimų lediniame būste balsviems lempos atšvaitams mirguliuojant ant glazūruotomis keraminėmis plytelėmis išklotų sienų, kol pagaliau ant šio pastato išdygs kiti pastatai, šiomis gatvėmis nusidrieks kitos gatvės, abejingus veidus nušvies akimirksniu išblėstančios kaimynų šypsenos, durininkui sužels didinga, pasišiaušusi kaimo kvailelio barzda ir ateities archeologai aptiks mūsų kūnus, sustingusius laukimo poza, tokia pat kaip tų molinių figūrų etruskų kapuose, su viskio taure rankoje, apšviestus atominės pašvaistės.

Dabar, jeigu neprieštarauji, gal pabandytume pasiglamonėti ar veikiau atlikti savotišką pagonių mankštą, po kurios sujauktame guolyje kūnas atsiduoda liūdesiu ir prakaitu: mano lova negirgžda, vargu ar šiuo metu viršutiniame aukšte sugargaliuos klozetas, išvemdamas gličias drumzles, ir sutrikdys mūsų bejausmes glamones, viliantis sužadinti geismą, vienas kitam mudu jaučiame tik sanatorijoje merdinčių džiovininkų solidarumą, likimo draugų melancholišką liūdesį: mes jau nebe tokie jauni, kad mums grėstų idiotiškas pavojus įsimylėti, kad širdį ir paslėpsnius suvirpintų nepatirto jausmo pojūtis, kad, baimingai rydami seilę, graudžiai juokingi ištisą popietę stovėtume prie uždarų durų su gėlių puokšte rankoje. Metai apdovanojo mus nepatiklumo ir cinizmo išmintimi, mes praradome nuoširdų jaunystės paprastumą, kai antrąsyk bandėme nusižudyti ir atsipeikėjome ligoninėje, prikelti stetoskopu apsiginklavusio šventojo Petro žvilgs-

nio, mes nepasitikime nei žmonija, nei savimi, nes puikiai pažįstame savo būdą – apgauliu taurumu dangstomą gaižų egoizmą. Aš nepasitikiu anaiptol ne tavimi, ne, priešingai, aš nepasitikiu savimi, nes nesu linkęs atsiduoti kam nors visa širdimi, aš paniškai bijau meilės, nežinia kodėl stengiuosi apnuodyti malonias kasdienybės akimirkas, taip atmiešti jas gaižia ironija, kad jos virsta įprastu pasišlykštėtinu kartėliu. Kas atsitiktų, ką, jeigu mudu iš tikrųjų būtume laimingi? Ar įsivaizduoji, kaip mes sutriktume ir bejėgiškai nuleistume rankas, nerimastingai dairydamiesi kokios nors paguodžiančios nelaimės, kaip vaikai per mokyklos šventę tarp žiūrovų akimis ieško artimųjų šypsenos? Ar kartais nesi pastebėjusi, kaip mes išsigąstame, kai kas nors lyg niekur nieko, be jokių kėslų mums atiduoda širdį, nes nepakenčiame nuoširdaus, visagalio jausmo, nieko nereikalaujančio mainais? Tokius kaip Kamilas Toresas, Gevara, Aljendė mes skubame kuo greičiau nužudyti, nes mums trukdo jų drąsi meilė, ir mes įtūžę, užsidėję ant peties reaktyvinį granatsvaidį, ieškome jų Bolivijos girių tankmėje, bombarduojame jų rūmus, o jų vieton pasodiname atgrasius, panašius į save kraugerius ir, žiūrėdami į jų ūsus, neatsiraugėjame nešvaria sąžine. Taigi mudviejų intymūs santykiai, kaip kažin ką, – tai švelni prievarta, skubota toli gražu ne džiugios neapykantos išraiška, dviejų suplukusių kūnų pralaimėjimas lovoje: sunkiai atgaudami kvapą, žiūrime į laikrodį ant naktinio stalelio, apsirengiame netardami nė žodžio, paskiau, prieš išeidami, vonios kambaryje žvilgtelime į veidrodį, pasigražiname, susišukuojame ir, kol dar neišaušo, grįžtame į savo būsto vienatvę. Beje, tie, kurie gyvena dviese ir norom nenorom naudojasi ta pačia dantų pasta ir muilu, deja, jaučiasi tokie pat vieniši: ak, valgo prie stalo vienas priešais kitą, pilni pagiežos, kuri tvyro ore kaip našlių odekolonas! Vakarais prie televizoriaus puoselėja kerštingus planus nužudyti vienas kitą, smeigdami žuviniu

peiliu, kiniška vaza trenkdami per galvą, progai pasitaikius, išstumdami pro langą! Paleidę vaizduotę, svajoja, kad vyrą ištiktų miokardo infarktas, o žmoną – venų trombozė: skausmas krūtinės srityje, iškreiptos lūpos, vaikiškas vapėjimas ligoninės lovoje! Mes bent jau turime tą pranašumą, kad miegame vieni, kad netrukdo pašalinė koja, lendanti į vėsius paklodės kraštus, priklausančius mums pagal geografinę teisę, tačiau mums trūksta žmogaus, kuriam galėtume suversti kaltę dėl savo begalinio bodėjimosi savimi, dėl savo apmaudaus vidutiniškumo, žodžiu, aukos, kurią galėtume be niekur nieko užgaulioti. Ačiū Dievui, mudviem toks pavojus negresia, mudu – tai lyg du dziudo imtynininkai, kurie, apdairiai saugodamiesi sužeisti vienas kitą, daugių daugiausia griebiasi apgaulių, nepavojingų gudrybių, puldami tiesiog sustoja pusiaukelėje – taip suglemba ir nusvyra aštuonkojo čiuptuvai. Jeigu pasakyčiau, kad tave myliu, tu kuo rimčiausiai man atsakytum, jog nuo tos dienos, kai tau suėjo aštuoniolika, dar niekada nebuvai nė vienam vyrui pajutusi tokios simpatijos, jog tau atsitiko kažkas ypatinga ir nepaprasta ir jog trokštum stipriai priglusti prie manęs kaip telyčaitė ir niekada nesiskirti, ir galų gale mudu, sukišę nosis į savo taures, sočiai pasijuoktume iš savo tyro, nekalto melo. Bet pabandyk įsivaizduoti, kad, kelioms akimirkoms nusivilkę apsauginę buklaus tulžingumo liemenę, mudu galėtume tapti, pavyzdžiui, nuoširdūs! Kad štai dabar, glostydamas tavo pirštus, jau vystančius po apmaustytais žiedais, liečiu ranką trapiai, lengvai pažeidžiamai merginai, kramtančiai gumą tragiškos išdidžiojo Džeimso Dino* nuotraukos paunksnėje, to paties Džeimso Dino, kurio trumpa kometos trajektorija staigiai pasibaigė rūkstančio geležies laužo krūvoje. Kad tavo speniukai stangrėja nuo tikro geismo, kad, įsimetus keistam

* James Byron Dean (1931–1955) – legendinis amerikiečių kino aktorius.

virpuliui, skečiasi kojos, traukia vidurius iš alkio – taip nesuvokiamai ir pašėlusiai įsigeidei manęs. Tai bent! Pavydas, ypatingi poreikiai, kokčios ilgesio kančios! Nusiramink, jau per vėlu, mums visada bus per vėlu, per daug aiškiai mes viską matome, kad rastųsi kvailas, gaivalingas aistros proveržis, man praretėję plaukai, tau raukšlelės akių kampučiuose, kurių nebesugebi paslėpti jausminga šypsena, neleidžia džiaugtis gyvenimu, nekaltomis svajonėmis, tyra širdimi pasitikėti žmonėmis.

Taigi mūsų padėtis tokia, kad dabar būtų geriausia gulti ir prėskai pasimylėti, tarytum paskanauti restorane šaldytos žuvies, vienintele stikline merdinčio karšinčiaus akimi spoksančios į mus iš po žalsvų salotų lapų. Tavo lūpos atsiduoda pasenusiais sausainiais, pasaldytais lūpų dažais, mano liežuvis – tai lyg nušiurusi kempinė, įgrūsta tarp dantų, paburkusi nuo gličių, putojančių seilių. Kaip kažin ką, mudu sueisime kaip tretinio periodo pabaisos kremzlinėmis ir kaulinėmis stuburo ataugomis, kriokdami ir mėgdžiodami priešistorinius driežus, tuo tarpu lauke liūčių išplauti šiaurės keliai atrodo kaip tamsus upės veidrodis, burbuliuojantis visais atšvaitais, ir aš, įšokęs į visureigio kabiną, įsitaisau šalia vairuotojo, o kėbule ant medinio suolo jau sėdi apsauga, – leidžiamės Dala Sambos link, man tarp kojų barška dėžė su vakcina nuo choleros.

Retkarčiais, kai pasijusdavau pernelyg įkliuvęs į spygliuotos vielos užtvarų žabangas, apgvaibęs nuo mango medžiuose kybančių šikšnosparnių ir loto lošimo administratoriaus namuose, nuo žiopsojimo į driežiukus, kurie amžinai sukdavo ratus lubomis, akimirksniu nutverdami ir prarydami Dievo dovaną – naktinius drugius, apdujęs nuo nuobodžios vienodos kasdienybės, kai kingas* karininkų valgykloje

* Toks kortų lošimas.

imdavo atrodyti kaip kvailas ritualas, ilgainiui aplimpantis kruvinos ceremonijos paslaptingais posakiais („Aštuoni arba nulis, antraip aš tave iškrušiu“), kai pasimasturbavęs gulėdavau atviromis akimis, pro langą žiūrėdamas į audros debesis virš Kambo upės ir prisimindamas tavo šlaunis Lisabonoje, tavo kojinių čiužėjimą susikeičiant kojas, austrėmis kvepiantį trikampį po kelnaičių nėriniais, tavo gaktą, kurią mėgdavau glostyti prieš plauką, kai prie virtuvės inkšdavo šunys – beveik žmogaus balsu, nelyginant išalkę vaikai, kai mano dukrelė stropiai nedrąsiais žingsniukais lyg prisukamas žaislas mokėsi vaikščioti nuo vienos kėdės prie kitos, kai sustojo laikas, įstrigęs kalendorių šulinyje taip tvirtai, kaip įstringa akmenys, suleisdami šaknis į žemę, ir kai popietės prailgdavo it mėnesiai, mėnesiai neramaus popietinio pogulio, per visą Baiša du Kasanžę važiuodavau į Dala Sambą apžiūrėti Žingų* dinastijos karalių kapų kalvotoje vietoje tarp mirties vėjo lenkiamų palmių. Daloje, apleistame kaimelyje, kur nieko daugiau nebuvo, tik Zė du Teljadaus kapas** ir viena kita dulkių nugulta krautuvėlė, gyveno seni nuskurdę kolonistai pažalusiais nuo maliarijos veidais, aplink išmirusias trobas klaidžiojo ožkos smailiomis kaip skulptoriaus barzdelėmis, Kaombo ligoninėje budėjo felčeris baltutėliu chalatu, šnekantis išpuoselėta grafienių portugalų kalba. Naktį miegodavome geležinėse gimdyvių lovose tarp spintų su chirurginiais instrumentais ir ginekologinės apžiūros stalų, o kai pabusdavome, vakarykštės audros – kaip nebūta, rytas išaušdavo giedras, skaistus, lyg lietaus nuplautas. Išlipus iš automobilio, man atrodydavo, kad atsidūriau ten pirmąją Pasaulio sukū-

---

* Nzinga Mbande (1583–1663) – Ndongo ir Matambos (Pietvakarių Afrika) karalysčių valdovė.

** Zé do Telhado (tikras vardas José Teixeira da Silva; 1818–1875) – portugalų plėšikas, „svieto lygintojas“, ištremtas į Angolą, kur mirė nuo raupų.

rimo dieną, kai vanduo dar nebuvo atskirtas nuo sausumos, kad, persimetęs per petį tabaluojančius kariškus batus, einu užlietas keistos šviesos, lyg senovinėse nuotraukose, kuriose sidabro-jodo sluoksnis sušvelnina saulės tvyksnio išryškintus kontūrus.

Jeigu suvokei, koks būna ankstyvas rytas Afrikoje, Baiša du Kasanžėje, kaip gaiviai kvepia žemė ir brūzgynai, kaip atrodo tolumoje šakomis susipynę medžiai ir iki pat horizonto nusidriekę medvilnės laukai, baltutėliai kaip sniego drobulė, gal viską pradėtume nuo pradžios, kai po pirmos viskio taurės nedrąsiai persitarėme vienu kitu žodžiu, kai į klausiamą šypseną atsakei vogčiomis mestu žvilgsniu, ir mudu supratome vienas kitą kaip meilužiai, kurie, akimirksniu nusikratę nepasitikėjimo ir baimės, pasisotinę ir patenkinti sutartinai knarkia Laisvės prospekto* pensionuose. Šiaip ar taip, sprendžiant iš tavo karolių gausybės, Maroko molio dulkės – tai tavo toliausios kelionės tikslas: tavo rojaus įvaizdis – purvinas priemiestis, prie apleistų namų sutūpę vyrai, savotiška Algarvė**, užtvindyta čigonų, kurie, tarškėdami kokčia puskalbe, stengiasi žūtbūt tau įpiršti sintetinius kilimėlius ir vielines apyrankes. Kuo toliau nuo karaliaus Manuelio laikų perlo – gotikinio Šv. Jeronimo vienuolyno, didžiųjų atradimų paminklo, ir Kosta da Kaparikos*** paplūdimių, kur žmonės stebuklingai dauginasi kaip skruzdėlės ant ryžių pyrago, tu vysti toli nuo tėvynės ir žūsti kaip kaktusas Šiaurės ašigalyje. Metro tuneliai – tai tavo viduriai, pilni traukinių atmatų, o rentgenograma, padaryta Čilės aikštėje, – miniatiūrinis tavo sielos negatyvas. Mus nepermaldaujamai skiria vienas dalykas: tu žuvusių karių pavardes skaitei laikraščiuose, o aš drau-

* Centrinė Lisabonos gatvė.

** Turistų gausiai lankoma pietų Portugalijos sritis.

*** Kurotinis miestelis prie Lisabonos.

ge su jais valgiau karinio davinio vaisių salotas ir mačiau, kaip kuopos sandėliuose tarp šovinių dėžių ir surūdijusių šalmų suvirinami jų karstai. Pavyzdžiui, kapralas Pereira, į pirmosios pagalbos postą atėjęs gydytis blenorėjos, išsitraukė glebų, į stearino žvakę panašų penį, iš kurio varvėjo balkšvos pūlingos išskyros, o neilgai trukus Čikitos kelyje jam nutraukė galvą. Kepėjas sukūrė eilėraštį apie save ir per pietus dvi valandas jį man deklamavo, kol pagaliau aš užmigau, įsikniaubęs į lėkštę. Leitenantas man liaupsindavo savo tarnaitės gėrybes, žavėdamasis jomis lyg neregėtu stebuklu. Majoras mėgdavo po suknele grabinėti mergiščių papukus, švelnius kaip vynuogės. Ketvirtojo būrio kapitonas paryčiais mainydavosi kaip Drakula, jo veidas išsikreipdavo, tapdavo pilkas it lavono. Na, o aš keliaudavau po čiabuvių kaimus, šnekėdavausi su oriais genčių vadais, pasodintas ant garbingos, tik kilmingiems svečiams skirtos ožiuko oda trauktos taburetės, dalydavau chininą drugio krečiamiems ligoniams, begalinėse eilėse laukiantiems vaistų, gydydavau pūlinius, dezinfekuodavau žaizdas, rūkydavau marihuaną, dundant būgnams, kol vyrai išsprogusiomis akimis, drebėdami visu kūnu, pagaliau suklupdavo prie baimingai ūksinčių būgnų. Baltieji džiunglių gyventojai, vieniši, išsisklaidę, be išteklių savo nedirbamose žemėse, lovos galvūgalyje pasidėdavo ginklą, eidami gulti su savo juodaodėmis meilužėmis, paklusniomis ir bežadėmis kaip šmėkštelėjęs šmėklos šešėlis. Puldama visu frontu, aukšta žolė rydavo sugedusius traktorius, goždavo pastatus, versdavo tvoras, užsmelkdavo šen bei ten pakelėse ant kapų kyšančius kryželius. Kartą prie kareivinių išklerusiu sunkvežimiuku privažiavo šviesiaplaukis vyriškis ir, iškėlęs lagaminą su visa kunigo apranga, karininkams prisistatė:

– *Soy basco y amigo íntimo del cabrón Francisco Franco.**

---

* Esu baskas ir šunsnukio Fransisko Franko artimas draugas. (*Isp.*)

Tai va, Gago Koutinjaus miestelyje buvo apleista misija, senas pastatas su kolonomis gaivioje akacijų paunksnėje, kur žingsniai aidėdavo nelyginant Hičkoko filmuose. Popiet mudu su leitenantu paprastai nuvažiuodavome džipu prie geležinės aprūdijusios tvoros, išimdavome užpakalinę sėdynę, įsitaisydavome po medžiu pasimėgauti didžia paukščių ramybe ir tyla aplink aukštą lają ir rūkydavome netardami nė žodžio, nes žodžiai staiga tapdavo beprasmiai kaip laivas mieste, akvariumas vidury jūros, orgazmo simuliavimas orgazmo metu, rūkydavome netardami nė žodžio, ir mūsų venomis palengva tvindavo tyki ramybė, sutaikydama mus su sąžine, atleisdama mums tai, kad esame čia, svetimos šalies grobikai prieš savo valią, pamažu žlungančio, zakristijoniškos kvailybės apnuodyto nykaus provincinio fašizmo atstovai.

– *Soy basco y amigo íntimo del cabrón Francisco Franco.*

Dala Sambos valdytojas gyveno vienui vienas su žmona ir vaikais tuščiame name, iš balkono buvo matyti neįtikėtinai melsvos Kasanžės platybės, Kongo pasienis prie deimantų upės, tviskančios nuo negludintų brangakmenių atsispindinčiais saulės atšvaitais. Verandoje raičiodavosi iš skausmo kirmėlių turintys vaikai. Žmona, įsispyrusi į šlepetes, ištisomis savaitėmis megzdavo apskritas servetėles, išsiduodama, kaip ilgisi prarastosios Kampo de Ourikės, menkaverčių galanterijos krautuvėlių žvaigždyno aplink gotikinio stiliaus Šventojo Kondestavelio Auksarankio bažnyčią, skirtą išimtinai technokratų jungtuvėms. Vakarienė *à La Tour* prie žibalinės lempos, veidai lyg obuoliai ant šakos dulsvame tamsos fone, čiabuvių kaimas, kaip susimąstęs filosofas atsigręžęs į save patį, vienas kitas laužas prieblandoje, sutūpusios žmogystos, vakarienei kepančios trūkčiojančius svirplius.

– *Soy basco...*

Velniop, aš irgi, ištremtas iš savo šalies, atplaukiau čia laivu, nuo triumo iki pat viršutinio denio pilnutėliu karei-

vių, per patį karo įkarštį atsidūriau stovykloje, už trijų eilių spygliuotos vielos užtvarų, vidury minų lauko, gyvas buvau tik deguonimi – artimųjų laiškais ir dukrelės nuotraukomis. Nuo pradinės mokyklos laikų Angola man buvo rausvas stačiakampis žemėlapyje, šypsančios juodaodės vienuolės „Misijų kalendoriuje“, moterys su žiedu nosyje, Mouzinjus de Albukerkė* ir begemotai, didvyriškasis „Portugalijos jaunimas“, balandžio lietui lyjant žygiuojantis mokyklos kieme. Vienas juodaodis kurso draugas, kartą parsivedęs mane į savo kambarį, parodė man nuotrauką – sudžiūvusią moterį, kurios veide buvo matyti suakmenėjusio maišto šimtmečiai.

– Tai mūsų „Gernika“. Norėjau, kad ją pamatytum, kol dar esu čia, nes gavau šaukimą į kariuomenę ir rytoj sprunku į Tanzaniją.

Aš viską supratau tik tada, kai valstybės saugumo kareivinėse pamačiau belaisvius, jų susitaikymą su likimu, nuo bado išpampusius vaikų pilvukus, sausas jų akis, sklidinas baimės. Kaip kažin ką, toje aplinkoje, kurioje gimiau, į juodaodžius buvo žiūrima kaip į „mielus padarėlius“, taip žiūrima į šunis, arklius arba keistus ir pavojingus, į žmones panašius gyvūnus, kurie Santo Antonijaus kaimelyje šaukdavo man iš tamsos:

– Portugale, nešdinkis namo! – spjaudami į mano vakcinas ir vaistus, vien trokšdami, kad pakratyčiau kojas kur nors kelyje, nes gydžiau ne juos, gydžiau pigią darbo jėgą plantatoriams, septyniolika eskudų už visą darbo dieną, eskudą už maišą medvilnės, per juos aš gydžiau Malanžės arba Luandos baltuosius, baltuosius, tysančius Salos saulėkaitoje, baltuosius, klykiančius Alvaladės stadione, Nacionalinio

---

* Joaquim Augusto Mouzinho de Albuquerque (1855–1902) – kavalerijos karininkas, pagarsėjęs portugalams užgrobiant Mozambiką.

sporto klubo baltuosius, su panieka atsisakančius kalbėti su kariškiais:

– Mums nieko iš jūsų nereikia, – taigi draugo „Gernika“ pamažu tapo mano „Gernika“, panašiai kaip aš tapau *basco y amigo íntimo del cabrón Francisco Franco*, tuomet sukroviau į dėžes savo vakcinas ir vaistus ir grįžau už spygliuotos vielos užtvarų, prie Marimbos mango medžių, atėjau į pirmosios pagalbos punktą, uždariau duris ir, atsisėdęs prie rašomojo stalo, staiga – kaip kažin ką – pasijutau lyg į kampą užspeistas žvėris.

S

– Einu, Sofija, – tariau iš svetainės, atėjau pasišnekėti su tavimi ir atsisėdau ant klozeto priešais veidrodį, ten, kur kiekvieną rytą skutuosi. Pasiilgau tavo šypsenos, tavo švelnių rankų, tavo kojų kutenimo. Pasiilgau tavo plaukų kvapo. Šis vonios kambarys – akvariumas glazūruotų keraminių plytelių sienomis su lempa palubėje, įkypai apšviečiančia mane, nerangiai it medūza plūduriuojantį nakties vandenyse, mano rankos, minkštos kaip aštuonkojo čiuptuvai, tarytum mėšlungiškai moja atsisveikindamos, mano liemuo sustingęs lyg baltas koralas. Muilindamasis veidą, Sofija, tarsi liečiu pirštais stiklinius odos žvynelius, mano akys išsprogsta, pasidaro liūdnos kaip karšio virtuvėje ant stalo, pažastyse dygsta angelo pelekai. Ištirpstu vandens sklidinoje vonioje, nes, man rodos, nutroškusios žuvys virsta gličiomis putomis vandens paviršiuje, o kadangi žuvys, be abejo, nutrokšta upėje, vandenyje lieka plūduriuoti jų apipuvusios akys. Sofija,

štai čia auštant, kai nė menkiausias spindulėlis neapšviečia stogų žalsvais atšvaitais, o žiburiai tokie ryškūs tamsoje kaip jonvabaliai, kai Lisabonos tamsybės mane apgaubia savo šiurpiomis gležnomis klostėmis, kiekvieną rytą, vedamas seniai mirusios mamos milžiniškos rankos, atsėlinu čionai slapčiomis paleisti į klozetą vaikystės dienų čiurkšlės. Dabar, Sofija, kai esu suaugęs, gyvenu vienui vienas ir namsargis pagarbiai sveikinasi su manimi, vis tiek kartais mane apima keistas jausmas: jaučiuosi esąs negyva žuvis, šiame akvariume glazūruotų keraminių plytelių sienomis atlikdamas rytinę apeigą tarp veidrodžio ir bidė taip pat nedrąsiai, kaip ją atliktų mirusieji, jeigu, beje, jie vaikščiotų po žeme, nenusakomo siaubo kupinomis akimis žiūrėdami vienas į kitą. Pasiilgau tavo pilvo, tavo juodų kojų, kuriomis apžergi mane, tavo paslaptingo, karšto ir aistringo juoko pliūpsnių, kurio nesugebėjo nuslopinti nei saugumiečiai, nei vyriausybė, nei kelių tiesybos bendrovės traktorininkai, nei valdytojo gašlumas, nei sadistiškas ir liguistas baltųjų įsiūtis. Pasiilgau tavo lovos, priveiktas aštuonis šimtmečius ant savo kupros infantes nešiojančio europiečio nuovargio, pasiilgau tavo kaitrios vaginos, trokšdamas joje paskandinti savo švelnumo gėdą, panardinti savo stangrų penį, tolydžio linkstantį tavo pusėn, kaip vėjo kryptimi linksta laivo stiebai, tą pašėlusį meilės geismą, kurį bandau nuo tavęs nuslėpti. Sofija, aš užtūpiau ant klozeto, kaip višta, dėdama kiaušinį, patogiai įsigūžia gūžtoje, ir štai, purendamas savo suvytusių sėdmenų plunksneles, dedu auksinį kiaušinį – geltoną šūdą, paliekantį pėdsaką ant fajanso, nuleidžiu vandenį, sukudakuoju kaip džiugi perekšlė, – toks įspūdis, jog šis melancholiškas mitrumas pateisina mano gyvenimą, jog, kasnakt sėdėdamas čia priešais veidrodį, jame stebėdamas pageltusius paakius ir lūpų kampučiuose tolydžio gausėjančias raukšles, paslaptingą raukšlelyčių tinklą, tokį pat kaip ir Leonardo drobėse,

galutinai įsitikinu, kad po tiekos metų, kai tave, Sofija, palikau, tebesu gyvas, laikausi šiame akvariume glazūruotų keraminių plytelių sienomis, o lempa palubėje įkypai apšviečia vandens paviršiuje plūduriuojančią negyvą žuvį apipuvusiomis akimis.

Sutikau tave Gago Koutinjuje vieną šeštadienio rytą, kai, atėjusios prie spygliuotos vielos užtvarų grąžinti kareiviams iškrakmolytus drabužius, skalbėjos laukė sutūpusios ant šlaito prie užkardos, šnekučiuodamos savo ypatinga kalba: aš menkai ją suprantu, bet esu girdėjęs ja svinguojant saksofonininką Čarlį Parkerį*, nesistengusį išrėkti savo kruvinos neapykantos juokingam ir žiauriam baltųjų pasauliui. Mus pykindavo nuo Afrikos raudonžemio kvapo, tarytum puvėsių tvaiko, panašaus į mirusiųjų ūmą ligoninėse, brūzgynuose tyliai rijo vieni kitus vabzdžiai, skalbėjos, švarius skalbinius suvyniojusios į margas marškas, nesipriešindavo kareiviams, kai šie graibydavo joms strėnas, pečius, krūtis, kaitinant milžiniškai, tarytum vienoje vietoje pakibusiai Angolos saulei, o moterys tuo tarpu šaipydavosi tarpusavy iš netramdomo baltųjų geismo, iš jų neapsukrumo ir skubotumo, iš to, kad jie atsiduoda lavonu, atsiduoda jau seniai, vos atplaukę laivu iš Lisabonos, tie lervomis virtę vyrai su karabinais rankose.

Šeštadieniais čiabuvių kaimelio vidury iš pat ryto rinkdavosi senoliai ir, susėdę aplink moliūgėlį su tabaku, it senoviniai garvežiai pro nosį ir iš burnos pūsdavo rudus dūmų kamuolius, savo augaliniu abejingumu dangstydami neapykantą grobikams. Tai buvo Nengo, Lusės ir Luatės senoliai, Sesos ir Musumos senoliai, Luanginos ir Lukusos senoliai, Narikinjos senoliai, Šalalos senoliai, Lušazo senoliai ir kilmingieji, Pasaulio Pakraščio žemių viešpačiai, prieš dauge-

---

* Charles Parker, Jr. (1920–1955) – amerikiečių džiazo saksofonininkas ir kompozitorius.

lį šimtmečių keliomis bangomis atkeliavę iš Etiopijos, jie išgujo hotentotus ir kamesekelius, gentis, gyvenusias šiame smėlynų ir šaltų naktų krašte, kur, švytintiems dievams prisilietus, virpa krūmai. Laisvi senoliai, kuriuos pavertė niekingais vergais ir suvarė už spygliuotos vielos užtvarų primityviais šautuvais ginkluoti šauktiniai, tūžmingi saugumiečiai trikampiais driežų veidais ir pagiežinga kolonijinė valstybė, laikanti juos žemąja rase, spjaudė ant tamsios žemės garuojančius tabako kezulus, sunkias paniekos gleives.

Senoliai rinkdavosi čiabuvių kaimo vidury, lodavo šunys, aplink lūšnas vaikydamiesi nupiepusias vištas, lengvutės ir neapčiuopiamos žiedadulkės, panašios į pudrą senovinių skaistalų dėžutėse, sustatytose mano vaikystės dienų drabužinėje, komodų stalčiuose, leisdavosi nuo medžių, nejudrių tarytum uolos, bazaltinėmis šaknimis įaugusių į beprotišką Afrikos žemę. Majoras gūžčiodavo pečiais savo šarvuotame kabinete, irgi tapęs vergu ir uždarytas už spygliuotos vielos užtvarų, tačiau išpuikę ir nužmogėję karo viešpačiai buvo Luandoje, jie žudė mus vieną po kito, žemėlapiuose smaigstydami spalvotas gaireles, o aš žiūrėdavau į tave, Sofija, tupinčią šlaite tarp moterų žaliais, mėlynais ir juodais apdarais, tarp moterų, tarškančių, kvatojančių ir besišaipančių iš gašliai jas graibančių kareivių, tarp Lušazo moterų, abejingai atkišančių savo gaktas drėgnos tylos pritvinkusiose lūšnose prie vaikų, bambukų lazdelėmis pakampėje tyliai žaidžiančių savo svarbius vaikiškus žaidimus.

Sutikau tave, Sofija, vieną šeštadienio rytmetį, ir tavo juokas, nevaržomas, skambus ir slėpiningas belaisvės juokas, panašus į varnų skrydį, kurį nutapė Van Gogas prieš nusižudydamas vidury saulėto javų lauko, mane sujaudino taip, kaip sujaudina nuoširdus švelnumas, kai jaučiuosi vienišas, kaip kuždesys mūsų namuose Benfikoje prie kapinių, kur girdėti tylios ir liūdnos mirusiųjų aimanos.

Man nusibodo karas, Sofija, nusibodo nežabotas karo žiaurumas, nusibodo, begulint lovoje, sapnuose klausytis žuvusių draugų aimanų, baugūs ir šalti kaip alyvmedžių šešėliai, jie neduoda man ramybės, žadina prašydami nepalikti pūvančių švininiuose karstuose, man nusibodo būti lerva tarp lervų karininkų valgyklos koplyčioje, grėsmingai mirkčiojant generatoriaus elektrai, man nusibodo žaisti šaškėmis su pagyvenusiais kapitonais, liūdnai juokauti su jaunesniaisiais leitenantais, nusibodo naktimis dirbti operacinėje, iki alkūnių išsitepus rankas gličiu ir šiltu sužeistųjų krauju. Man viskas nusibodo, Sofija, ir mano kūnas meldė ramybės, kurią galėtų suteikti nebent romus moters kūnas, moters krūtinė, prie kurios prisiglaudę galėtume numaldyti savo neviltį ir baimę, nuoširdus moters švelnumas, romus taurumas, it lopšys užliūliuojantis vyrišką nerimą, nerimą, kupiną vienišo vyro neapykantos ir tos nepakeliamos naštos – mirties baimės. Seržantas sanitaras išsprogusiomis bespalvėmis it aklo arklio akimis, kaip maro bijojęs Afrikos, atvedė tave už rankos, tamsios, putlios, tvirtos ir jaunos rankos, atvedė prie užkardos, prie baltojo kelio į Luzą, į tą vietą, kur aš stovėdavau žiūrėdamas į tave, į pilkšvai žalią mišką, bukaprotiškai mašinomis iškirstus ir pašlaitėje suverstus medžius, ir paklausė skausmingu balsu, nedrąsiai, lyg bijodamas pats savęs, tokiu pat balsu, kokiu sapne manęs šaukdavosi žuvę draugai beprasmiškai aptvarstytomis galvomis, šlapiais, susivėlusiais plaukais, balsu, primenančiu kadaise pastipusį mano šunį, kurio kauksmas sode po figmedžiu seniai išdilo man iš atminties:

– Pone daktare, ar jums nereikia skalbėjos?

Man nereikėjo skalbėjos, Sofija, marškinius, rankšluosčius, glaudes ir kojines man skalbdavo sanitarai, bet man reikėjo tavęs, vaisiais kvepiančio tavo pilvo, tavo tatuiruotos gaktos, tavo stiklinių karolių, kuriuos juosi ant liemens, tavo

kojų, standžių ir ilgų kaip upinio paukščio, oriai strykčiojančio nuo akmens ant akmens.

Man nusibodo karas, Sofija, nusibodo žiūrėti, kaip keliu neša sužeistuosius, paguldytus ant paskubomis padarytų brezentinių neštuvų, sužeistuosius, gailiai dejuojančius, kažką šaukiančius, kaip šaukia jūra, jūra Obelų paplūdimyje, riaumojanti mano lovoje kaip apsiputojęs rujojantis bulius. Atsibudę su broliais, nieko nesuprasdami, klausydavomės duslaus jūros krioksmo, susirietę ant sudrėkusių čiužinių, virš vaistinės, nelyginant išgąsdinti embrionai gimdoje, nieko nesuprasdami, klausydavomės, kaip mauroja jūros bulius, kaip ragais bado kambario duris, kaip, peršokęs per tvorą, it pašėlęs šuoliuoja gatvėmis, kaip bando užmigti, šalia mūsų ant priegalvio dėdamas savo didžiulį lediną snukį, nes jūra, Sofija, serga chroniška nemiga kaip ir mirusieji, kuriems vaikščiojant kraupiai negirdimais žingsniais braškėdavo grindys mūsų namuose Benfikoje.

Man nusibodo karas, nusibodo iki pat ryto linksoti prie draugų, mirštančių greitosiomis įrengtoje operacinėje po kabama lempa, nusibodo žiūrėti, kaip žiauriai liejame savo kraują, nusibodo eiti į lauką parūkyti paryčiais, kai dar tokia gūdi ir tamsi naktis prieš auštant, kai dar tokia gūdi, gili, begalinė ir tamsi naktis prieš auštant, ir staiga išvysti giedrą padangę, pilną neregėtų žvaigždžių, visiškai kitokią negu levandų ir naftalino dangus virš Benfikos arba kalnų pušų dangus virš Beiros, arba juo labiau audringų bangų dangus virš Obelų paplūdimio, kur plūduriuodavau kaip srovės nešamas laivas, staiga išvysti giedrą, aukštą, nepasiekiamą Afrikos dangų ir jo geometrinius žvaigždynus, žėrinčius nelyginant ironiškos akys. Bestovint prie operacinės durų, kur kareivinių šunys uosdavo mano drabužius, ištroškę mano sužeistų draugų kraujo, įsigėrusio į mano kelnes, marškinius, šviesiais pūkeliais apžėlusias rankas, Sofija, man kildavo neapykanta:

aš nekenčiau visų tų, kurie mums melavo, mus engė, žemino ir žudė Angoloje, rimtų ir orių ponų, iš Lisabonos skerdžiančių mus Angoloje, politikų, pareigūnų, policininkų, informatorių, vyskupų, visų tų, kurie, giedodami himną ir rėždami prakalbas, varė mus į karo laivus ir siuntė į Afriką, siuntė į Afriką mirti ir rezgė mums šiurpias vampyrų žabangas.

Tą dieną, kai tave sutikau, po vakarienės nežaidžiau šaškėmis su pagyvenusiais kapitonais, nelošiau pokerio su jaunesniaisiais leitenantais, išvaikiau alkanus šunis, atkakliai sukančius ratus aplink valgyklą, nes čiabuvių kaimo gyventojai patys medžiojo žiurkes, plėšrius ir bailius žvėrelius, nerimastingai uodžiančius mūsų, baltųjų, šešėlius, ir, išėjęs pro užkardą, leidausi į tamsą, link čiabuvių kaimo pakalnėje, iš kur sklido manijokų smarvė tarytum kapų rūsio drėgmė: manijokai, džiovinami ant lūšnelių stogų, panašūs į kaulus, kuriuos ponas Žoakimas, medicinos studentams pardavinėjęs griaučius, Šventojo Jono kapinėse pirkdavo iš duobkasio ir džiovindavo savo namo palėpėje, šalia medicinos fakulteto, šiek tiek gadindamas aplinkinio parko orą.

Būčiau galėjęs prisiekti, kad tu laukei manęs, Sofija, už storų plūkto molio sienų su atsispaudusiais nežinomų mūrininkų pirštais, nes medinės durys atsidarė man nespėjus jų stumtelėti, atsidarė į tamsą, tamsesnę už naktį, pilną kvėpavimo, kuždesių, miegančių vištų tylaus kvaksėjimo, pro kojas šmurkštelėjo šuo, pajutau tavo ranką, Sofija, vedei mane tamsoje, kaip kada nors, kai būsiu aklas, mane ves duktė, vedei mane tamsoje ir tyloje, ir aš įsivaizdavau tavo pergalingą juoką, laisvos moters juoką, kurio nenutildys joks saugumietis, joks kariškis, joks šauktinis, tavo juoką, kurį girdžiu netgi šiandien šiame steriliame ir pasišlykštėtiname akvariume glazūruotų keraminių plytelių sienomis, girdžiu tupėdamas ant klozeto ir žiūrėdamas į veidrodį, į savo beviltiškai pasenusį veidą, nuo rūkymo pageltusius pirštus, pražilusius plau-

kus, kokių tuomet dar neturėjau, į raukšles, Sofija, įsirėžusias kaktoje, išduodančias vangų nuovargį, būdingą galutinai pralaimėjusiam žmogui.

Būčiau galėjęs prisiekti, kad įduba šiaudiniame čiužinyje derėjo mano kūnui, lyg nuo seno būtum kantriai manęs laukusi, kad tavo vagina nuostabiai atitiko mano penį, kad pintame lopšyje miegantis sūnelis mulatas, kurį krautuvininkas Afonsas, storas sniaukrojantis rudaplaukis, laikė savo vaiku ir kartais atsainiai pliaukštelėdavo jam per užpakaliuką ankštoje, džiovinta žuvimi dvokiančioje savo parduotuvėlėje, ramiais veido bruožais priminė mane, koks buvau kadaise, karo kančių ir kartėlio dar nepaverstas iliuzijas praradusiu ciniku, lytinį aktą pradedančiu mechaniškai ir abejingai, kaip įprasta vienišiems restoranų lankytojams, regintiems savo esybės gilumoje šmėkščiojant liūdnus praeities šešėlius.

Tu laukei manęs, Sofija, gūdžioje lūšnelės tamsoje, beregint uždegei į butelį žibalo pamerktą dagtį, ir, plevenant blankiai liepsnelei, pamačiau lentynose išrikiuotas skardines, skalbinių pintinę, uždengtą ketvirtainį langą, kampe tupinčią senę, kuo ramiausiai rūkančią bambukinę pypkę, nukaršusią senę šiurkščiais garbanotais plaukais, baltesniais už baltutėlę Kasanžės medvilnę, ir plokščiomis, tuščiomis krūtimis, prilipusiomis prie kaulėtos krūtinės kaip mirusiųjų akių vokai prie tuščių akiduobių. Tu manęs laukdavai, Sofija, ir mudu niekada nepersitardavome nė vienu žodžiu, nes tu atjausdavai mano vyrišką nerimą, nerimą, kupiną vienišo vyro neapykantos, širdies gilumoje bailumo žadinamą pasipiktinimą, nuolankų susitaikymą su Lisabonos ponų primestu smurtu ir karu, atjausdavai mano beviltiškas glamones ir nedrąsų švelnumą, ir tavo rankos palengva sliuogdavo mano nugara be jokio pykčio ar pašaipos, palengva glostydavo šaltu prakaitu išpiltus šonus, švelniai glausdavo mano galvą prie apvalaus peties, ir aš, Sofija, būdavau tikras, kad tu šypsaisi tamsoje,

tyliai ir paslaptingai šypsaisi, kaip šypsosi moterys, kai vyrai staiga tampa vaikais ir patikliai prisiglaudžia, suglebę ir bejėgiai, pavargę kovoti su tuo, kas širdies gilumoje juos siutina.

Tavo namai, Sofija, dvelkė gyvybe, gaivia ir linksma nuotaika, lyg ūmai pratrūkstančiu tavo juoku, šiluma, gerumu, švelnumu, kažkuo, kas neįveikiama, ir man, ištrūkusiam iš kareivinių, iš beviltiško kartėlio aplinkos, kurioje kamavosi karininkai, priversti žudyti ir stebėti, kaip žūva draugai, kaip ir aš kankinami tėvynės ilgesio ir baimės, būnant su tavimi vaidendavosi, kad grįžau į vaikystę: Žiža man kaso nugarą, senelis prieina prie lovos ir švelniai bučiuoja mane miegantį į smilkinį, teta Madalena, glostydama man plaukus, sako „vaikeli", – aš visada tūnodavau savo kambaryje toks išdidus ir vienišas, retkarčiais dirstelėdavau pro langą į figmedį sode, ir širdį perverdavo dvasinės vienatvės skausmas.

Aš visada jausdavausi vienišas, Sofija, mokykloje, licėjuje, universitete, ligoninėje, netgi vedęs, vienišas su savo knygomis, kurias skaičiau be saiko, su savo pretenzingais ir lėkštais eilėraščiais, draskomas troškimo rašyti ir baimės, kad nieko nesugebu, nemoku žodžiais išreikšti to, ką norėčiau išrėkti žmonėms: „Štai aš! Žiūrėkite, štai aš! Klausykitės manęs netgi tada, kai aš tyliu", bet neįmanoma suprasti to, ko nepasakai, Sofija, žmonės žiūri į tave, nesupranta, nueina sau, šnekasi vieni su kitais, nekreipdami į tave dėmesio, pamiršdami tave, ir tu jautiesi tada apleistas kaip paplūdimys spalio mėnesį, neišvaikščiotas paplūdimys, tolydžio skalaujamas jūros bangų, lyg braukomas bejėgiškai nusvirusios rankos. Visada jaučiausi vienišas, Sofija, netgi kare, ypač kare, nes karinė draugystė apgaulinga: pakliuvę į neišvengiamo likimo žabangas, kariai kenčia drauge, bet, be kančių, niekas daugiau jų nesieja, kai jie guli tame pačiame apkase, aplink sprogstant bomboms; netgi išvykęs prie apleistos misijos, šalia leitenanto sėdėdamas ant galinės džipo sėdynės

ir akacijų paunksnėje klausydamasis vabzdžių ir paukščių, ir spengiančios Afrikos tylos, jausdavausi vienišas, vienišas lauko ligoninėje tarp sužeistųjų, susirietusių iš skausmo ir baimės, vaitojančių ir verkiančių, ir šaukiančių mane begalinėmis naktimis. Kokia beprotybė tas karas, Sofija, sakau tau, tupėdamas ant klozeto vonios kambaryje priešais veidrodį, negailestingai sendinantį mane šioje akvariumo šviesoje, tarp glazūruotų keraminių plytelių, vamzdžių, buteliukų, glotnių porcelianinių kriauklių, kokia beprotybė tas karas stebuklingoje ir kaitrioje Afrikoje, kur papraščiausiai gyveni kartu su saulėgrąžomis, ryžiais, medvilne, kur vaikai gimsta, veržda-miesi į pasaulį kaip pergalingi garuojantys geizerių fontanai.

Sakyk, Sofija, kodėl juodaodės moterys gimdo tylėdamos, kodėl tyliai ir ramiai guli ant demblių, kai kūdikio galvytė pamažu lenda iš tarpukojo, pasirodo visa, išsprūsta petukas, liemuo išslysta iš makšties lyg penis po sueities, išslysta nepakartojamai, negailestingai, sklandžiai, be skausmo, tiesiog švelniai atsiskiria viena nuo kitos dvi būtybės, vienas nuo kito du kūnai, kurie niekada nebesusijungs, kaip ir mudu, Sofija, netekome vienas kito: kai atėjau pas tave ir durys neatsidarė, pasibrazdinau, pavaikščiojau pasieniais klausydamasis, bet man atsiliepė tyla, pro plūktinės sienos plyšius, pro žolėmis dengtą stogą neišgirdau nė garso, nei žmonių kvėpavimo, nei tykaus miegančių vištų kvaksėjimo, dar sykį pasibrazdinau, ir pro durų langelį dirstelėjo senė su rūkstančia pypke dantyse, šnairomis permetė mane tuščiu žvilgsniu, ant jos suvytusio pilvo lėtai siūbavo strėnjuostė, aš priėjau arčiau, pažvelgiau į vidų, žibalinė žibė apšvietė tuščią lovą, sustandėjusias paklodžių klostes, surūdijusias skardines ant lentynos, siaubingą tuštumą. Senė trūktelėjo pypkę iš dantų, lyg pašto ženklą plėšdama nuo voko, paleido man ant šlaunies juodą kaip lietaus debesis seilių trykšlę, suraukė lūpas kaip subinę, iš pypkės nuvingiavo dūmelis, ir ji tarė:

– Ją išsivežė saugumiečiai.

Gal tai buvo tavo motina, o gal močiutė, bet jos balse nebuvo nė ženklo liūdesio ar baimės, o gal tiesiog aš nepastebėjau – taip nustebau išgirdęs ją kalbant. Lyg būtų netikėtai prašnekęs stalas ar kėdė ir iškiliu balsu padeklamavęs mano tėvo mėgstamiausius Antero sonetus.

Rytojaus dieną, važiuodamas į civilinę ligoninę, užsukau į saugumo kareivines, belaisviai dirbo saugumiečių lauke, saugomi žiauraus ginkluoto prižiūrėtojo, kuris stovėjo namo paunksnėje įsitempęs kaip hiena, kiekvieną akimirką pasiruošęs pulti išsekusius pusnuogius žmones, suspardytus ir sumuštus vyrus ir moteris skustomis galvomis, kurie vangiai lenkėsi prie žemės kaip gyvi lavonai. Aš užėjau į saugumiečių štabą, Sofija, ir, žengdamas per slenkstį, drebėjau iš baimės ir pasišlykštėjimo, pasiteiravau apie tave brigados vadą, kuris, stovėdamas prie landroverio, diktavo nurodymus dviem menkystoms, o šie, su pistoletais prie juosmens, stropiai kaip moksleiviai rašėsi kiekvieną žodį į bloknotus. Šunsnukis sukvakėjo patenkintas, nelyginant vienuolis prie valgiais nukrauto stalo.

– Saldainiukas, ką? Buvo susidėjusi su maištininkais. Ryšininkė, aišku? Patvarkėm visi iš eilės, juk reikia vyrams atsipalaiduoti, o paskui davėm jai bilietą į Luandą.

Man metas eiti į vidų, Sofija. Jau paryčiai, viskis muša pro kūno poras lyg garas iš burnos, aptraukiantis lango stiklą, aš blaškausi sudirgęs nuo blaivinančios apyaušrio šviesos, drauge su praeities vėju užliejančios mane skaidriu liūdesiu. Plačiai išsišakojęs kraujo medis kūno sąnarius, odą tvindo migla, tokia pat nykia, kokia lapkričio mėnesį prislegia namas po namo bundantį mano varganą apšiurusį miestą, kurio laukia įprasta kasdienybė. Išeinu iš akvariumo glazūruotų keraminių plytelių sienomis, kaip andai išėjau iš saugumo būstinės, kur belaisviai ravėjo saugumiečių daržą, it gyvi

lavonai vangiai lenkdamiesi prie žemės, nesipriešindami ir nemaištaudami, išeinu prastūmęs šią naktį, kaip kitados nesipriešindamas prastūmiau dvidešimt septynis kruvino pragaro mėnesius, einu į koridorių, Sofija, gesinu šviesą ir nusikvatoju iš visos gerklės, kaip prie landroverio nusikvatojo brigados vadas – „na ir kekšė, net neapsidžiaugė“, – it pasisotinusi hiena šiepdamas plėšrius dantis. Matai, Sofija, tokiu aš tapau savo ar ne savo noru: senu ciniku, kuris tyčiojasi ir iš savęs, ir iš žmonių, kvatodamas pavydžiu, gaižiu, žiauriu mirusiųjų juoku, sadistišku ir bežadžiu mirusiųjų juoku, kokčiu ir nešvankiu mirusiųjų juoku, viskio skaidrumoje dūlėdamas iš vidaus, kaip albumuose kad liūdnai dūlėja nuotraukos, iš lėto blankstant veido bruožams ir vešliems ūsams.

T

Pala, leisk, aš tau atsegsiu liemenėlę. Užgesinu lempą ant naktinio stalelio, ir jauki prieblanda nusileidžia ant paklodžių lyg šydas ant veido: kadaise, vaikystėje, užuojautos vizito atėjusios orios damos su tokiais šydais susėsdavo prie stalo aplink sidabrinį arbatinuką ir iškilmingai gerdavo arbatą, dailiai imdamos iš lėkštės sausainius zomšinėmis pirštinaitėmis apmautomis rankomis. Atsisėdęs ant lovos, nusimaunu puskojines, o tu tuo tarpu grumiesi su savo kelnių užtrauku taip pat nekantraudama kaip taksi vairuotojas, sustojęs prieš raudoną šviesą: galimas daiktas, mums nusišypsos laimė, ir šiame kambaryje netrukus įsivyraus šeimyninė atmosfera, nuausta iš kantriai įdiegtų bendrų įpročių. Betgi nesispyriok, leisk man atsegti liemenėlę: man patinka tie mažyčiai painūs kabliukai, kurie niekada neatsikabina taip, kaip galvoji, patinka ir krūtys, pagaliau mano delnuose paliekančios savo apnašą – taip gyvatės palieka ant krūmų pakibusias išnaras.

Ar esi pastebėjusi, kad krūtys išsirita iš suknelių kaip mėnuliai, apvalios, baltos, švelnios, opalo spalvos, ir, spindėdamos drungna pieno ir kraujo indų vidine šviesa, pergalingai lėtai pakimba virš mano kūno miesto? Gražu pažiūrėti, kaip krūtys pasirodo virš krūtinės, abejingai pakyla man prie lūpų, kad galėčiau jas apiberti skubriais, godžiais bučiniais, rankos debesėliu uždengti jų saldžią ramybę, nerangiai kaip astronautas apžiūrėti aureoles aplink spenelius, priglausti prie jų galvą ir užsimerkęs pajusti, kad jūroje pagaliau įsivyrauja didi rimtis, nelyginant auros – blausaus bundančios krūtinės spindesio – apgaubta.

Tysodamas šalia tavęs, tavo nuogo, nejudraus tarsi negyvo kūno, išžargo ant paklodės, šalia jaudinančios, lepios geometrinių formų gaktos giraitės, rudų gaurelių, tokių pat ryškių šviečiant lempai kaip tuopų šakos temstant, nejučia prisimenu kareivį iš Mangando, kuris aukštielninkas atsigulė savo lovoje ir, įrėmęs šautuvo vamzdį pasmakrėn, tarė: „Labos nakties“, nugriaudėjo šiurpus driokstelėjimas ir apatinė veido dalis dingo, žandikaulis, lūpos, nosis, kairė ausis, kraujas, kremzlių ir kaulų skeveldros įsikirto į cinkuotos skardos lubas – kaip brangakmeniai, įtaisyti į žiedą, ir jis keturias valandas merdėjo pirmosios pagalbos poste, blaškėsi, nors leidau jam morfijų, o iš atviros gerklės kliuksėjo lipnus kraujas.

Sėdėjau Marimbos miško pakraštyje, grožėdamasis naktimi ir klausydamasis, kaip svirpia pasakiški Afrikos glūdumos vabzdžiai, išnerdami iš tamsos ir vėl pradingdami miško pakraštyje, prie namo, kuriame gyveno mokytoja siauromis, nesibaigiančių skausmingų menstruacijų alinamomis strėnomis. Virš ūksmingos mango medžių sienos it vėjo blaškomi popiergaliai sukosi šikšnosparnių skėčiai, Baiša du Kasanžė buvo karšto entuziazmo ūko apklėstas Alentežas*, pašėlusio

* Lyguma į pietus nuo Težo upės.

džiaugsmo apimta Angola, kur netgi kančios ir mirtis atsiliepdavo iškilmingais pergalės balsais. Iš ryšių skyriaus gavau žinią – Mangande bandė nusišauti kareivis, sanitaras sudėjo į krepšį švirkštus ir instrumentus, prie seržantų valgyklos mūsų jau laukė apsauga, nulėkėme į šiaurę, žadindami ant kelio susigūžusias pelėdas, kurios, žibintų apžilpintos, beprotiškai plasnojo sparnais, blaškydamosi kaip skęstantieji prie kranto.

Mangandas, Marimbangengas, Bimbė ir Kaputas – vietovės, itin kėlusios man nerimą: Bimbė ir Kaputas buvo džiunglėse pasimetę čiabuvių kaimai, kontroliuojami šauktinių ir karinės policijos, sekami saugumo informatorių ir civilinės gynybos savanorių, baltųjų šnipų, apsimetančių begemotų ir dramblių medžiotojais, apie juos skaitydavau vaikystėje, įgulęs į dėdės Elojaus palėpėje aptiktas iliustruotas knygas, kur buvo pavaizduoti vyrai auliniais batais, su dvivamzdžiais šautuvais smagiai įsitaisę ant milžiniškų pilkų akmenų – nušautų gyvūnų. Pro palėpės langą matydavau Monsanto kalėjimą, mano galva, pilną panašių į beždžiones žmonių, apšepusių, beprotiškomis žėrinčiomis akimis klibinančių langų grotas, naktimis net pabusdavau siaubo sukaustytas, tarytum prie pat ausies išgirdęs jų kvėpavimą. Dėdė Elojus prisukdavo sieninius laikrodžius, su svečiais gerdavo „Del Mono“ anyžinę iš mėlynų taurių, švelnia suslūgusio laiko ramybe dvelkdavo indauja, nelyginant mylimojo veidas. Dėdė Elojus, sukosi galvoje kratantis Mangando keliu, vasaros popietės Benfikoje, sunkios kaip saulės pritvinkę vaisiai, gramofonas su dūda ir Šabis Pinjeirus*, per traškesius ir šnaresius dusliu balsu deklamuojantis eilėraščius, – kur, kokiuose atminties užkaboriuose pradingo tie skaistūs prisiminimai? Automobilio žibintai plėšė iš tamsos medžius, akimoju pritraukdami

* António Augusto de Chaby Pinheiro (1873–1933) – garsus portugalų aktorius, įrašęs daug eilėraščių.

juos artyn, ratai šokinėjo liūčių išgraužtu laikinu keliu į Bimbę ir Kaputą, Portugalijos vyriausybės paskirti marionetiniai genčių vadai bailiai slapstėsi savo įtvirtintuose kaimeliuose, palindę po žmonų sijonais. Fašistai Afrikoje pridarė didelių klaidų, supranti, didelių ir kvailų klaidų, nes fašizmas, laimė, buvo toks kvailas, toks kvailas ir žiaurus, kad surijo pats save, o didžiausia klaida buvo ta, kad fašistai pašalino kilmingus vadus, taurius, išdidžius ir nepalenkiamus kilmingus vadus, o vietoj jų paskyrė netikrus, tačiau gentainiai juos niekino ir šaipėsi iš jų, baltiesiems matant apsimesdami, kad juos gerbia, bet iš tiesų slapčia juos niekino ir klausė džiunglėse pasislėpusių tikrųjų vadų, pavyzdžiui, Kaputo genties vadas dingo nakčia, pagrobęs medinę dievo Zumbio statulą, ir jo valdiniai sutrikę ir nuliūdę spoksojo į tuščią nišą, kol pagaliau išgirdo jo nurodymus – būgnų dundesį, nežmonišku aidu skardintį tamsoje.

Mangandas, Marimbangengas, Bimbė ir Kaputas: Mangande ir Marimbangenge dislokuotą kariuomenę pjovė maliarija ir baimė, pusnuogiai kareiviai svirduliuodami vaikščiojo po nepakenčiamu karščiu tvoskiančias kareivines, kur taip stipriai dvokė prakaitu ir nešvarumais, kad svaigo galva ir pykino lyg nuo lavonų tvaiko, kuris užima kvapą, kai prisilenki tikėdamasis išgirsti kokį liūdną sušvinkusį žodį, drauge su padrikų skiemenų srautu mirusiųjų tariamą gyviesiems. Mangande ir Marimbangenge mačiau karo sukeltą skurdą ir negandas, karo beprasmiškumą sužeistų paukščių akimis žvelgiančių karių žvilgsniuose, mačiau jų neviltį ir dvasinį krytį, leitenantą, vienomis glaudėmis tysantį ant stalo, benamius šunis, pakelėje naršančius po atliekas, vėliavą, nusvirusią kaip nulinkęs penis, mačiau dvidešimtmečius vyrus nelyginant senius parkuose tyliai sėdint paunksnėje, ir pasakiau seržantui sanitarui, jodo tirpalu dezinfekuojančiam sau kelį: „Tikrai sulauksime kokios nors bėdos, kaip kažin

ką, kai dvidešimtmečiai sėdi paunksnėje va šitaip sugniužę, negali būti, kad neatsitiktų kas nors netikėta ir neįprasta, ir tragiška“, ir tuomet iš ryšių skyriaus gavau žinią – Mangande bandė nusišauti kareivis, ir nudūmiau prie automobilio, kur jau laukė apsauga, ir, šokčiodami per duobes, nulėkėme į šiaurę liūčių išgraužtu keliu.

Keisčiausia, kad tenka pasakoti visa tai, kai glamonėju tau krūtis, glostau pilvą, glostau drėgną šakumą, kur iš tikrųjų prasideda pasaulis, nes pirmąsyk iš motinos tarpukojo pažvelgiau į pasaulį naujintelaitėmis – kaip ką tik nukaldintas pinigėlis – akimis, į tą triukšmingą ir keistą suaugusiųjų pasaulį, į jų rūpesčius, jų skubėjimą. Keisčiausia, kad tenka pasakoti visa tai Lisabonoje, šiame kambaryje, išklijuotame gėlėtais sienų apmušalais, kuriuos man parinko viena mylimoji prieš pabėgdama, prieš dingdama iš mano gyvenimo taip pat staigiai ir slapčiomis, kaip pasirodė, ir širdyje palikdama tarytum žaizdą, kuri užgauta tebekraujuoja, taigi šiame kambaryje, iš kur matyti upė, Almados ir Bareiro žiburiai kitame krante, mėlyna žiburiuojančio vandens sietuva. Žinai, keisčiausia, kad kartais man dingteli mintis, ar karas tikrai pasibaigė, o gal tebevyksta kažkur manyje, šlykščiai tebedvokdamas prakaitu, paraku ir krauju, šiurpindamas sudraskytais lavonais, manęs laukiančiais karstais. Man rodos, netgi po mirties kolonijinė Afrika neduos man ramybės, ir aš bergždžiai bandysiu dievo Zumbio nišoje išvysti pradingusias medines akis, rodos, vėl pamatysiu, kaip nuo karščio eižėja ir griūva Mangando kareivinės, tolumoje pamatysiu čiabuvių kaimus, aerodromo tūpimo taką, pašaipiai mojantį ranka niekam. Vėl nusileis naktis, ir aš išlipsiu iš džipo prie pirmosios pagalbos posto, kur merdėja kareivis šūvio suknežintu veidu, o man švies kapralas, sulig galva iškėlęs žibalinę lempą, į kurią atsimušus vabzdžiams čirkš svildamas chitininis jų kiautas.

Kareivis suknežintu veidu merdėja, tampomas konvulsijų, pririštas ant metalinio apžiūros stalo, kuris kruta, siūbuoja, kone virsta sulig kiekvienu jo trūkiu, girgždėdamas visomis rūdžių raupsais išėstomis sąnaromis. Pro langus spokso žiopliai, tarpdury stovi lyg užkerėtas, siaubo sukaustytas būrelis žmonių, niekas nepajėgia atplėšti akių nuo savižudžio: iš peršautos gerklės drauge su seilėmis kliuksi kraujas, pro nosiaskyles veržiasi neaiškūs garsai, parako išdegintos akys išsprogusios kaip kietai virti kiaušiniai. Nuo morfijaus, be perstojo švirkščiamo į deltinį raumenį, konvulsijos, regis, dar labiau sustiprėja, pririštas kūnas kratosi, traukulių tampomas, ant žibalinės lempos apšviestų sienų, pindamiesi, čia toldami, čia artėdami, šmėkščioja šešėliai – mėšlungiškas šešėlių šokis ant nešvaraus tinko. Mane ima noras vienu spyriu atplėšti duris, palikti mirštantįjį, pulti lauk, bėgti aklomis per benamius šunis ir išsigandusius vaikus, kurie mums pinasi po kojomis, įkvėpti minkšto lyg vata Afrikos oro, atsisėsti ant apleisto kolonistų namo laiptelių, susiimti rankomis veidą ir tuščia galva, plyštančia iš pasipiktinimo, gailesčio ir užuojautos, išvysti žolės spalvos dukrelės akis, žvelgiančias iš nuotraukų, paštu siunčiamų iš Lisabonos, įsivaizduoti, kad graudulio pilna širdimi budžiu prie lopšio, saugodamas jos miegą. Mangando naktis skamba nuo tolydžio stiprėjančio giesmingo svirplių cirpimo, plaukiančio pažeme, medžiai, krūmai, stebuklinga Afrikos augalija pakilusi sklendžia virpesių ir kuždesių prisodrintame ore, kareivis, pririštas prie apžiūros stalo, merdėja per žingsnį nuo manęs lyg varlė, nukryžiuota licėjuje ant kamštinės lentelės, ampulę po ampulės leidžiu morfijų jam į rankos raumenis, nors norėčiau atsidurti už trylikos tūkstančių kilometrų, budėti prie suvystytos, lopšyje miegančios dukrelės, geriau būčiau negimęs ir nematyčiau viso to, nematyčiau kvailos ir nežmoniškos beprasmybės, norėčiau atsidurti Paryžiuje, kavinėse svarstyti

apie revoliucijas, Londone rašyti daktaro disertaciją ir pasakoti apie savo šalį su kraupiai provincialia Esos* ironija, pasakoti apie sumaištį savo šalyje kolegoms anglams, prancūzams, šveicarams, portugalams, širdyje nepatyrusiems šios gyvos, smelkiančios mirties baimės, niekada neregėjusiems minų ar kulkų suniokotų lavonų. Prisimenu kapitoną su akiniais plonyčiais plieniniais aptaisais, kartojantį: „Revoliucija prasideda iš vidaus", ir, žiūrėdamas į beveidį kareivį, vos tvardausi neapsivėmęs, verčiau būčiau studijavęs ekonomikos arba sociologijos mokslus, bet kokį šūdą Vensenų universitete Paryžiuje, niekindamas savo šalį, ramiai sau laukęs, kol ją išvaduos nužudytieji, kol paskerstieji Angoloje išvarys gaują niekšų, pavergusių mano šalį, ir tuomet sugrįžęs kompetentingas, orus, išsimokslinęs, socialdemokratas, pašaipūnas, su pilnu lagaminu knygų ir lengvai įgyjama popierine lemiamo žodžio išmintimi.

Mangandas, Marimbangengas, Bimbė ir Kaputas: vaikinas išsirietė, paskutinių konvulsijų tampomas, ir pagaliau nurimo, iš gerklės išsiveržė paskutinis kraujo kliuksnis, kapralas nuleido lempą, ir šešėliai sugulė ant grindų lyg susigėdę ir ūmai nuščiuvę šunys. Mes dar ilgai žiūrėjome į tysantį kūną, bejėgiškai sudėtas rankas, batus, kurie man pasirodė didžiuliai, lyg prikimšti šiaudų, nebejudančius ant cinkuota skarda apmušto, prastai nudažyto apžiūros stalo. Žiopliai, spoksoję pro langus, dingo kareivinių pusėje, būrelis prie durų lėtai išsiskirstė kažką murmėdamas, o aš būčiau nežinia ką atidavęs, kad tik galėčiau atsidurti kuo toliau, kuo toliau nuo to be balso mane kaltinančio vaikino, kuo toliau nuo tuščių morfijaus ampulių, sumestų į kibirą drauge su nešvariais tvarsčiais, vatos gniužulais, kompresais, kad tik galėčiau

---

* Eça de Queirós (1845–1900) – vienas žymiausių Portugalijos rašytojų realistų.

atsidurti Paryžiuje ir kavinėje pasakoti, kaip reikia kovoti su fašizmu, arba Londone Markuzės mintimis stulbinti jaunutę ilgakoję anglę, arba Benfikoje švelniai glostyti pirštu miegančios dukrelės kaktą, arba skaityti Selindžerį prie atdaro lango į sodą, kur tarp figmedžio šakų įstrigusi glūdo naktis, nelyginant surizgusi mano tetų verpalų gija, išsprūdusi man iš nevikrių pirštų.

Ne. Neskubėk. Aš noriu glamonėti tave iš lėto, prisiglausti prie tavo nuogo kūno, prie šono, dailiai išlinkusio liemens. Man patinka tavo burnos skonis, patinka liežuviu braukti per tavo dantis, lemiančius man nuostabią pražūtį, stebėti, kaip užsimerki siekdama mane pabučiuoti, kaip vangiai glemba tavo šiltas kūnas. Ši lova – tai dreifuojanti sala Lisabonos namų ir stogų jūroje, mūsų plaukai – vėjo plaikstomos nusvirusios palmių garbanos, susipinantys pirštai – gaivališkai kerojančios šaknys. Kai pražergsi kojas, alkūnėmis įsiremsi man į šonus, kai ruda gakta išskleis savo mėsingus vainiklapius, atverdama karštą švelnią vaginą, aš įeisiu į tave, kaip kažin ką, taip bailus nususęs šuo lenda miegoti palaiptėn, ieškodamas neįmanomo prieglobsčio po kietomis medinėmis pakopomis, nes prisikels vaikinas iš Mangando ir visi vaikinai iš Mangando ir Marimbangengo, ir Sesos, ir Musumos, ir Nindos, ir Šiumės, mano širdyje išlips iš švininių karstų, nusiplėš kruvinus tvarsčius ir gailiais susitaikiusių su savo likimu mirusiųjų balsais pareikalaus iš manęs to, ko iš bailumo nedrįsau padaryti jų labui: sumaištauti, kaip jie to tikėjosi, ir neklausyti karo viešpačių iš Lisabonos, tų pačių, kurie Karmo kareivinėse* šiko į kelnes ir gėdingai virkavo, savo niekingo pralaimėjimo dieną apkvaišę iš baimės, kai

---

* 1974 m. balandžio 25 d., sukilus ginkluotosioms pajėgoms, vyriausybė su visais režimo ministrais užsidarė žandarmerijos kareivinėse Karmo aikštėje.

žmonių jūra pro skurdžius medžius gaivalingu kaip Težas srautu pergalingai užtvindė aikštę. Marimboje vaikinai atsisakė vakarienės ir išsirikiavę liko stovėti kieme, o drauge su jais – išsitempęs, amžiumi vyriausias kapralas, rimtas, nekalbus šviesiaplaukis vyriškis, kol budintis karininkas mano akyse partrenkė jį, smogęs revolverio rankena, kapralas nugriuvo, pasikėlė, vėl išsitempė poza „ramiai", kruvina nosimi, kakta, burna, kuopos kareiviai stovėjo rikiuotėje, akis įsmeigę į tolį, karininkas spardė keturpėsčia ropojantį kapralą, kuris bandė stotis, užsidėti ant galvos beretę, kantriai, atkakliai kartodamas: „Pone leitenante, pone leitenante, pone leitenante", kol pagaliau kuopa nužygiavo į valgyklą ir sutiko srėbti davinio pamazgas. Ne dėl to davinio jie sumaištavo, kaip kažin ką, visi mes srėbėme tą patį susmirdusį jovalą, kurio melsdavo čiabuvių kaimo vaikai su skardinėmis rankose, pro spygliuotos vielos užtvarą spoksodami didelėmis, iš bado įdubusiomis akimis, jų elgesį nulėmė karas, tas sumautas karas, kalendoriuje lėtai slenkančios begalinės dienos, tokios pat gūdžios kaip liūdnos ir švelnios vienišų žmonų šypsenos, žuvusių draugų šmėklos, naktimis klaidžiojančios aplink kareivines, kalbinančios mus blankiu, pageltusiu mirusiųjų balsu, žiūrinčios į mus tuščiomis priekaištingomis akimis kaip tie perkarę benamiai šunys prie valgyklos. Kareiviai tikėjo manimi, matė, kaip aš vargstu lauko ligoninėje prie jų suluošintų draugų, matė, kaip budžiu prie geležinių lovų, kai jie, drugio krečiami, blaškosi sujauktame guolyje, kaip kažin ką, jie tikėjo, kad einu su jais išvien, kad, prasiveržus jų pykčiui ir maištui, stosiu jų priešaky, jie matė, kaip įėjau į kareivines, kuriose užsidarė vienas vaikinas ir, grūmodamas peiliu, grasino papjauti visus ir pats nusižudyti, matė, kaip netrukus išvedžiau jį, apsiverkusį kaip nuskriaustą vaiką, įsikniaubusį man į petį, jie tikėjo, kad prisidėsiu prie jų ir kovosiu už juos, kad paremsiu jų nuoširdžią neapykantą Lisabonos ponams,

šaudantiems į mus savo patriotinių prakalbų apnuodytomis kulkomis, ir dygėjosi mano neveiklumu, nuleistomis rankomis, kovingumo ir drąsos stoka, niekingu susitaikymu su kalinio padėtimi.

Neskubėk, palauk, leisk man dar glamonėti tave iš lėto, pilvu pajusti, kaip tvinksi tavo venos, kaip geismo banga kildama palengva pereina per kūną, o kojos nekantriai mala paklodes. Noriu, kad kambarys prisipildytų tylių dejonių, almančių iš burnos į burną. Noriu grįžti į Afriką ir vėl jaustis laimingas, beveik laimingas, glostydamas tau sėdmenis, nugarą, vėsias ir glotnias šlaunis, švelnias ir podraug standžias kaip vaisiai. Žiūrėdamas į tave, noriu pamiršti tai, ko nesugebu pamiršti, – žvėrišką smurtą vaisingoje Afrikos žemėje: priimk mane į save, kai mano išsiplėtusiuose vyzdžiuose, aptemdytuose geismo, kuriuo degu tau, išvysi čiabuvių kaimų vaikus iš bado įkritusiomis akimis, ryto metą Lisabonoje už spygliuotos vielos užtvarų prie tavo baltų krūtų tiesiančius rankas su aprūdijusiomis skardinėmis.

U

Patiko? Šiaip sau? Atsiprašau, šiandien esu nekokios formos, išsiblaškęs, negaliu susikaupti, kūnas neklauso, nuo visko iš burnos tvoskia šlapimu, pernelyg skausmingai suvokiu savo trūkumus. Daugel metų svajojau užsirašyti į tuos kursus, kurie paštu vis siunčia man lankstinukus: girdi, po dviejų savaičių būsiu tikras galiūnas, pajėgus, švariai nusiskutęs, dailiai susišukavęs, raumeningas, vidury pulkelio sužavėtų gerbėjų.

Tik dešimt minučių mankštos namuose be jokios įrangos – ir būsi tikras vyras.

Samsono kultūrizmo metodas tau padės laimėti viršininko malonę ir moterų palankumą.

Nori ūgtelėti trylika centimetrų? Mesk šalin storapadžius batus, tau padės tik Guliverio blauzdikaulių tempimo pratimai.

Naudok losjoną „Azevchex“ – ir plaukai atgaus natūralią spalvą, blizgesį ir švelnumą.

Neramu? Liūdna? Penkios astralinio magnetizmo pamokos – ir atgausi pasitikėjimą ateitimi.

Per didelis pilvas? Nusikratyk antsvorio, namuose mindamas pilvo mankštos dviratį.

Negauni darbo? Naudok vienintelę priemonę nuo plikimo – biologiškai aktyvų aliejų „Hirsutex“ (kuriame gausu kanadietiškų dumblių) – ir visos durys tau bus atviros.

Jei bijai nusirengti paplūdimyje, gėdydamasis savo siaurų pečių, kreipkis į specializuotą parduotuvę, ir ji tau atsiųs brošiūrą „Kaip aš susigrąžinau žmonos meilę padedamas elektroninio klavikulono“.

Dvokia iš burnos? Pabandyk norvegišką purškalą „Svogūnolas“ (su svogūnų ir česnakų ekstraktu) – ir draugai nesišalins tavęs, tavo žodžių sužavėti.

Mikčioji? Apsilankyk pas profesorių Aseredą – po jo parapsichologinės psichoanalizės imsi kalbėti išraiškingai ir sklandžiai kaip televizijos pranešėjas.

Na, žinai, aš šiek tiek ironizuoju, noriu užglaistyti savo nesėkmės gėdą ir nusivylimą, kurį išduoda tavo tylėjimas – taip kartais šešėliai užtemdo mano jauniausios dukters šypseną, skausmingai atsiliepdami širdyje kaip gailus sąžinės priekaištas ar abejonė. Pašėlusiai norėčiau būti kitoks, kaip kažin ką, norėčiau būti žmogus, kurį galima mylėti nesigėdint, kuriuo didžiuotųsi mano broliai, kuriuo didžiuočiausi aš pats, žiūrėdamas į veidrodį kirpykloje arba siuvykloje: šypsantis, patenkintas savimi, šviesiaplaukis, tiesus, po drabužiais aiškiai matomais raumenimis, visada sąmojingas ir blaivaus proto. Man nesmagu, kad esu nevykėlis, negražus, kad varžausi susidūręs su nepažįstamais žmonėmis ir nežinau kur dėti rankas, kad nuo liežuvio nusprūsta visai ne tie žodžiai, kokius turėčiau sakyti. Nesmagu, nes bijau tavęs, bijau, jog nesugebėsiu tavęs patenkinti, taip tave pamylėti, kad tavo kūnas – pergalingas ir drauge nugalėtas – pašoktų lovoje it

jūros banga, prieš sudūždama į krantą, kad orgazmo akimirką prabiltum lakiais žodžiais, kaip prabyla angelai, kurių bučiniai, paberti lotyniškai, ilgai sklando ore. Pabandykime dar sykį, ta proga leisk man dar kartą išlieti savo neviltį, nes aš nebesitikiu tavęs sugundyti, pavergti savo šaunumu arba žavesiu, neįsivaizduoju, kad galėtum telefonų knygoje ieškoti mano numerio, šeštadienį pakviesti mane pietų ir, pamiršusi kepsnį ir laiką, apsalusiu žvilgsniu spoksoti į mane kaip į kokią Dievo dovaną. Ne tu pasinaudosi ta proga, ne mes abu, bet tik aš vienas: būk man savotišku dvasiniu elektroniniu klavikulonu, padėk man išsivaduoti nuo silpnų nevilties mentikaulių ir išsiauginti galingus vilties pečius, kad mano kūnas, staiga įgavęs naujų jėgų, įkvėptų džiugaus optimizmo sugniužusiam nusmurgėliui, koks esu dabar. Nešk mane, kaip herakliškai Pietoje neša išsekusį Kristų, kaip aš prieš kelerius metus ant savo rankų nešiau gailiai nelyginant hienos jaunikliai dvokiančioje irštvoje tarp išmatų ir apipuvusių gazelės kaulų inkščiantį juodaodį, kuriam krokodilai Kambo upėje nukando kairę koją.

Aš nekenčiau Kambo upės, krokodilų ir smauglių upės, nes liūčių periodu virš jos lėtų vandenų kaupdavosi perkūnijos debesys ir tamsiais kamuoliais slinkdavo kareivinių link, griausmingai risdamiesi nesuskaitomais padangių laiptais. Kilus audrai, Kasanžėje žmonės, drebėdami iš baimės, rinkdavosi po vienu cinkuotos skardos stogu, ozono prisodrintame ore pasklisdavo fosforo ir sieros tvaikas, blykstelint žaibui, pamėlę plaukai šiaušdavosi mums ant galvos ir iš jų žirdavo kibirkštys, nuolankiai svirdavo lietaus plakami išsigandę medžiai, didingi Angolos medžiai bailiai gūždavosi lietaus plakami, ir mes žiūrėdavome vieni į kitus, kas akimirką veidus įžambiai nutvieskiant žaibų fotoblykstėms, išryškinančioms siaubo išraišką. Kambo upės pakrantėje kartą esu matęs prie kelto dvesiant smauglį su ožka nasruose, jis

vartėsi žolėje, kaip vartosi infarkto ištikti žmonės greitosios pagalbos ligoninėse, gokčiodami ir melsdami mirties, bandydami iš krūtinės išplėšti lyg įtemptos gitaros stygos virpančias venas. Esu matęs srovės nešamų krokodilų žvilgsnį, mąslų ir įdėmų kaip atidžiai klausančių merginų, suakmenėjusį ironišką Voltero biusto žvilgsnį, pažiūrėti nekaltą, bet spindintį žvėriška panieka žmonėms. Esu matęs žaibo trenktą lūšnelę, juodą kaip lemtingi flamenko šokėjos vokai, o viduje – ant demblio sustingusią moterį, apgaubtą žalios šviesos, kokia šviečia plastikinė Fatimos Dievo Motina ir žadintuvo rodyklės.

Aš nekenčiau Kambo upės ir pūvančių krūmynų, stabdančių srovę, apleistų namų aukštos žolės apgožtais priebučiais su kolonomis ir įgriuvusiomis grindimis, jomis, piktai spoksodami į mus, šmižinėdavo driežai ir žiurkės. Mes nekentėme upės, kurioje liūdni mediniai dievai gomuriniais balsais grėsmingai rykaudavo vieni kitiems, kurioje ant dumblu apsinešusių akmenų skalbėjos grumdydavo mūsų karines uniformas, o moterų ištroškę kareiviai masturbuodavosi atsiklaupę ir visiškai pamiršę šalimais ant žemės padėtą šautuvą. Mes nešiojomės ant kupros dvidešimt penkis karo mėnesius, dvidešimt penkis mėnesius ėdėme šūdą ir kariavome dėl šūdo galo, sirgome dėl šūdo galo ir žuvome dėl šūdo galo, dvidešimt penki begaliniai mėnesiai ant kupros, dvidešimt penki skausmingi ir beprasmiški mėnesiai ant kupros, tokie beprasmiški, kad kartais nakčia Marimbos džiunglėse pratrūkdavome kvatoti vieni kitiems į akis, nepajėgdami susitvardyti, žiūrėdami vieni kitiems į akis, ir juokas ištrykšdavo užuojautos, pašaipos ir pykčio ašaromis, riedančiomis mūsų įkritusiais skruostais, kol pagaliau kapitonas, sukandęs dantyse kandiklį be cigaretės, įšokdavo į džipą ir imdavo mygti garso signalą, gąsdindamas mango medžiuose pakibusius šikšnosparnius ir pasakiškus Angolos vabzdžius,

mes nuščiūdavome, kaip staiga nuščiūva verkiantys vaikai, ir, be galo nustebę, sužiurdavome į mus supančią tamsą.

Mes nešiojomės ant kupros dvidešimt penkis karo mėnesius, dvidešimt penkis beprasmiško ir kvailo smurto mėnesius, tad smagindavomės kandžiodamiesi, kaip žaisdami kandžiojasi žvėrys, grasindavome vieni kitiems revolveriais, užgauliodavome vieni kitus, įtūžę riedavomės kaip šunys, lodami murdydavome vieni kitus telkšančioje po lietaus purvynėje, berdavome migdomuosius vieni kitiems į viskį ir šlitinėdavome po kiemą, visa gerkle plėšdami nešvankias mokyklos laikų dainuškas. Prieš kelias dienas trys mūsų draugai žuvo autoavarijoje, vidury kelio netikėtai išdygo medis, lyg iššokęs iš miško priešais visureigį: vyrai važiavo apsipirkę iš Čikitos, išgėrę silpno alaus prie audinių rietimais nukrauto prekystalio, mes suradome jų kūnus, tysančius žolėje, jie gulėjo suknežintomis galvomis, bejėgiškomis rankomis atkakliai ropinėjo raudonosios afrikinės skruzdėlės. Prieš kelias dienas, suvynioti į brezentą, mūsų pastarieji žuvę bendražygiai iškeliavo į Malanžę, kur jų laukė švininiai karstai, bet nei medis, nei švinas nesulaiko koktaus lavonų tvaiko; prieš iškeliaudami jie gulėjo vienas šalia kito kareivinių maisto sandėlyje, mirusiųjų veidai atgavo nedrumsčiamą ramybę, mandagų abejingumą, būdingą jaunuoliams, nors man jie neatrodė jauni – priešingai, susenę nuo beprasmių kančių. Žinai, aš pavydėjau jiems, gulintiems tarp maišų su bulvėmis ir miltais, gaivinamųjų gėrimų butelių, cigarečių pakelių, prie milžiniškų svarstyklių, panašių į viduramžių kankinimo įrenginį, pavydėjau jiems ramybės, kurios nebetrikdė nei baimė, nei miglota viltis, išblankusi iš pravirų akių. Pavydėjau, kad jie grįžta į Lisaboną anksčiau už mane, grįžta su sukrešėjusio kraujo žiedu kaktoje.

Klausykis. Jau aušta, tolimas šunų lojimas skamba šiek tiek kitaip, prisiderindamas prie blyškaus aušros aido. Pro

žaliuzių tarpelius smelkiasi ryto šviesa, skaudi ir slogi kaip šunvotė, pritvinkusi laikrodžių ir nuovargio pūlių. Mūsų cigaretės dvelkia lyg ir smilkalais, po pamaldų plaukančiais bažnyčioje tarp pakeltų žvakių pirštų ir pieštinių paveikslų gerumo, tarp laiko suodžiais apsinešusių šventųjų barzdų. Jau aušta, ir netrukus nebereikės visų tų lempų, saulė negailestingai apšvies mudviejų kūnus, išryškindama raukšles, liūdnai nusvirusius lūpų kampučius, susivėlusius plaukus, lūpų dažais ir kremu išteptą pagalvę. Tarytum mūšio laukas, kaip kažin ką, tik priverstas ne graudulį keliančių lavonų, kaip būdavo anksčiau, o tiesiog palėpė, prigriozta senų rakandų – sudraskytų ir juokingų kūnų. Dienos galia mus gena kaip pelėdas į paskutinius tamsos užkaborius, kur, nerimo apimti, purtome sudrėkusias plunksnas, glausdamiesi vienas prie kito, ieškodami neįmanomos apginties. Nes niekas mūsų negelbės, niekas niekada mūsų negelbės, mūsų paremti neateis jokia kuopa su savo minosvaidžiais. Mes beviltiškai vieniši, be kompaso šios lovos kapitono tiltelyje, lyg ant plausto siūbuojame irdamiesi kilimine danga. Tam tikru požiūriu mudu visada būsime Angoloje, kaip kažin ką, ir aš mylėsiuos su tavimi, kaip Makao čiabuvių kaimelyje mylėdavausi su teta Tereza, motiniška ir išmintinga storule juodaode, kuri guldydavo mane šalia savęs ant šiaudų prikimšto čiužinio, pilna švelnaus matronos atlaidumo. Ji pirštais kutena man stuburą, žuvimi ir tabaku dvokiančia burna slankioja krūtine prie ūmai stangrėjančio penio, man prieš akis siūbuoja milžiniškos juodos krūtys, pritvinkusios skaidraus švelnumo pieno. Aliejinė žibė apšviečia šventus paveikslus, prismeigtus prie sienos pašto atvirukus, į petį trinasi apžėlusios vulvos lūpos, tarytum kirpėjas šepečiu valo man švarką, tikėdamasis arbatpinigių, o aš jaučiuosi kaip tie žuvusieji kareivinių maisto sandėlyje su sukrešėjusio kraujo žiedu kaktoje, tokie ramūs tarp maišų su miltais ir bulvėmis, gaivinamųjų gėrimų

butelių ir cigarečių pakelių. Karininkai žaidžia loto naujame valdytojo name, mokytoja, amžinų mėnesinių auka, valgomajame šoka aplink stalą su keleivinio autobuso vairuotoju, blanki kolonijinė linksmybė liūdesiu nuspalvina kiekvieną judesį, teta Tereza užrakina duris iš vidaus, kad niekas mums netrukdytų, supranti, atsagsto man marškinius, lėtai ir išmaniai atlikdama savo ritualą. Tabaku ir kanapėmis saldžiai kvepianti tetos Terezos trobelė, ko gero, vienintelė, kurios karas dar nespėjo apdergti savo kraupia smarve. Karas išplito po visą Angolą, šventą raudoną Angolos žemę, pasiekė Portugaliją drauge su jūros keliu grįžtančiais kareiviais, kurie apduję ir pasimetę plaukė iš parako pragaro, prasismelkė į mano kuklų miestą, Lisabonos ponų dangstomas plakatine pompastika ir iškilmėmis, aš aptikau jį, susirangiusį kaip katė savo dukrelės lopšyje, spoksantį į mane nelabojo akimis, žiūrintį į mane iš lovos su pavydžiu pykčiu, kaip prie lošimų stalo spoksodavo leitenantai su pistoletu po ranka, pagiežingai stengdamiesi kiaurai permatyti partnerio kortas. Karas pakeitė moterų šypsenas baruose, matinių elektros lempučių šviesoje nusmailindamas nosies šešėlius, apnuodijo gėrimus gaižiu keršto prieskoniu, jis laukia mūsų kino teatruose, įsitaisęs mūsų kėdėje, apsirengęs juodai kaip našlys notaras, traukiantis iš palto kišenės plastikinį akinių dėklą. Jis čia, šiame tuščiame bute, apsimovęs mano suglamžytomis glaudėmis, tūno geometrinėje tamsos dėmėje, kurios nesiekia lempų šviesa, jis čia, tyliai šaukia mane blankiu, skausmingu Nindos ir Šiumės keliuose žuvusių bendražygių balsu, skečia baltas kaulėtas rankas, bausdamasis nutverti mane į savo pasidygėtiną glėbį. Jis tavyje, tavo pašaipiame profilyje, kuriame nėra nė lašelio meilės, tavo atkakliame tylėjime, mechaniškame strėnų kilsavime sueities metu, kai tu abejingai ryji mano penį kaip skrandis maistą, bodėdamasi kantriai pakenti mano bučinius kaip mano vaikystės

dienų prostitutės, nuvalkiotos pripučiamos lėlės, sudžiūvusia sperma prikepusios prie paklodės. Išspaudžiu ant dantų šepetėlio centimetrinę karo su mentoliu dozę ir išspjaunu į kriauklę tamsiai žalias Nindos eukaliptų putas, mano barzda – Šalalos giria, kovojanti prieš skustuvo napalmą, mano viduriuose kyla maištingas kruvinų atogrąžų gurguliavimas. Tačiau, kai būdavau tetos Terezos lūšnelėje, kvepiančioje pamerktomis kanapėmis, kurių kareiviai parsiveždavo iš Angolos tvarsčių dėžėse, ketindami parduoti geibiems jaunuoliams Rosijo aikštėje*, aplink fontanus nedrąsiai ir įtartinai slampinėjantiems jaunuoliams, panašiems į paliegusius Rosijo aikštės paukščius, kai būdavau tetos Terezos lūšnelėje, kai durys būdavo užrakintos, o langai uždangstyti, kad būtų saugu kaip šventykloje, karas klaidžiodavo tarp mango medžių, vedžiodamas už rankos kritusius didvyrius ir puikuodamasis savo apgauliu popieriniu patriotizmu, bet nedrįsdamas laužtis į vidų. Gulėdamas ant šiaudinio čiužinio, klausydavausi, kaip jis nerimastingai blaškosi už durų, žinodavau, kad jis ryja akimis mano liesą, nuovargio palaužtą kūną, suvokdavau, kaip jis siunta, pilnas beždžio apmaudo, kad jis paniekintas, atstumtas, kad jam kelią pastoja aliejinė žibė, prie sienos prismeigti šventųjų paveikslai ir pašto atvirukai, ir šypsodavausi, įsikniaubęs į priegalvį, jausdamasis ramus ir saugus, ramus liepsnojančioje šalyje.

Girdi? Jau aušta, žadintuvai priešiniame name žvėriškai išplėš žmones iš miego, ištrauks iš pusmėnulinių guolio įsčių ir blokš į bedžiaugsmę kasdienybę, nykius darbus, į valgyklas gardžiuotis sluoksniuotais plastikiniais pyragaičiais. Šunų lojimas tolumoje dabar primena meistrų rėkavimą gamyklose, policininkų riaumojimą tūkstantis devyni šimtai šešiasdešimt antraisiais, kai, prasidėjus universitetų streikams,

* Centrinė Lisabonos aikštė.

jie, užsidėję šalmus su antveidžiais, vaikė mus guminėmis lazdomis ir dujomis. Netrukus saulė negailestingai apšvies šį „Medūzos“ plaustą su sujauktomis paklodėmis, ant kurio, kaip kažin ką, nelaimės ištiktieji dalysis paskutine cigarete ir paskutiniu gurkšniu viskio, dalysis broliškai kaip valkatos, prie suverstų ant sofos drabužių, nuogi ir abejingi valkatos patiltėje, juodomis panagėmis, krapštantys priskretusius kojų tarpupirščius. Žodžiu, prieik prie lovos iš mano pusės, pauostyk mano įduobtą čiužinį, perbrauk ranka man per plaukus, lyg, ištroškusi tikro švelnumo, jaustum man aržų potraukį, išvėdink kambarį, kad jame nebeliktų šlykštaus ir žiauraus karo tvaiko, ir tegu mūsų išsekintus kūnus apgaubia skaidri vaikystės dienų ramybė.

V

Ar esi kada nors girdėjusi apie Malanžę? Aš laukiau ryto, ketindamas tau papasakoti apie Malanžę, apie pasakišką poliarinę prieblandą, kuri gaubia žmones ir daiktus tarytum vaiskia aureole, tvyrančia virš Beiros pušynų, laukiau ryto, laukiau, kol rytą, tyliai alsuodama, nurims jūra, ketindamas tau papasakoti apie Malanžę. Šiandien iš Malanžės, kaip kažin ką, pilietinio karo nusiaubtos, beliko tik kalnas griuvėsių ir nuolaužų, beprasmiškai ir beprotiškai subombarduota neatpažįstama žemė, lavonais nuklota plynė, o vietoj namų ir jų gyventojų – rūkstantys degėsiai. Galimas daiktas, jau tuomet, kai, grįždamas į tėvynę, važiavau per Malanžę, turėjau matyti nuolaužas ir griuvėsius, o ne gražius pastatus, parko medžius, kavinę, pilnutėlę išpuikėlių metisų, kurių milžiniški prabangūs automobiliai stovėjo gatvėse, savo žibintuotais pirmagaliais nelyginant ryklių snukiais įsirėmę į šaligatvius. Galimas daiktas, turėjau nujausti, kad, nepaisant giedro

dangaus ir skaisčios saulės, jos laukia neišvengiama žūtis – taip kai kurie ligoniai, iš pažiūros linksmi, apgaulingos vilties sklidinomis akimis, iš tikrųjų kamuojasi: jie ne tiek bijo mirties ar ja bjaurisi, kiek jos gėdisi. Jiems gėda, kad guli ligos patale, gėda, kad neturi jėgų, gėda, kad netrukus dings iš šio pasaulio, kad merdi, jiems gėda žmonių, kurie stovi kojūgalyje, baisėdamiesi svetima mirtimi ir drauge džiaugdamiesi gyvenimu, kurie išgalvoja skaudaus tikėjimo ateitimi žodžius, pro langą įžambiai krintančių iliuzinės saulės spindulių apšviestame kambaryje, nulindę į pakampę, patyliukais kuždasi su slaugytoja. Žinai, šiandien iš Malanžės, pilietinio karo nusiaubtos, beliko tik kalnas griuvėsių ir nuolaužų, tai nuniokotas miestas, nušluotas nuo žemės paviršiaus, apleista Dianos šventykla* pajuodusiomis sienomis, tačiau tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt trečiaisiais, tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt trečiųjų pradžioje, Malanžė buvo deimantų kraštas, kur žmonės lobo ir tuko iš deimantų kontrabandos, iš neteisėtos brangakmenių prekybos: visi kišenėse nešiojosi buteliukus su reagentais, juodaodžiai, baltieji, policininkai, saugumiečiai, valdininkai, mokytojai, kareiviai ir karininkai, naktimis čiabuvių kaimelių pakraštyje visi pirkdavo deimantus, kuriuos, skambius kaip stiklas, suvyniotus į skudurėlius, kontrabandininkai gabendavo nuo upės arba iš pasienio, stropiai saugomi peiliais ginkluotų palydovų. Čiabuvių kaimai, viešnamiai eukaliptų paunksnėje, kartūniniai lovų užtiesalai, lėlės, senės sidabriniais dantimis, plokštelių grotuvai, klykiantys širdį draskančius Kongo merengus**, ir palaima už du šimtus eskudų, staiga nusikvatojus jaunai juodaodei, priimančiai mus į save su pašaipiu džiugesiu.

---

* Romėnų šventyklos griuvėsiai Evora Alenteže.

** Afrikiečių šokis, šokamas beveik neatplėšiant kojų nuo žemės.

Malanžė – tai nuplikęs, raukšlėtas žemaūgis karininkas, prie licėjaus vartų spoksantis į namo grįžtančias mokinukes, su gašlaus senio aržumu čiulpiantis cigaretę, arba po vakarienės įsitaisęs ant šaligatvio priešais karininkų valgyklą ir išsprogusiomis žvėries iškamšos akimis žiopsantis į stalus nukraustančią paauglę. Šiumėje esu matęs, kaip, atsistojęs prieš belaisvę, jis atsisagstė antuką, liepė jai užkelti koją ant tualeto kriauklės ir paėmė ją, net beretės nenusivožęs nuo galvos, dusulingai šnopuodamas pro nosį kaip susmirdęs ožys. Kartą, užsukęs į seržantų tualetą, amžinai patvinusią dvokiančią kiaulidę, vadinamą seržantų tualetu, pamačiau karininką, su nuomario ištiktojo neviltimi apglėbusį belaisvę, drovią bežadę būtybę tuščiomis akimis, pritrėkštą prie glazūruotų keraminių plytelių, virš jų galvų pro langą vėrėsi vaizdas į didingą, žalių atšešėlių vėduokle išsiskleidusią lygumą, kur vietomis beveik metaliniais atspalviais spindėjo nesraunios upės vingiai, ir į nedrumsčiamą lietingo Angolos pavakario ramybę, užtvindžiusią sluoksniais liulančią miglą. Vyriškio užpakalis judėjo greitai kaip stūmoklis, marškiniai buvo prilipę prie prakaito salelėmis nusėtų šonų, smakras kretėjo kaip nukaršusių pensininkų prieglaudos valgykloje, belaisvė nepakenčiamai įsispyrusi žiūrėjo į mane tuščiomis akimis, ir man kilo noras, supranti, irgi išsitraukti pimpalą ir sodriai juos apmyžti, kaip vaikystės dienomis sode myždavau ant rupūžių, užsiglaudusių tarp medžių, neramiai kirbančių nelyginant gyvi akmenys.

Mes negalėjome apmyžti karo, jo bjaurasties ir pakrikimo, priešingai, karas myžo ant mūsų, skindamas mus šautuvų šūviais ir minų skeveldromis, suriesdamas į ožio ragą ir paversdamas piktais, plėšriais žvėrimis, žaginančiais moteris prie akinamai baltų ir šaltų glazūruotų keraminių plytelių sienos, priversdamas naktimis masturbuotis lovoje, belaukiant puolimo, apdujusius nuo nevilties ir viskio, išsi-

gandusius ir susirietusius it gemalai gimdoje, įsiklausančius, kaip lakūs vėjo pirštai sklaido eukaliptų lajas, tarsi lengvučiai pirštai sklandytų virš ūmai nuščiuvusių lapų klaviatūros. Čia nėra medžių, vien dulkės sūkuriuoja aplink namus, slogiai panašius vienas į kitą, pastatytus nykiems bankų tarnautojams, tolėliau ant kalvos šviečia Areiro* žiburiai, melsvi ir migloti kaip aklų šunų akys, Admirolo Rejišo prospektas su parduotuvėmis, aklinai sandariomis kaip kietai miegančio vaiko kumštukai; žmonės bunda, žiūri pro langus, atitraukę užuolaidas, spokso į pilkas gatves, pilkus automobilius, pilkas žmogystas pilkoje kasdienybėje, pajutę kylant pilką neviltį, vėl nuolankiai gulasi į lovą ir sminga į miegą, niurnėdami pilkus žodžius.

Ar tu pastebėjai, kad aš gyvenu statybų Pompėjuose tarp nebaigtų sienų, sijų, augančių griuvėsių, paliktų gervių, krūvų smėlio ir betono maišyklių, apvalių kaip surūdiję pilvai? Po kelių valandų šalmuoti darbininkai ims kūjais skaldyti šiuos griuvėsius, dunksančius ant greitosiomis sumestų pamatų, pneumatiniai kūjai atkakliai urbins betoną, santechnikai drieks šakotas arterijas sustingusioje namų masėje. Aš gyvenu mirusiame pasaulyje, kur nėra nei kvapų, nei dulkių, nei akmenų, kur sanitaras iš pirmojo aukšto poliklinikos vaikščioja vilkėdamas chalatu, su įspūdinga fauno barzda, paupyje bergždžiai ieškodamas žalios vejos. Gyvenu dulkių, akmenų, šiukšlių pasaulyje, kur ypač daug šiukšlių, statybinių šiukšlių, neteisėtų namelių atliekų, popiergalių, kurie, nešiojami išsikvėpusio vėjelio, sūkuriuodami vaikosi vienas kitą palei gyvatvores, griovius, šalia šiukšlėmis apsiskleidusių čigonų juodais drabužiais, kurie, įsikūrę daubose, lyg išminčiai apaštalai nuo neatmenamų laikų laukia apreiškimo.

---

* Lisabonos rajonas netoli oro uosto.

Norėčiau tau šį tą papasakoti apie Malanžę, juo labiau dabar, kai neprastai pasireiškiau, ar ne? Tu netgi suvaitojai kelis kartus, suinkštei kaip laiminga kalytė, tampydamasi it chorėjos ištikta ar mėšlungio traukoma ligonė, kai pamačiau tavo veidą, sumerktas akis ir pražiotą burną, nejučia prisiminiau senes, mano vaikystės dienomis kiekvieną sekmadienį einančias komunijos, senes klibančiais protezais, kurios, iškišusios liežuvį, tiesiog alpėja, kaip trokšta balto komunijos skritulėlio. Aš, bažnyčios choristas, visada eidavau paskui kunigą ir stebėdavausi neįtikėtinu senių liežuvių ilgumu, spoksodamas, kaip jos, apsiginklavusios skėčiais kauline rankena ir ilgais rožiniais, panašiais į kino aktorių vėrinius, grumdosi, alkūnėmis kamšydamos viena kitą, priešais kunigą, kuris, laikydamas rankoje komuninę, panosėje narna mistines atrūgas. Norėčiau tau šį tą papasakoti apie Malanžę, viešnamių ir eukaliptų miestą, kontrabandininkų žemę, knibždančią plepių arba nešnekių nuotykių ieškotojų, atsargių, šnairuojančių tipų, sėdinėjančių kavinių terasose. Norėčiau tau šį tą papasakoti apie stebuklingą Malanžės šviesą, tarytum linksmai ir gaivališkai trykštančią iš žemės, apie PIDE saugumiečių bunkerį ir įspūdingas tenykštes kareivines, kaip kažin ką, atsiduodančias abejingumu ir seržantų savivale.

Nuo Malanžės iki Luandos – keturi šimtai kilometrų kelio per pasakiškas Salazaro kalvas, per kaimus, išsidėsčiusius abipus asfaltuoto plento, tarytum karpos aplink lūpas, palei didingą Dondo upę, kur justi jūros alsavimas, didingą kaip klubais vinksinčios Pavijos moterys, apie baltus ilgakojus paukščius Luandos įlankoje, skriejančius virš vandens nelyginant raketos. Tačiau Malanžėje įspūdingiausios būna apyaušrio valandėlės, fantastiškos, smelkiančios, beprotiškos apyaušrio valandėlės, blankios ir keistos kaip nemigos arba siaubo iškreipti veidai, tuščios gatvės, tyla, kaustanti medžius ir jų šakas, išlakius medžius, kurie tarsi gūžiasi, pakirs-

ti beprasmės baimės. Žinai, paryčiais nubunda visi miestai, markstosi kaip neišsimiegojusio žmogaus akių vokai, nekantriai laukdami ryto, blandžiai auštančios dienos, šiurpčioja it ligoti balandžiai ant stogo, pilni kaulus stingdančio nuogąsčio, po nakties purenantys savo plunksnas. Saulės kraštelis, blyškus, oranžinis, lyg nupieštas blankiame sidabriniame danguje, pamažu rodosi virš geometrinės namų maišalynės, pašiurpusių aikščių, susigūžusių prospektų, ankštų skersgatvių, mįslingumo netekusių šešėlių, sulindusių į pakampes svetainėse tarp žėrinčių taurių ir paveikslų rėmuose šypsančių mirusiųjų riestais ūsais – taip pašaipiai išriečia antakius matematikos mokytojas, pateikęs sunkų uždavinį apie čiaupus. Nubunda visi miestai, tačiau Malanžė, kaip kažin ką, kniūbso krūpčiodama, kaip ir aš kad kniūbsau šalia tavęs lovoje, baimindamasis auštančios dienos, kuri vėl užritins nepakeliamai sunkų akmenį man ant krūtinės, pribers pilnas saujas pelenų, ir veltui plausiuosi rankas restoranuose prieš sėsdamas pietų – prie nuolatinio beskonio kepsnio. Norėčiau paprašyti, kad neišeitum, kad dar pabūtum, pagulėtum šalia, laukdama ne tik ryto, bet ir kitos nakties, dar vienos nakties, ir dar vienos, nes vienatvė graužia man vidurius, skrandį, rankas, gerklę, supančioja kojas, suriša liežuvį, paverčia mane nuvytusiu augalu, ir aš negaliu nei surikti, nei pajudėti, tik laukiu miego, bet jis neima, ir tiek. Pabūk su manimi, kol pagaliau sugebėsiu užmigti ir nutolsiu nuo tavęs – nežinia kaip, lėtai, repečkomis, kaip, jūrai nuslūgus, pakrantėje plūduriuoja skenduoliai, kol įsikniaubsiu veidu į priegalvį, seilėdamas į užvalkalą padrikus žodžius, knarkdamas ir grimzdamas į savotišką mirties akivarą, tablečių ir alkoholio letargiją. Pabūk dar su manimi, kai manyje tvinsta Malanžės rytas, tvinksi išvirkščias iškrikomis atošvaistėmis, kai aš, vienui vienas ant miesto asfalto šalia kavinių ir parko, apsėstas keisto, neapibrėžto ir nesutramdomo betikslio geis-

mo, mąstau apie Lisaboną, apie Žižą arba jūrą, mąstau apie viešnamius eukaliptų paunksnėje ir lėlėmis ir servetėlėmis nukrautas prostitučių lovas. Žinai, taip bijau grįžti į tėvynę, kad man paširdžius maudžia, nes aš esu benamis, nebeturiu kur grįžti, per ilgai užtrukau tolimoje šalyje ir jaučiuosi čia svetimas, čia man svetimi lietingi rudenys, svetimos mišių apeigos, svetimos ilgos žiemos, plikos kaip skaidrios elektros lemputės, svetimi veidai, kuriuos dabar, pašaipaus teatro grimuotojo nudailintus raukšlėmis, vargiai atpažįstu. Plūduriuoju tarp dviejų žemynų, išplėštas iš šaknų, atstumtas ir vienur, ir kitur, ieškodamas sau vietos, ir, žinai, galbūt savo gėdingą viltį galėčiau priglausti, pavyzdžiui, tavo kūno kalnų grandinėje, kurioje nors tavo kūno įduboje.

Z

Ne, garbės žodis, klausyk: dabar, kai mudu išsiskirsime, susitarę nežinia kada susitikti nežinia kokiame restorane, bet rytoj to nebeprisiminsime nei tu, nei aš, be abejo, susidursime nebent atsitiktinai kur nors bare ar kino teatre, prasilenksime vos spėję mostelėti ranka ir nusišypsoti ar veikiau šyptelėti abejingai, prašiepdami blizgantį dantų puslankį – taip akimirksniu atsidaro fotoaparato diafragmos anga, taigi dabar, kai tu lyg niekur nieko paskubomis baigi rengtis, kaip rengiasi moterys, pasikėlusios nuo ginekologinės apžiūros kėdės, aklinai susisagstai, lyg ruošdamasi kirptis plaukus, dabar, alkūne pasirėmęs į čiužinį prie kaupinos peleninės, iš kur sklinda koktus atvėsusių pelenų ir nuorūkų, kitaip sakant, baigties, tvaikas, galiu tau prisipažinti, kad tu man patinki. Rimtai, aš nejuokauju. Man patinka mandagus ironiškas tavo tylėjimas, šypsena, retkarčiais lyg balsvas debesėlis šmėkštelėjanti tavo ramiu veidu, man patinka tavo egzotiškos apy-

rankės, vertinantis žvilgsnis, stangrus šakumas tarp šlaunų, sugriebiančių mane, kaip vanduo kad tyliai ir staigiai vienu akimirksniu sugriebia skenduolį, užtraukdamas jį lengvute putų marška. Man patinka naktį gulėti šalia tavęs, vangios ir sunkios kaip nutirpęs sprandas, bandau įsivaizduoti, kad netrukus sugrįši, nešina lagaminu su drabužiais, pažvelgsi į mane nuo slenksčio skvarbiu ir apsalusiu nuo aistros žvilgsniu, ir mudu gyvensime šiame nykiame, tuščiame būste, apsikabinę žiūrėsime, kaip teka upė, kur spalvingais atšvaitais mirga žiburiai, pulsuodami nelyginant venos po tamsos pirštu. Mudu prasimanysime virtuvėje nuostabiausių valgių, bučiuodamiesi prie užkaisto puodo, maišysime visokiausius padažus ir prieskonius, užtvindysime kambarius ilgesingais rytietiškais kvapais, lengvabūdiškais žurnalais, piešiniais ir vaikiškai skaičiuosime vienas kito žilus plaukus, vaikiškai džiūgaudami kaip nuo senatvės apsaugotieji, tu man išspausi nagais inkštirus, aš liežuviu lyžtelėsiu nuostabius tavo kojų tarpupirščius, ir mudu užmigsime ant kilimo, pamiršę lovą, darbą, tironą žadintuvą, jei ir ne visiškai laimingi, tai bent – kaip čia pasakius? – smagiai pasisotinę.

Atleisk, kad taip šneku, bet man taip nusibodo vienatvė, taip nusibodo tragiškas ir juokingas mano gyvenimo farsas, mėsainiai prie baro, valytoja, mano sąskaita taupanti darbo laiką ir skalbimo valandas, kad kartais, žinai, man pašoka noras padaryti galą tai pasigailėtinai netvarkai, kuria dygėdamasis mintu, kaip kai kurie gyvūnai, gyvendami atmatose, jomis ir maitinasi, ir džiaugsmingai švilptelėti, pažvelgus į veidrodį. Norėčiau į tualeto kriauklę išvemti kasdienės mirties sunkulį, slegiantį mane kaip rūgšties akmenys skrandį, nelyginant siaubas tvinstantį venomis po visą kūną, norėčiau sveikas ir gražiai susišukavęs grįžti prie starto linijos, kur manęs laukia būrelis gailestingų ir malonių veidų – artimieji, broliai, draugai, dukterys, nepažįstami žmonės, kurie tikisi iš

manęs to, ko iš drovumo ar tuštybės nesugebėjau jiems duoti ir pasiūlyti: pagiežos neaptemdyto blaivaus požiūrio ir cinizmo neapnuodytos šilumos, nes ligi šiol tokie jausmai man svetimi. Norėčiau iškraustyti mirusiuosius, tvirtai įsitaisiusius mano kėdėse ir atkakliai nežinia ko laukiančius, motiną, kuri abejingai praeina pro šalį, galvodama apie kažin ką, tėvą, kuris, pakėlęs akis, perveria mane žvilgsniu, manęs nematydamas, brolius, įsivėlusius į keistus dvasinius prieštaravimus, kurių nesugeba išmazgyti, iškraustyti damasto staltiesėlėmis apdangstytus pianinus, savo šopenais pagaunančius mane į narcizinio liūdesio pinkles, ilgiuosi Izabelės, Izabelės tikrovės, tikrovės, nepriklausomos nuo mudviejų, manęs ir Izabelės, Izabelės dantų, Izabelės juoko, Izabelės krūtų, it gazelės snukučiai pūpsančių po vyriškais marškiniais, Izabelės delnų ant mano klubų mylintis, Izabelės vokų, virpančių nelyginant žiauriai prismeigtas drugelis.

Gesink šviesą: nebereikia. Prisiminęs Izabelę, nustoju bijoti tamsos, gintarinė šviesa užlieja daiktus draugiška liepos rytmečių ramybe, sudarančia man įspūdį, kad drauge su vaikystės dienų saule turiu viską, ko reikia sukurti kažkam neapsakomai malonaus, tam, ko niekada nesugebėsiu suvokti. Izabelė, savo švelniai negailestingu praktiškumu sugebėdavusi nustelbti mano nelanksčias svajones ir dviejų ar trijų stebėtinai paprastų sprendimų sankabomis sukabinti gyvenimo įtrūkius, netikėtai tapdavo maža mergaite, užgriūdavo ant manęs ir, suėmusi mano veidą rankomis, sakydavo: „Leisk man pabučiuoti tave“, – švelniu maldaujamu balseliu, galutinai pavergdama mane. Man regis, aš ją praradau taip pat, kaip visada prarandu viską, atstūmiau ją savo nepastovumu, netikėtais pykčio proveržiais, kvailais reikalavimais, grasiu troškimu švelnumo, kuris atgresia meilę ir, virpėdamas iš skausmo, nebyliai šaukiasi jos, dygus, pritvinkęs niekuo nepagrįsto priešiškumo. Jaudindamasis, plastančia širdi-

mi prisimenu kurklių apniktus mūsų namus Algarvėje tarp figmedžių, tolimo jūros švytėjimo nutviekstą šiltą nakties dangų, tamsoje beveik fosforescuojančias tinkuotas sienas, nežabotą, gaivališką aistrą, kurios apimtas puoliau prie jos, bet staiga mano rankos neryžtingai pakibo už kelių centimetrų nuo jos veido, ir viskas baigėsi atsainiomis glamonėmis. Prisimenu Izabelę, ir tarytum meilės potvynio banga, nežabota ir gaivališka, kyla mano kojomis link penio, geismo mėšlungiu sutraukia sėklides, išsilieja pilve, lyg išskleisdama plačius ramius sparnus maištaujančiuose viduriuose. Mudu vėl vaikščiojame po Sintros* senienų parduotuves, ieškodami senovinių baldų, užeiname į žydrą naktinio restorano akvariumą, kur pakerėtas pirmą kartą pabučiavau tave, prasimanome pasakišką ateitį su būriu tamsaus gymio vaikų, krykštaujančių gausybėje lopšių, ir aš jaučiuosi toks laimingas, teisus ir laimingas, glamonėdamas jos kūną paklodžių jūroje, bangomis nudrykusių ligi balto priegalvio paplūdimio, kur, sklaistantis ir veliantis mudviejų plaukams, tavo – juodiems, mano – šviesiems, gimsta neregėtos stebuklo užuomazgos.

Gesink šviesą: gal nebūsiu visiškai vienišas šiame didžiuliame kambaryje, gal vieną gražią dieną Izabelė arba tu ateisite manęs aplankyti, išgirsiu balsą per telefoną, trapų ir aiškų pro bakelitinio ragelio skylutes, jos alio arba tavo alio įsismelks man į ausį, įslys malonūs, šilti kaip ausų lašai, vaikystėje lašinami šalinant susikaupusią sierą, važiuosiu pasiimti jos arba tavęs į darbą, lauksiu automobilyje, nekantriai rūkydamas vieną cigaretę po kitos, taisydamasis kaklaraištį, nestygdamas vietoje, vis pasižiūrėdamas į priekinį veidrodėlį, kaip atrodau, ji arba tu įsitaisysite šalia manęs automobilyje, nusišypsosite man tamsoje, palinkusios į priekį, į magneto-

---

* XI a. miestelis netoli Lisabonos, įtrauktas į Pasaulio paveldo sąrašą.

foną įdėsite Marijos Betanijos* kasetę ir švelniai apkabinsite man kaklą tvirtomis rankomis. Leisk man pabučiuoti tave. Leisk man pabučiuoti tave, kol tu rengiesi, kol aklai, nevikriai sagstaisi liemenėlę, atkišusi mentikaulius nelyginant viščiukas sparnelius, kol ant naktinio staliuko grabinėji savo sidabrinius žiedus, taip vaikiškai susikaupusi, suraukusi kaktą, kol stengiesi šepečiu įveikti neklusnius garbanotus plaukus, tokius vešlius, kad mano plikę apima žiaurus nesutramdomas pavydas. Kiekvieną rytą vis galvoju, kada gi pagaliau imsiu šukuotis plaukus su sklastymu paausyje, kruopščiai suglostydamas ilgą sruogą ant nuplikusio viršugalvio, ir, visiškai rimtai nusiteikęs, laikraštyje skaitau skelbimus apie perukus, žiūrinėdamas patenkintų, gauruota gorilų šypsena šypsančių plaukuotų plikagalvių nuotraukas. Nuo pernykščių savo nuotraukų tolstu kaip laivas nuo prieplaukos, kartais man atrodo, kad esu juokinga savo paties karikatūra raukšlių subjaurota grimasa. Leisk man pabučiuoti tave: kas norės bučiuotis su nykia mano parodija – žmogėnu išpampusiu pilvu, sudžiūvusiomis kojomis, vario spalvos karčiais apžėlusia subliūškusia mašnele? Apskritai negesink šviesos: nežinia, gal šis rytas žada naktį, dar tamsesnę nei visos ligi šiolei išgyventos, naktį, glūdinčią viskio butelio dugne, sujauktose lovose, nebūties daiktuose, naktį su paviršiuje plūduriuojančiu ledo gabalėliu, gelsvu skysčiu per tris pirštus nuo dugno ir nepakenčiama tyla, pakibusia erdvėje, naktį, kai, apdujęs nuo alkoholio, klaidžioju atsitrenkdamas į sienas, rėždamas sau prakalbas, kokias rėžia didžioje vienatvėje atsidūrę girtuokliai, kuriems pasaulis – tai nenugalimų milžinų atspindys: bergždžia kovoti su jais.

---

* Maria Bethânia Vianna Telles Veloso (g. 1946 m.) – garsi brazilų dainininkė.

Negesink šviesos: kai išeisi, būstas neišvengiamai išsiplės, virs savotišku baseinu be vandens, kur garsai aidu atsiliepia, aidi karingai, tvirtai, gaudžiai, dūžta į mane kaip lygiadienio potvynio bangos į molą, risdamiesi per mane drumzlinomis skiemenų putomis. Vėl klausysiuos, kaip burzgia šaldytuvas, kaip snausdamas murkia it mamutas, kaip varva čiaupai ir tyška lašai nelyginant chronišku akių junginės uždegimu sergančių senių ašaros. Ilgai rinksiuos marškinius, kaklaraištį, eilutę ir pagaliau trinktelėsiu paradinėmis durimis, lyg išeidamas iš tuščio kaprūsio, kur šlifuoto stiklo vazose žydi mirtis sutrešusių chrizantemų stiebais. Žinai, trinktelėsiu paradinėmis durimis, kaip, grįždamas į Lisaboną, trinktelėjau Afrikos durimis, atgrasiomis karo durimis, spjaudamas į Luandos prostitutes ir kavos plantacijų savininkus, kibirais plempiančius šampaną, spindinčius kaip blizgučiais nusagstytos fokusininkų dėžės, tango paunksnėje rūkančius kontrabandines amerikietiškas cigaretes. Trinktelėjau Afrikos durimis, Izabele: homoseksualus gydytojas, įsisiurbdamas į mus akutėmis it aštuonkojis čiuptuvais, drauge su pašaipiu kapralu papurusiomis žandenomis, su kuriuo tikriausiai susieina viešbučiuose, alsiai pukšėdamas lyg nuimama medicininė taurė, tyrė mūsų šlapimą, išmatas, kraują, kad neapkrėstume Šalies savąja mirties baime, prisiminimais apie šviesiaplaukį vaikiną, užklotą paklode mano kambaryje, apie Nindos eukaliptus ir sanitarą, kuris, sėdėdamas vidury kelio su išvirtusiomis žarnomis rankose, žiūrėjo į mus liūdnomis nustebusio žvėrelio akimis. Mūsų kraujas buvo švarus, Izabele: kraujo tyrimas nerodo juodaodžių, kasančių sau duobę, kad saugumiečiai juos sušaudytų, nei žmogaus, inspektoriaus pakarto Čikitoje, nei Fereiros kojos, įmestos į tvarsliavos kibirą, nei vaikino iš Mangando kaulų, prikepusių prie cinkuotos skardos lubų. Mūsų kraujas toks pat švarus kaip ir generolų, Luandoje, savo kabinetuose su kondicionuotu oru,

smaigstančių spalvotas gaireles Angolos žemėlapyje, toks pat švarus kaip ponų, lobstančių Lisabonoje iš sraigtasparnių ir ginklų prekybos, karas vyksta aname pragare, velnio subinėj, supranti, anaiptol ne šiame kolonijiniame mieste, kurio beviltiškai nekenčiu, karas – tai spalvotos gairelės Angolos žemėlapyje ir pažeminti, bado išsekinti žmonės už spygliuotos vielos užtvarų, ledo gabalėliai, sukišti į užpakalį, kalendoriuose neįtikėtinai sustingęs laikas.

Kartais, žinai, atsibundu vidury nakties ir atsisėdu lovoje visiškai blaivia galva, ir man vaidenasi balsai, sklindantys lyg iš vonios kambario, lyg iš koridoriaus, lyg iš svetainės, lyg iš dukrelių miegamojo, man vaidenasi, kad gailiai šaukia mirusieji švininiuose karstuose su asmens ženklu – lyg metaline ostija – ant liežuvio. Man vaidenasi Marimbos mangmedžių šnarėjimas, jų aukšti siluetai lietaus debesų aptraukto dangaus fone, man vaidenasi ūmus, nevaržomas ir išdidus lušazų genties žmonių juokas, pratrūkstantis šalia tarsi Dizio Gilespio trimitas, suskardintis tyloje taip netikėtai, kaip trykšteléja kraujas iš prakirstos arterijos. Atsibundu vidury nakties, bet, prisiminęs, kad mano šlapimo, išmatų ir kraujo tyrimai geri, nė kiek nenusiraminu ir nepralinksmėju: mudu sėdime su leitenantu visureigyje prie apleistos misijos, laikas sustojęs – stovi ir tavo laikrodis, ir žadintuvas, ir radijo laikrodis, ir laikrodis, kurį dabar tikriausiai segi Izabelė ir kurio nesu matęs, ir sustabdytas laikrodis žuvusiųjų galvose, – aplink mus it lengvutis auksinis debesėlis tyliai sklando akacijų žiedadulkės, popietė vangiai lyg nuilsęs žvėris slenka savanos platybėmis, išlipu iš automobilio ir einu nusišlapinti ant sienos griuvėsių, mano šlapimas švarus, aišku, nepriekaištingai švarus, ir aš galiu grįžti į Lisaboną, niekam nesukeldamas rūpesčių, nieko neapkrėsdamas savo žuvusiaisiais, prisiminimais apie žuvusius draugus, galiu grįžti į Lisaboną, vaikščioti po restoranus, barus, kino teatrus, viešbučius,

prekybos centrus, ligonines, ir visi gali įsitikinti, kad mano švarioje subinėje išmatos švarios, nes niekas negali atverti mano makaulės ir pamatyti ten seržanto sanitaro, tupinčio ant administracijos pastato laiptų, pagaliuku krapštančio batus ir kartojančio: „Po velnių, po velnių, po velnių, po velnių, po velnių."

Šiaip ar taip, pasistengiau kuo greičiau atsisveikinti su įlanka, kriaukle su sušvinkusiu vandeniu, kuriame virpuliavo aukštielninki pastatai. Nuo prieplaukos tolo žvejybiniai kateriai, springdami dusliai dunksėjo varikliai, baidydami didelius baltus paukščius, kurie oriai lyg vadybininkai klampojo per dumblą, lingavo ilgi nusvirę palmių karčiai, siaurais šešėliais margindami tuščius suolus. Arkadų kavinėje juodaodžiai berniūkščiai bandė įpiršti savo pasibaisėtinus dievukus. Tarp staliukų slankiojo batų valytojai, pritūpę blizgino tviskantį apavą. Šalia kėdėje išsipleikęs homoseksualus gydytojas vangiai užsirūkė cigaretę su auksiniu filtru ir užpūtė degtuką, širdute sudėjęs lūpas. Stipriai išsikvepinęs senmergių kvepalais, skleidė aplink salsvą tvaiką. Mudu susipažinome Londone, rūškaną rudens dieną Šventojo Jokūbo parke, drauge nuomojomės kambarį, ir kiekvieną dieną man tekdavo stebėti sudėtingą jo tualeto ritualą, kremus, šepečius, žnyplytes ir pincetus plaukams pešioti, vėžlenų dėžutes su įvairiomis grožio priemonėmis, kuriomis jis taip kantriai ir meistriškai – kaip Vermejeris prie molberto – gražindavosi veidą, kad atrodydavo slapčia išsmukęs iš filmo apie vampyrus. Jo apatiniai priminė cirko akrobatų aprangą, nuo kurios nenukrypsta ekstazėje sustingusi violetinė prožektorių šviesa. Šiaip ar taip, mudu gerbėme vienas kitą, nes, jausdamiesi vieniši – jis patenkintas savimi, aš piktas ant savęs, – turėjome kažką bendra: ko gero, abu vienodai nenorėjome derintis prie esamos tvarkos. Jis elgėsi taip moteriškai, kad netgi uniformuotas savo laikysena veikiau priminė policininkę. Atsar-

giai, lyg bijodamas nusiplikyti karšta arbata, jis prikišo prie lūpų cigaretę, tarsi tai būtų puodelis, ir, didelėmis švelniomis akimis nužvelgęs mane, su nuovokiu naivumu paklausė:

– Kaip tu galėsi gyventi Lisabonoje, ištrūkęs iš tos velnio subinės?

Staiga sušvito visi kaip vienas pajūrio prospekto žibintai, ir po melsvais lempų kūgiais suvibždėjo tuntai vabzdžių, mirguliuojančių nelyginant kino teatrų neoninės reklamos. Kažkur tarškėjo indai – buvo vakarienės metas.

– Kuo puikiausiai, – atsakiau, ranka nustumdamas į šalį kelyje sudraskytus kūnus. – Juk tu pats raštu patvirtinai, kad mano kraujas švarus.

Ž

Palauk, aš tave palydėsiu iki durų. Atleisk, kad taip ilgai kuičiuosi lovoje – tai anaiptol ne dėl neišsiauklėjimo: visa bėda, kad padauginau viskio, visą naktį praleidau be miego ir labai jaudinausi pasakodamas tą ilgą istoriją. Beje, jau rytas: aiškiai girdžiu, kaip gatvėje burzgia šiukšliavežės, kažkur viršutinio aukšto tualete šniokščia vanduo, skelbdamas, kad atsikėlė kaimynai. Dabar viskas tikra: baldai, sienos, mūsų nuovargis, miestas, pilnas paminklų ir žmonių, nelyginant visokių niekniekių prikrauta komoda, – nekenčiu jų visa širdimi. Viskas tikra: ranka perbraukiu sau per veidą, ir delną nusvilina švitrinis barzdos popierius, pilvas išsipūtęs, šlaplė pritvinkusi drungno skysčio, sunki kaip inkščiantis apvalus gemalas. Įžambus spindulių pluoštas blankiai apšviečia popierinių apmušalų rombą prie sieninės spintos, slenka pilka radiatoriaus plokšte, dailiai išlenktomis supamosios kėdės kojomis, pamažu leisdamasis ant kilimo, kur nelyginant seni skudurai mėtosi sujaukti mano drabužiai. Tikros ir geltonos

dėmės ant tinkuotų lubų, dabar jau aiškiai matomos, įrėmintos dukterų šypsenos, tikras ir telefonas, visada tarytum pasišiaušęs, pasiruošęs tūžmingai sučirkšdamas išlieti savo įsiūtį. Tikra ir tavo nekantra, rankinė ant peties, tikros ir dailios blauzdos, kurių dar nespėjau kaip reikiant apžiūrėti, ir bateliuose nestygstančios pėdos. Šiandien nelis, kaulais jaučiu, ramu ir gera, juos tik vos vos maudžia po tiekos laiko be poilsio: tokie sausi, kieti, lengvi, išretėję kaip pemza, jie verste verčia, kad slampinėčiau kilimine danga, grakščiai klupinėdamas it angelas, kojų nagais braižydamas šešėlius koridoriaus tunelyje. Tikrai nelis: dangus rausvas, tuščias kaip bedantės burnos ertmė, vis sūdresnis, tvinstant karščiui virš jį remiančios kampuotos stogų linijos, pamažu apsitraukia rausvais ir žalsvais atšvaitais, gaisru nuplieskiančiais terasas, balkonus, itin ryškius tolimų pastatų kontūrus. Antrą valandą popiet nudeginti medžių liemenys apsipils sakų ašaromis, bronziniai paminklai aikštėse, pakirsti vangaus nuolankumo, bejėgiškai sulinks kaip raudonai įkaitusi geležis. Tu grįši namo, staigiai išsimaudysi, išsirinksi suknelę – vieną iš daugybės it parduotuvės vitrinoje kabančių spintoje, ir, prieš eidama į darbą, užjuodusias akis paslėpsi po dideliais tamsiais akiniais, su kuriais, kaip kažin ką, atrodai nelyginant išdidus vabzdys. Man smalsu ir įdomu, kas slypi po tamsiais Lisabonos gatvėmis šmirinėjančių moterų akiniais: bejausmių veidų mįslingumas kursto mane apnuoginti juos – atsargiai nuimti tuos rudus arba žalius stikliukus ir išvysti baimę, švelnumą, abejingumą, pašaipą, žodžiu, ką nors, kas paliudytų, kad jos – žmonės kaip ir aš, o ne marsietės, kaip man atrodo. Ir butai, vakarienės metą apšviesti malonios, gaubtų pritemdytos šeimos židinio šviesos ir stačiakampio įjungtų televizorių švytėjimo, man sužadina jausmą, kad esu negailestingai atskirtas nuo tūkstančių jaukių pasaulėlių, kur mielai prisiglausčiau sofos kamputyje priešais Miro repro-

dukciją su visa savo gėdinga baikštaus šuns vienatve, užuot nuolat bailiai šiaušęs šerį. Mane žavi baldų parduotuvės, jų stereotipinė jaukumo atmosfera, lėkšti reklaminiai plakatai, kur pavaizduota mergytė, švelniai apsikabinusi katę: niekam to nesakyk, bet mano gyvenimo idealas – blizgančiuose spalvotuose lankstinukuose piešiama palaima, aš svajoju atsisakyti savo dvasinio sekretero su gausybe stalčiukų ir nusipirkti išskirtinio dizaino knygų spintas, languotų pagalvėlių, apskritų kilimėlių, gauruotų kaip mano dėdžių antakiai, ir didelių nenuspėjamos formos fajansinių dirbinių, kaip pakliūva išmargintų modernaus tapytojo ranka. Ne, tu paklausyk, visai galimas daiktas, kad interjeras pamažu smelkiasi į mūsų gyvenimą, užgriozdina keistai išlankstytais, spyruokliniais šviestuvais, išsiviepusiomis keraminėmis kaukėmis, ir mūsų gyslomis teka tirštas kaip tušas kraujas, apvilkdamas sieneles metalizuota, ašaroms nelaidžia plėvele. Aš nusipirksiu degto matinio porceliano Bembį, pasistatysiu darbo kambaryje ant rašomojo stalo šalia visų popierių ir knygų, tarp savęs ir upės, ir tu pamatysi, mano gyvenimas pakryps kita linkme: manęs lauks toreadoro arba radijo dainininko ateitis, ir aš sėdėsiu ant nuosavo baseino krašto, apsikabinęs šypsančią šviesiaplaukę.

Viskas tikra: dabar tavo apyrankės dzingsi visiškai kitaip nei naktį, kai jų pratisas skambesys atsiliepia paslaptingu aidu, rytą, priešingai, tas banalus garsas menkina kančią ir dvasinį pakilimą, pritapdamas prie kasdienių poreikių, darbo, automobilio remonto, apsilankymo pas dantų gydytoją, vakarienės su plepiu vaikystės draugu, prie stalo įsileidžiančiu į ilgas ir nuobodžias kalbas. Viskas tikra, ypač kančios, pagirios, galvos skausmas, it geležinėmis replėmis spaudžiantis pakaušį, sulėtinti judesiai nelyginant akvariume, kai pirštai it stikliniai ir valdyti juos taip pat sunku kaip prastai pritvirtinto rankos protezo žnyples. Viskas tikra, išskyrus ka-

rą, kurio niekada nebuvo: niekada nebuvo nei kolonijų, nei fašizmo, nei Salazaro, nei Tarafalo*, nei slaptosios policijos, nei revoliucijos, niekad nieko nebuvo, aišku, visiškai nieko, šioje šalyje kalendoriai nekeičiami taip seniai, kad mes jų nebeprisimename, pamiršome, ką reiškia kovas ir balandis**, netekę prasmės, jie dūlėja ant sienos kabančiuose popieriaus lakštuose, pamiršome raudonu šriftu surašytus sekmadienius, išrikiuotus po kairei beprasmišku stulpeliu. Aš palieku Luandą, išgalvotą miestą, o Mutamboje išgalvoti žmonės sėda į išgalvotus autobusus ir vyksta į išgalvotas vietas, kur Angolos liaudies išsivadavimo judėjimas nepastebimai diegia savo išgalvotus politinius įgaliotinius. Lėktuvas, kuriuo grįžtame į Lisaboną, gabena krovinį – būrį iš lėto įsikūnijančių šmėklų, nuo pelkių drugio išgeltusių karininkų ir kareivių, priveržtų prie sėdynių, tuščiomis akimis spoksančių pro langus į tuščią erdvę – lyg įsčias, lyg dangų. Iš tiesų tikra – tai oro uoste mūsų laukiantys furgonai, Lisabonos šaltis, seržantai, lėtai ir atsainiai, kaip ir dera abejingiems valdininkams, tikrinantys mūsų popierius, kelias iki kareivinių, kur riogso krūvon suversti mūsų lagaminai, trumpas atsisveikinimas kieme.

Mes praleidome drauge dvidešimt septynis mėnesius toje velnio subinėj, dvidešimt septynis mėnesius tame siaubo ir mirties pragare, rytų smėlynuose, Kiokoso keliuose ir Kasanžės saulėgrąžų laukuose, kentėme tą patį tėvynės ilgesį, tokią pat baimę, smirdome toje pačioje mėšlo krūvoje ir išsiskyrėme per penkias minutes, paspaudėme vieni kitiems rankas, paplojome per petį, greitosiomis apsikabinome, ir štai visi

---

* Koncentracijos stovykla, vadinama lėtos mirties stovykla, Žaliojo Kyšulio salose.

** 1973 m. kovą slapta ginkluotųjų pajėgų organizacija nutarė įvykdyti karinį perversmą, o 1974 m. balandį nuvertė fašistinę diktatūrą.

išsisklaidė, sulinkę po savo manta, nėrė pro vartus ir dingo miesto civilinio gyvenimo sūkuryje.

Uniformuotas, su kuprine knygų ant peties ir drabužių kuprine rankoje, akis į akį susiduriu su Lisabona, ūmai aklinu mūru iškilusia prieš mane, neįžengiama, priešiška, nė vieno atviro lango širdžiai, ištroškusiai poilsio ir jaukaus prieglobsčio. Aplink Įsikūnijimo aikštę didingai suka ratu automobilių srautas, mechaniškai abejingas man, pro šalį šmėkščioja veidai, pilni visiško abejingumo, kažkuo panašaus į geometrinę lavonų inerciją. Mano dukrelės žalios akys, be abejo, pažvelgs į mane kaip į nepageidaujamą svečią, perkarusį atklydėlį, gulintį šalia motinos. Draugams, per tą laiką susitvarkiusiems savo gyvenimą, bus sunku susitaikyti su apkvaišusio, tik vargais negalais prie primirštos aplinkos daiktų ir garsų pritampančio Lozoriaus prisikėlimu. Angoloje buvau pripratęs prie tylos ir vienatvės, ir man netilpo galvoje, kad po pirmųjų liūčių savana savo žaliais plieniniais pirštais galėtų nesuaižyti gatvių asfalto. Mano tėvų namuose nebuvo išklerusios ir surūdijusios siuvamosios mašinos, svetainėje manęs nelaukė Šiumės genties vadas, žiūrėdamas į lygumą, plytinčią už įstiklintos knygų spintos, į dvokiančias pelkes ir varlynus. Kaip naujagimis išsproginęs akis spoksojau į šviesoforus, kino teatrus, beprotiškai dideles aikštes, ilgesingas kavinių terasas, ir viskas aplink man atrodė mįslė, kurios niekada nesugebėsiu įminti. Žodžiu, susigūžiau, susikūprinau kaip žmogus be lietpalčio, netikėtai pakliuvęs po lietumi, stengdamasis kuo atokiau laikytis nuo tos nesuprantamos šalies, kur atsidūriau pačiu žiemovidžiu.

Kelias savaites lankiau tetas, vilkėdamas prieškarine eilute, kuri sukosi aplink liemenį lyg nukritusi aureolė, o kojas tempė aukštyn petnešos, tarsi prikabintos prie nematomo sraigtasparnio sraigto. Laukiau jų atsistojęs prie žvakidėmis

nukrauto pianino, nedrąsiai įsispraudęs tarp ampyro stiliaus staliuko riestomis kojomis, nustatyto amžinatilsį generolų portretais, ir milžiniško sieninio laikrodžio, kurio kilni širdis tuksėjo ramiai ir ritmingai kaip pietus virškinančio romaus Budos. Vangiai it nuilsusi baleto šokėja pleveno užuolaidos ant langų, tamsioje indaujoje blizgėjo žvitrios servizo akys. Tetos uždegė lempą, kad galėtų geriau mane apžiūrėti, ir šviesa ūmai išplėšė iš prietemos išblukusius Arajolo kilimus, kiniškas vazas su liežuvius iškorusiais drakonais baltame fone, smalsias tarnaites, kurios žiopsojo tarpduryje, į prijuostes šluostydamosi riebaluotas rankas. Instinktyviai nutaisiau griežtą miną ir atsitiesiau tokia poza, kokia paprastai stovime mugėje, pozuodami vienam iš tų fotografų, kurie spokso į mus pro negailestingus storus trikojų aparatų lęšius, arba kokia Mafros karo mokykloje išsitempdavau prieš valdingą, amžinai prastos nuotaikos kapitoną, kuris išsižergęs raukydavo antakius, nežadėdamas nieko gero. Atsidavė kamparu, naftalinu, Siamo katės šlapimu, ir mane pagavo siaubingas noras bėgti pro duris į Aleksandro Herkulano gatvę, kur virš galvos bent jau giedruoja drumzlino dangaus lopelis. Bambukinė lazda niekinamai nupiešė arabeską tvankioje svetainėje, priartėjo prie mano krūtinės, nelyginant špaga įsibedė man į marškinius, ir silpnas, protezų prislopintas balsas, tarsi sklindantis iš tolių toliausių, iš dangaus aukštybių, liežuviu it aliuminine mentele grebezodamas medinius skiemenis, išgergždė:

– Tu nė kiek nepastambėjai, esi dar liesesnis. Maniau, iš kariuomenės grįši kaip tikras vyras, bet nieko panašaus.

Ir amžinatilsį generolų portretai, išsirikiavę ant staliukų, visi kaip vienas negailestingai patvirtino akivaizdų nelemties faktą.

Ne, ne, eik tiesiai, pasuk į dešinę, paskiau vėl į dešinę ir akimoju atsidursi Areiro aikštėje. Gyva ir sveika. O aš?

Dar užtruksiu. Iškratysiu pelenines, išplausiu taures, šiek tiek patvarkysiu svetainę, pažiopsosiu į upę. Ko gero, griūsiu į sujauktą lovą, užsitrauksiu ant galvos paklodę ir užsimerksiu. Ką gali žinoti? Visai galimas daiktas, kad pas mane užsuks teta Tereza.

Antunes, António Lobo
An-168 Velnio skylė : romanas / António Lobo Antunes ; iš portugalų kalbos vertė Valdas V. Petrauskas. – Vilnius : Alma littera, 2010. – 212 p.

ISBN 978-9955-38-569-1

Šiuolaikinio portugalų rašytojo romanas „Velnio skylė" parašytas itin savitu stiliumi, literatūrinis jo meistriškumas pripažintas kritikų ir apdovanotas daugybe premijų.

Šiame romane herojaus lūpomis pasakojama istorija – daugiasluoksnė prisiminimų mozaika, prisodrinta asmeninės karo Angoloje patirties.

UDK 869.0-3

António Lobo Antunes
VELNIO SKYLĖ

Romanas

Iš portugalų kalbos vertė *Valdas V. Petrauskas*
Redagavo *Nijolė A. Petrauskienė, Ramutė Prapiestienė*
Korektorė *Marijona Treigienė*
Viršelio dailininkė *Asta Puikienė*
Maketavo *Albertas Rinkevičius*

Tiražas 1800 egz.
Išleido leidykla „Alma littera", Ulonų g. 2, LT-08245 Vilnius
Interneto svetainė: www.almalittera.lt
Spaudė UAB „Spindulio spaustuvė", Vakarinis aplinkkelis 24, LT-48184 Kaunas

António Lobo Antunes (Antonijus Lobo Antunesas) gimė 1942 m. Lisabonoje. Nuo pat vaikystės svajojo tapti rašytoju, tačiau, ir paklusęs tėvo norui – įstojęs mokytis medicinos, – neatsisakė savo svajonės.

Kilus neramumams Portugalijos kolonijoje Angoloje (1961–1974) jis buvo išsiųstas ten kaip karo gydytojas. Tenykštė patirtis giliai sukrėtė ir iš esmės nulėmė naują rašytojo gyvenimo etapą. Grįžęs A. L. Antunesas pasinėrė į kūrybą. Visi jo romanai paženklinti skaudžios karo Angoloje žymės. Rašytojas už kūrybą apdovanotas daugybe premijų.

„Velnio skylė" – tik taip galima pavadinti karą Angoloje, kurį teko ištverti romano herojui. Tai pragaras, juodžiausias košmaras, kuriam pasibaigus slogūs prisiminimai it vaiduokliai šmėžuoja herojaus atmintyje. Ištrinti to, kas patirta, neįmanoma. Viso gyvenimo patirtis tartum banga panardina herojų į prisiminimų jūrą, supindama vaikystės įspūdžius, didingas Afrikos džiungles, Hipokrato priesaiką į vieną nedalomą visumą.

Romane vaizduojama viena naktis, per kurią herojus pasakoja savo gyvenimo istoriją moteriai, atsitiktinai sutiktai Lisabonos bare. Jie tikriausiai daugiau niekada nebesusitiks – dvi pasiklydusios sielos, ieškančios meilės ir išsigelbėjimo...